

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Explicatio in librum I. Artis Rhetoricae Aristotelis - Cod. Rastatt 43

[S.l.], 1595

In nomine præpotentis Dei. Die VI: Nouemb CIO.ID.XCV

[urn:nbn:de:bsz:31-284481](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-284481)

IN HOMINE PRAE POTENTIS
DEI.

Die .vi. Nouemb: C15. 15. XCV.

Aggredimur ad explanationem Rhet: Ar: omnis autem sermo constat ex tribus ut docet Arist. lib. 1. Rhet. Cap. 3. tum ex eo qui loquitur, tum ex eo ad quem loquitur, tum ex eo de quo loquitur,

1. Hic sermo constat ex tribus.

1. qui loquitur.

Is qui loquitur in hoc lib. est summus Philosophus, et Rhet: Ar: natus anno VII. post recuperatam urbem à Gallis, ut scribit Celsus lib. XVII. Cap. ultimo, 1. an. urbis Romae 369 ante Christum natum 383. cum Christus natus sit an. ab urbe condita 752.

Is ad quem loquitur, non est ut communiter putant Theodorus, quod p. ex lib. 3 Cap. 9. ubi legitur principia periodorum in hoc Rhet: non enumerari, quia id factum est, in lib. ad Theodorem, quare si lib. ad Theodorem citantur, tanquam ab his diversi, sequitur hoc non esse ad Theodorem, qua observatio fuit Clariss: Petri Vat. Ego is ad quem loquitur, Ar: non est aliqua determinata persona, sed communiter aliquis studiosus eloquentiae.

2. Ad quem loquitur.

Is de quo loquitur est ars Rhet: qua initio lib. 3. Div. quia est in tres partes, quarum una pertinet ad inventionem Topicis, seu perscrutationis, morum, officiorum, argumentorum, altera est de elocutione, tertia de dispositione partium orationis.

3. De quo loquitur.

Item

Jam de triplici fide tractata tractata sunt toto lib. 1.
et 2. De elocutione in prima parte lib. 3. et dispositi-
one in ultima parte eiusdem lib.

Primo liber divisi-
us in tres partes.

Comparatio Rhet: cum
Dial: d. sup: rationib;

Primo. a. libro dividitur in tres partes, I. ^{mi} ut conung
Rhet. res proprias, trium gra orationis.

In primo docet Ar: Rhet: similes esse dialecticam, et illi
parti logica, qua tractat argumenta probabilia, ut
Rhet: est: utrum ponit in prima parte proximi simi-
litudinem Rhet: cum Dial: d. ut per rationib;.

Prima est, quia ambae sunt de rebus, quae communiter
quodammodo cognoscuntur. ^{h. in p. de.}

2. Altera ratio est, quia ambae multum sunt scientia d. f. a
1. non tractant res unius generis, quales sunt illae, quae
pertinent ad scientias d. f. ^{at}, ut resanabiles et morbos;
ad medicinam nam; ad Ar: d. magnitudo ad Geome-
triam, aliae res ad alias scientias d. f. ^{at} sed tra-
ctant res omnium generum, quae sunt de rebus omnib;.

3.

Tertia ratio est, quia ambarum quodammodo parti-
cipes sunt, quod f. ex muneribus ipsarum. Nam
muna dialectica est exquirere et sustinere ratione,
Nam Rhetor. in gre. iudiciali cum commemorata
taquam frequentius est defendere et accusare, quae
munera ut quodammodo prestare solent.

4;
quarta ratio est, quia am-
barum mun. ^{at} sunt partim
temere, partim consuetudine
et habitus, et sic

Quinta
Quarta ratio est, quia ambae sunt artes, quod f.
est per rationib;. Prima est, munera dialectica
Rhetorica praestantia partim consuetudine,
partim temere, ergo etiam certa via et ratione
quae est ars. Deinde sic ambae funguntur munere
artis, ergo sunt artes, muna ^{at} cuiuslibet nostrae
ut

intueni causam finis, et contemplari, cur finis obtineatur,
 quo munere funguntur Dialecticę et Rhetoricę, ergo
 sunt artes. Hoc ito loco accipitur ars non pro habitu
 verum efficiendum, ut accipitur lib. ii. Fel. In qua
 significatione solum Mat. ^{et} Disciplina propria est ars,
 sed accipitur ars, pro observatione eorum, quę agunt
 circa aliquem finem, quomodo. s. ipsum finem
 consequantur, vel non consequantur, quę observatio
 ab Arist. appellatur ars, dum colligit multa, quę
 pertinent ad eundem finem.

6. et ultima ratio est, quia Rhet. tractat Enthi-
 memata, quod est Syllogismus quodam et argumentatio
 Syllogismo simili, itaq. sunt similes, quia tractat
 argumentationes similes, quoniam veris de En-
 thimemate alij dicendi magistri nihil tradiderunt
 ideo Ar. v. modis inchoat, quę quę rationes exhi-
 bebunt in sequenti lectione.

6.

Primo modo igitur reprehendit utriusq. dicendi magistros, quod
 nihil crediderint de Enthimematis, quę sunt dicta,
 sed tantum locuti fuerint de his, quę sunt extra rem,
 ut de affectibus, in qua reprehensione est observanda,
 quod Enthimema est argumentatio Oratoria, constans
 et summa propositione et conclusione, ut Iudicia est
 virtus, ergo amanda. Intelligit autem Arist. Enthi-
 mema per fidem, dum dicit, quod sola fides est artificiosa,
 id est de essentia artis Rhetorica, cetera veris, ut affectus
 et alia dicuntur esse extra rem, et extra essentiam Rhet.
 tunc maxime consideretur Rhetorica absolute et pura,
 secunda

Reprehensio Arist.
 quę modis, in utroq.
 dicendi magistros
 1.

secundum quam considerationem solum Enthimema est
artificiosum, sed si consideretur Rhetorica, qua
tonus inferitur ad auditores, non solum Enthimema,
ma erit artificiosum, sed etiam mores, affectus
et alia. Dicitur etiam Enthimema corpus fi-
dei seu persuasionis, quia quemadmodam corpus
aio informatur, ita fides et persuasio Enthime-
mate animatur.

2.

Secundo modo reprehendit utrosque dicendi magistros
quod cum solum praecepta tradunt tradunt de affecti-
bus, nihil habent quod dicunt, et praecepta illorum non
non habent in optimis iudicijs, ut in iudicio
Ariopagitarum, apud Aethiopes, in quo prouidit
orator affectu concitare, id quod approbat Arist.
et uti argumentum ducto à similitudine, quod que-
madmodum si quis usury sit regula, eam non debet dis-
torquere; sic orator qui useurus est sententia iudicis, non
debet eius aium distorquere, ad iram excitando, vel
inuidiam, vel misericordiam, vel ad alium affectum.
Unde videtur posse colligi hoc argumentum, non licet
distorquere aium auditoris, ergo non licet mouere af-
fectus, ergo non debet Arist. tradere praecepta de
affectibus, ut fuit lib. 2. cuius argumentationis uera
est assumptio, sed negatur consequentia, quia si orator
scit bonum finem, et aliter non potest perducere
aium auditoris, ad id, quod iustum et uerum est, nisi
moueat affectus, debet hoc facere, et illud non est dis-
torquere aium auditoris, sed potius fringere ad
Justitiam

4.
Iustitiam et veritatem, maxime cum auditores suos
ignorantes et improbi, et non quales erant Areopagiti
sapientiss, et prudentissimj, qui non intigebant ratione
affectuum.

Tertio modo representat veteres dicendi magistros, quod non
errantur oratorem in proprio eius iudicio, ut docet
Arist: quod sit officium oratoris, et quod officium legis
sive legislatoris, et quod officium iudicis. Habet officium
Oratoris est probare, rem esse vel non esse, factam
vel non factam esse, futuram vel non futuram,
quod officium praestari non potest sine argumentationib.
De quibz ibi non agebam, officium vero legis et legis
latoris est, docere quantitatem et qualitatem rerum,
an sint magnae vel parvae, an iusta vel iniusta,
ut cognoscatur quantum praemium vel quantum
pena sit dandum, et an facta ipsa sint praemia vel
pena digna. Officium autem iudicis est triplex,
pr: cognoscere et intelligere ab oratore ea, quae pertinent
ad probationem factam; deinde scire dea, quae sunt
in legibz definita; tertio, supplere ipsas legibz in illis
rebus, quae à legumlatoribz non fuerint declaratae, quam
triplicem praestantiam si iudices nostrorum tempore
considerarent, non tam facile putarent se bonos iudices
esse. Praeterea docet Philo sophus, melius esse stare
legibz, quam iudicij, et res esse definita à legibz, quam à
iudicibz. Praefert. n. leges iudicij tribz rationibz, qua-
rum pr: dicta est à personis, quia leges feruntur ab
uno de causis, iudicia vero exercentur à multis,
et facilius

3.

Officium Oratoris.

Officium Iudicis.

Offert leges iudicibz
tribz rationibz.

et facilius est unum sapere, et paucos quam multos, quod
bene possint id, quod iudicium est declarare. Altera ratio
est ducta à tempore, quia legum lationes fiunt ex longitudo
temporis considerationibus, et sic possunt melius fieri, iudicia
vero fiunt à tempore, ut difficulter illi qui iudicant iustitiam
et utilitatis possint rectam habere rationem.

Tertia ratio est ducta à rebus ipsis, quia iudicium legis
laeque non est de rebus singularibus, sed universalibus
nec de presentibus, sed de futuris. At iudicia sunt
de singularibus et presentibus, quibus cum saepe numero
amor, odium, et propria utilitas coniuncta est, ita
ut id quod verum est, satis perspicere non possit, nam
propria iucunditas aut molestia iudicium obscurat.

4.

Quarto loco reprehendit veteres dicendi magistros, quod
tradiderint tantum in partibus orationis, quomodo,
quomodo oratores moveant affectus, et non quomodo sint
Enthymematici, quod tamen necessarium est in con-
firmatione et refutatione, ut adhibeantur Enthymemata,
metaphorae, et res ipsae Enthymematicis probentur.

5.

Quinto et ultimo modo reprehendit veteres dicendi ma-
gistros, quod se fiderint magis generi iudiciali, ubi
plus valent affectus, quam in genere deliberativo,
ubi minus valent affectus, et tamen genus delibera-
tivum est publicum et civile, et sic praestantius, quam
genus iudiciale, quod intelligendum est ratione
verborum, quae praestantius, quae quidem in genere delibera-
tivo sunt pertinentes ad universam civitatem,
et saepe numero publice, quare genus deliberativum
tractet

tractet bonum communis, et hoc modo maius, ex doctrina
Arist. lib. 1. Ethic: hac ratione est etiam *Ustantig*,
sed si habeatur ratio elocutionis lib. 3. *Uhet*: genus
Demonstratiuum praefertur ceteris generibus, quia
in gre Demonstratiuo requiritur exactiss.^a et ex,
quisitissima elocutio, tanquam scriptio accomodatiss.^a
Genus si habeatur ratio gloria tanquam sequitur
orator, *Uferendum* est genus *Judiciale* ceteris gene-
ribus, quia in illo frequentius uersatur orator, et ma-
iorum ex illo gloriam adipiscitur maxima Corona
populi, et maxima hominum multitudine, *Uaberi*
n. hoc genus maximam admirationem, ut *Uari*
Cic. lib. 2. *offit*. Concludit Arist. has representationes,
quod qui cognoscit Syllogismum, etiam cognoscit
Enthimema, quod est Syllogismus quidam, *Uest* *Uillogisus*
imperfectus, cui aliqua dicitur praepositio. Et qui
cognoscit Dialecticam, quantum ad argumenta-
tiones, etiam cognoscit Rhetoricam, quod ab ipsa
Dialectica accipit argumentationes. Nam eius
facultatis est uidere ueritatem Syllogismi, quod
fit in Dialectica, et uidere uersimilitudinem Enthi-
matis, quod fit in Rhetorica, ac naturaliter etiam,
quemadmodum naturaliter se habet aliquis ad
ueritatem comprehendendam, ita etiam se habet
ad mobilia conijcienda. Itaque adhuc est explicata
tota prima pars proemij, quae est de similitudine
Rhetoricae et Dialecticae.

Sequitur

Secunda proximi pars
est de utilitate, quatuor
hic enumerat.

1.

Sequitur secunda pars proximi, quae est de utilitate
Rhetorica, ubi enumerantur quatuor ^{utilitates} utilitates, quaru
rum prima est, quod per Rhetoricam apparent ea,
quae vera et iusta sunt, quae quidem natura sunt
meliora, quam falsa et iniusta, sicut Arist. naturam,
quia quandoque opinione hominum videntur esse me
liora, quae falsa et iniusta sunt.

2.

Secunda utilitas est, quod Rhetorica persuadet illud, quod
uult apud oes, cum aliae artes id non faciunt, sed
persuadeant tantum apud illos, qui eorum principia
nouerunt, alia enim est Oratio, quae pertinet ad do
ctinam, et a scientia proficitur, nec ab oibz intelli
gitur, alia est Oratio Oratoria, quae existit ex rebus com
munibus, et accommodatis ad communem intelligentiam
et sic intelligi ab oibz potest.

3.

Tertia utilitas est, quod Rhetorica potest persuadere
contraria, non ut utrumque faciat, id est, persuadeat
bonum et malum, mala enim non oportet persuadere
sed ut iniustas argumentationes rueltere possit,
quod potest facere etiam Dialectica. Sola enim
duae artes, aequaliter sunt de rebus contrariis, et aequali
ter tractant contraria, et ideo ut notes Alexander
proprie dicunt, quia illud esse uere posse, quod contraria
aequaliter potest, quemadmodum Dialectica aequaliter
probat, rem esse et non esse, et Rhetorica aequaliter
laudat et vituperat, suadet et dissuadet, accusat et de
fendit, et ideo proprie dicuntur facultates. Nam
aliae artes, tamen etiam ipsae tractant contraria
ut musica

Musica bonum et malum sonum, Medicina sanabi-
 lia et morbosa, Grammatica sermonem congruentem
 et non congruentem, et sic aliae artes considerant mo-
 derata, tamen magis pendunt in unum contrarium
 quam in alterum, ut Musica magis in Harmoniam
 quam in discrepantiam sonorum, Medicina magis in sanitate,
 quam in morbum, Grammatica magis in sermonem congruentem,
 quam non congruentem, At Dialectica et Rhetorica
 similiter et aequaliter sunt contrariorum, etiam si res
 vere et meliores sint, aptiores ad probationem et ad
 persuasionem, quam res falsa et peiores.

Quarta et ultima utilitas est, quod Rhetorica efficit
 ut homo sibi opituletur in ea re, quae est magis
 propria hominis, quam corporis vi, nempe in
 ipsa oratione, ubi ponitur argumentum a minori
 ad maius maius, quod si turpe est, hominem non
 posse sibi opitulari corpore, multo turpius est, si non
 possit sibi opitulari oratione, quae est magis propria
 hominis, quam corpus. Post has quatuor utilitates
 consideratur illa obiectio, quod oratores quantos
 nocent rebus publicis, ergo Rhetorica est inutilis.
 Exempli gratia, Diistradus persuasit sibi concedendos
 esse in Rep. Atheniensis, 300 Corporis sui custodes,
 frustra reclamante Solone, quibus Aempub. occupavit,
 et hoc modo ipsa persuasio fuit inutilis. Eggestas
 autem Cyrenaeus Philosophus eloquentia sua
 faciebat, ut homines sibi mortem conciperent, dum di-

. 4.

spuaret

+ ab Tolomeo

sputaret de miseris humana vita, qua de causa fuit
prohibitus orationem habere in Aegypto. ^{Abdolemeo} lege
ne numerus hominum plus nimis diminueret, Aeg
ipta eloquentia erat admodum perniciosa. Sic Tiberius
et Caius Gracchus in Rep^{ca} Romana eloquentes
quidem fuerunt, sed pernitiosi, non persuaderent legi
agruam. ^{500. iugentibus} qua de causa fuerint interfec
ti.
Cum igitur oratores soleant esse inutiles, sequitur,
Rhetoricam esse inutilem. Sed respondet, id esse
hominum vitium, et non artis Rhet: quae per se
bona est, et hoc esse commune, contra omnia bona per uir
tutem moralem, ut ipsa bona possint in bonam et
in malam partem adhiberi propter vitium hominum
exempli gratia, robur, qualitas, diuitiae, disciplina
Disciplina militaris, et alia bona utilis: cadunt sub
bonum et sub malum u sum, ita ut aliquis sit utilis
bene utendo illis, inutilis uero male utendo. Dixit
Arist. Propter uirtutem moralem, quia uirtus moralis
nunquam cadit sub malum utitur, sic enim non
esset uirtus. Concludit Arist: ea, quae docuit in hoc
proemio, sc: duo, quae aperte probata sunt in ipso
proemio, nempe Rhet: esse similem Dialecticam, et
Rhetoricam esse utilem; et duo alia, quae in ipso pro
emio significata sunt. Nam dicebat mungartius
esse uidere causam, quam ob rem finis obtineat
uel non obtineat. Unde colligitur, quod mung
Rhet: est, non persuadere (sic enim est finis) sed ui
dere quod ualet ad persuadendum. Praterea
dicebat

in ista utilitate Rhet: quod Rhetonica potest contraria
persuadere, ergo ad eius officium pertinet uideri
tam persuasibile uerum quam persuasibile falsum
et apparens, quemadmodum etiam in Logica considerat,
Nam syllogismus uerum non syllogismus apparens.

Sed in Logica uersantur duo nomina nempe Dia,
ledicus et Sophistic, ut Dialecticus sit, qui habet facultatem
utendi falso, sed tamen non praerit falsum,
Sophisticus uero sit, qui etiam prehgit falsum.

In Rhetonica uero est unum tantum nomen, nempe
Orator, q non solum habet facultatem utendi falso
persuasibile, sed etiam quandoq; prehgit falsum per-
suasibile, et hoc satis in totum proemium.

In illis uerbis Jam uero de ipsa methodo p. Laoponit
Arist. considerandum in Rhet: quomodo et ex quibus
consequi poterimus ea, qua proposita sint ad persua-
dendum, Unde colligitur diuisio Rhetonica in 3. partes,
quarum prima continet ea, qua proposita etiam
dicendum, nempe id, de quo agendum est, per Oratoriam,
controuersiam. Ita pars continet, ex q; fides
fit. Nam fides et persuasio fit ex trib; artificijs,
morib; affedib; & argumentis. Ita pars declarat
quomodo fides fit, & qua elocutione et qua disposi-
tione. primum haec partes continentur in libro
primo et secundo ista pars in lib. 3.

In illis uerbis, Si ergo Rhetip. Philosophus dixit
Rhet: q. p. priuatiu; ut sit facultas uidentis
in

in quaque re, quod contingit esse idoneum ad faciendam fidem, & probare ad persuadendum.
Prima proprietas est, ut sit facultas, id est potentia ratio hinc proprietatis est, quia illud esse uere posse, quod ex se ueliter contraria potest, quemadmodum Rhetorica aequaliter gratia potest, ut cum possit aequaliter tam laudare quam vituperare, tam accusare quam defendere, tam suadere quam dissuadere, ergo uere est facultas et potentia. Secunda proprietas est ^{uere} agendi, quod est officium Rhetoricae Docentis, quod ars quae concepta tradit, habet hoc officium, ut uideat et contemplantur causam, cur finis obtineatur uel non obtineatur, ut dicat in principio Rhetoricae: officium autem Rhetoricae agentis est dicere appositum ad persuadendum.

Tertia proprietas est in quaque re, sed in qualibet materia, nam triplex est materia Rhetoricae: una communis, et quaque re, et de rebus omnibus, altera propria actionibus humanis, quae sua materia in hoc secundo cap: lib. 1. declarat. Etia magis propria est tribus generibus orationis: deliberatiuae quae suadet et dissuadet, Demonstratiuae, quod laudat uel vituperat, Iudiciali quod accusat uel defendit, quae tertia materia declarat in cap: 3. Quarta proprietas est quod ualet ad persuadendum. Huius finis Rhetoricae est persuadere, quicquid dicat Quintilianus qui uult finis Rhetoricae esse bene dicere, sed fallit, ut patet hinc argumentis, et uertitur ad aliud, finis non est, cum finis sit is, ad quem referuntur omnia, sed in munere oratorico obediendo bene dicere, & sic.

8.

forte ad aliud, nempe ad persuasionem, vix
beneficere non est finis. Probat Philosophus
materiam communem Historica, quae illis in quibus
quod aliae artes versantur in aliqua re determinata,
ut medicina in sano et morbo, Geometria in
magnitudinibus, Arithmetica in numero, et aliae artes
similiter in alijs rebus determinatis, sed Historica
de re data, id est de qualitate re proposita, considerat
illud, quod potest fieri, non in versatur
in aliqua re definita, sed est de rebus omnibus. Quomodo
etiam Dialectica cum hac distinctione, quod dia-
lectica considerat de probabile, sed Historica
considerat tantum illud probabile, quod verum,
necessarium, id est, quod potest persuaderi multitudi-
nariis et est accommodatum ad communem propu-
limentiam. Quomodo dicitur in 1. libro
est aial, sed non de aial est homo sic de
persuasibile est pro probabile, sed non de probabile
est persuasibile. Definisse. n. probabile ab Arist.
lib. 1. Topiconem, ut sit illud quod probatur omnibus
vel plurimis, vel sapientibus omnibus, vel sapientibus
plurimis, vel sapientibus clarissimis, vel quod
repugnat consensui omnium opinionum. Persuasibile
vero definitur, quod probatur omnibus vel plurimis
Itaque est prima vel secunda species probabilis.
Curse q. cognoscit distinctionem inter
probabile et persuasibile. etiam sicut distinguere
Historicam a Dialectica.

Ja

In illis verbis. Fides autem una, non artificiosa
videtur. Observandum est, quod fides in dicitur accipi
se quatuor modis primum pro qualibet persuasione
tam artificiosa quam non artificiosa ut hoc
in loco. Deinde pro se persuasione artificiosa
tantum ut in principio lib. 3. Protrahe pro illa
persuasione artificiosa, quod dicitur Enthimema, in
suo promissio didum est sola fides est artificiosa, et
solum Enthimema. Accipitur ergo hoc in loco fides in
prima significatione, dum dividitur in duas partes,
ut una sit non artificiosa, altera artificiosa
fidem non artificiosam appellat Arist. quae non
excogitatur, sed invenitur ab Oratore: sed erat et ante
Orator inciperet tractare causam, ut Testes, ut
questiones, id est quaesita in tormentis, ut Synges
et scripta peritorum, et alia huiusmodi, quae
modum est et leges et iuramentum, fide
artificiosam appellat, quae arte et opera Oratoris
invenitur, ut sunt argumenta. Observat Maiores
Ciceronem in partitionibus, exutum esse hoc
conceptum Arist. dum tradidit locos argumentorum
inveniri aut insitos in quibus Orator invenit
Argumenta, aut assumptos, qui foris assumuntur,
et dicuntur ex partes artis, ut sunt testimonia.
Est tamen differentia inter conceptum Arist. et Ciceronis
quod Arist. sub fide artificiosa non solum comprehendit
sunt argumenta, sed etiam quae et affertur, ut
Cicero sub locis insitis comprehendit tantum argumen-
ta, dubitate si fide non artificiosa, quae appellatur
non artificiosa, et tamen indiget magis
arte

arte et sunt testimonia, in quibus tractandis
maximum artificium requiritur, sed respondet
testimonia quaesita in tormentis, et alia quibusmo-
diqua referuntur ad fidem non artificiosa sunt, au-
tem modis considerari, aut quantum ad inventionem
et hoc modo non esse artificiosa, quia non inue-
nientur arte Oratoris, aut quantum ad usum et
tractationem, et hoc modo esse artificiosa, quia
artificiose tractantur.

In illis verbis, (haec quae ratione excipitur) ob-
servandum est, quod tria postulare debet Orator
ut loquatur: primam ut probet, Deinde ut per-
moneat aios, postremo ut conciliet.

Primam dicitur Cicero est necessitatis, Tertium
est suavitatis, secundum est victoriae, propter
quae tria officia necessaria sunt tria artificia,
nimirum mores, qui continentur ad conciliandum,
affectus, qui ad permouendum rationes seu
argumenta, quae ad probandum.

De moribus dicit Aristot. duo, primum quod fide dig-
nam reddat Oratorem, Probis. n. magis et
celong creditur. Deinde quod illud debet euenire
propter moratam orationem, et non, quia antequam
incipiat loqui Orator opinentur auditores eum
esse virum probum. Fuerunt n. quidam
magistri dicendi, qui in arte Rhetorica
posuerunt probitatem Oratoris, quemadmodum
inter ceteros fecit Quintilianus, qui definiuit
Oratorem

Oratorem virum probum dicenti peritum, sed
ex sententia Aristi non est necesse, ut Orator sit
vir probus, sed est satis, ut existimetur probus, per
notatam eius orationem, et plus persuasabit alijs
qui non sit probus, et tamen optime sciat uti mo-
data oratione, quam is, qui probus sit, et tamen
non faciat oratione, ut probus existimetur.

De affectibus etiam duo dicit Philosophus, primum
quod per diversos affectus diversa iudicia fiunt, nec
n. similiter iudicamus, dum morem et gaudentem
cum amemus, et odio habem.

Deinde quod tantam vim veteres dicenti magis
posuerunt in affectibus, ut de illis solis vcepta tra-
derint, cum maius Imperium ipsi affectus vide-
antur exercere, quam Tyranni, siquidem Tyranni
corpora possunt constringere, ajs vero nullam adhi-
bere vim possunt. At affectus etiam in ajs domi-
nant.

Postremo de rationibus seu argumentis etiam quo
dicit, primum quod per argumenta probat illud
quod verum est, ut virtus est amabilis, Iudicia est virtus.
Ergo amabilis. Deinde quod per argumenta etiam
probat illud, quod non est verum, sed apparens,
ut quod non perdidisti habes. Cornua non perdidisti
ergo cornua habes, vel quod loqueris, transit per
ostium, animam loqueris, ergo attingit transit per ostium.
In illis verbis, Quoniam vero fides ex his est e.

colligit

10.
colligit Arist: ex tribz artificijs, quæ superius com-
memorata sunt, nempe moribz affectibz & argumentibz
Rhetoricam esse tanquam agnatum quiddam Dial-
ectice, à qua accipit argumenta, et Politicæ, et idz
Philosophia abstrahit, à qua accipit mores, & affectus,
est igitur Rhetorica tanquam agnatum quiddam
Dialecticæ et Politicæ, & virgultum quiddam
sive stolo et nata prope Dialecticam & Politicam
tanquam quædam quos arbores, Itaqz non est
rarus ille arbor, etiam si virgultum sit, quare
Arist: reprehendit illos, qui putabant Rhetoricam
esse partem Politicæ, et dicit illos ita opinatos esse
partim propter ignorantiam, partim propter
arrogantiam, partim propter alias causas
humanas. Confiteor utamen Philosophi, Rheto-
ricam esse particulam aliquam Dialecticæ utrius-
que virtutem viz, quemadmodum dicitur in prin-
cipio Rhetoricæ, scilicet quod Rhetorica habet quædam
cum Dialecticæ.

In illis verbis, Quæ uero cernuntur? Observat
Arist: quod quemadmodum in Dialecticæ sunt
quæ argumentationes, Sillogismus & inductio,
ita etiam in Rhetoricæ sunt quæ, Enthimema
et exemplum, Nam Enthimema est sillogismus
Oratorius, exemplum est inductio Oratoria, quod
probat sic, sicut argumentatis, aut est sillogis-
mus, aut inductio, Gradum est in Logica, sed
Enthimema et exemplum sunt argumentationes
vgo Enthimema et exemplum sunt aut sillogismus
et inductio, Nam Enthimema est sillogismus

Imperfec

imperfectis, cui est una de propositionibus, sic n. est Sillogismus; Ois virtus est amabilis; Ois iustitia est virtus, Ergo ois iustitia amabilis; Enthimema vero est sic, Ois virtus est amabilis, ergo ois iustitia est amabilis, vel sic, Ois Iustitia est virtus ergo amabilis.

Exemplum vero est inductio imperfecta, Nam inductio constat ex oibz singularibus, quae probant universale, ut, quia et Bias sapiens fuit honoratus, et Thales similiter, et Solon et Zoroaster et alij, Ergo ois sapiens sunt honorandi. Verum plura vero constat ex uno singulari quod probat alterum singulare, ut, Solon fuit honoratus pro sapientiam, ergo etiam Bias.

In illis verbis, quae vero est differentia e. In fine verum plura et inductio, quod cum in multis & similibus probatur non ita se habere in Dialectica est inductio, in Historica est exemplum, cum hac distinctione quod inductio constat ex oibz singularibus, exemplum non ex oibz. Et inductio probat universale verum plura vero probat singulare.

In illis verbis, Apparet a. etiam e. Tradit Aristoteles quod orationes sunt duorum generum, aut Enthimematicae, et plura Enthimematicae, ut sunt orationes Demosthenis, aut exemplares, et plura exemplares, ut sunt orationes Ciconis, decoratae partim sunt Enthimematicae, ut erat Demosthenes, cuius Enthimematica dicebantur olere lucernam, quod essent valde elaborata partim exemplares

etiam fuit Salustij in concionibus.
 fuit Philosophus, et ad persuadendum non magis
 valent orationes et exempla, quam Enthimemat-
 tica, sed magis movent Enthimematica, ratione
 n. plurimum valent in Rhetorica, et superat
 or aliud artificium, et ideo in prooemio lib. 1.
 appellatum est Enthimema corpus fidei seu per-
 suasionis, quod quemadmodum corpus dicitur
 informale, ita fides et persuasio Enthimemate
 animata, et idem Enthimema dicitur potentissimam

In illis vero: Quoniam vero quod
 appositum est ad persuadendum
 et dicitur Philosophi: materiam, in fidei continere.
 qua versatur Enthimema
 quemadmodum etiam exemplum
 quod materia nihil aliud est
 nisi id quod appositum est ad
 persuadendum, seu quod
 persuasibile est.

De persuasibili q. tradit Arist. primum est,
 quod persuasibile est alicui persuasibile, totum
 Rhetorica refert ad auditorem, sic ut non persua-
 sibile, itaq. cum nos orat aut sint per se, ut DEUS
 aut referunt ad aliud, ut pater et filij, persuasibile
 est de illis rebus, q. referunt ad aliud.
 2. tum est, quod persuasibile est duplex, unum per
 se credibile, ut DEOS esse colendos, patriam ad-
 iuvandam, amicos honorandos, alterum non
 per se credibile, sed propter adiectam rationem,
 quemadmodum si dicitur melius esse accipere iniu-
 riam, quam facere, quia qui accipit iniu-
 riam potest esse iustus, qui vero facit iniuriam
 semper iniustus est, et ideo ratione iustitia melius
 est accipere quam facere iniuriam.
 Tertium est, quod persuasibile consideratum in
 Rhetorica est universale, nulla enim ex arte con-
 siderat singulare, quemadmodum medicina

non sicut in propriis suis, quod Socrates salubris
sit vel Calia, sed quod omni homini sic vel sic afficit,
hoc n. artificiosum est, nimirum tradere illud, quod
est universale, At id, quod est singulare infinitum
est, et sub artem non cadit, Quamobrem ne Rhetorica
quodam singulare probabile seu persuasibile in-
tuitu, sed id quod est universale, quomodo modum
facit etiam Dialectica Dicitur ars. Dicitur etiam
quod Arist. lib. 1. Ethic: ubi refertur opinio Platonis
De Jure tradit, nullam artem considerare illud
quod est universale, sed omnem artem versari in tra-
datione singularium, qui duo loci Arist: inter
se contrarii sic declarantur, quod ars quobus modis
consideratur, vel quatenus propria tradit, & sic tractat
universale, vel quatenus agit.

Quate Quartum est, quod persuasibile Rhetorica: et Rhetorica
ipsa est ex his quae in consultationem veni-
re consueverunt, talia autem sunt, quae pertinent
ad agendum seu ad actiones humanas, ut tra-
ditur lib. 3. Ethic: cap. 3. At unus n. Rhetorica
est de eiusmodi rebus, de quibus consultamus, id est
de actionibus humanis, et de quibus artes non ha-
bent definitas, et apud eiusmodi auditores, quae suppo-
nunt esse simplices, ea vero de quibus consultamus,
non sunt utroque modo se habere, et de rebus
impossibilibus nemo consultat.

De illis verbis, Configitur a. concludere syllogis. &
trahit Arist: nos esse modos argumentandi, ut
dicitur, qui modus sit proprius Rhetoricae, unguis.

modus

utiq; orator, et ideo ipsum Entimema dicitur
argumentatio propria oratoris, quoniam de perfectis
argumentationibus dicitur perfecto Syllogismo constitit illud
quod notum est, et quod ipse auditor potest supplere.
Quomodo enim perfectus esset Syllogismus dicitur qui dicitur
Olympia, vicit Coronarium certamen. At Dorig dicitur
vicit Olympia, ergo Dorig vicit coronarium
certamen. De quo Syllogismo, orator relinquat
maiorum propositionem tantquam notum, Coronarium
v. certamen est Olympia, non oportet adiungere
quia id vix fiat, eum remittendo maiorem pro-
positionem, facit hoc Entimema, vicit Olympia
Dorig, ergo coronatus fuit.

In illis verbis, quoniam autem pauca sunt necessaria
Obersuat Philosophus argumentationes oratorias non
esse necessarias, et pauca esse necessaria, quibus utitur
orator, sed multa non necessaria & contingentia, quae
utroque modo esse possunt habere, J. a. a. videtur
argumentari.

Quae autem verba, nulla fere sunt ex necessitate, ut
traditur est quoque ibi: i. de interpretatione, At qui
tradunt oratores, sunt ea, quae agunt homines
ergo quae tradunt oratoris, nulla fere sunt ex
necessitate. Itaque aperte Aristoteles hoc in loco, et in illo
de interpretatione probat liberum arbitrium, et libe-
ram eius voluntatem. Primum dicitur, quod ex
non necessariis propositionibus colliguntur non neces-
sariae conclusiones, ut si nix sunt avari, Socrates
est si nix, ergo Socrates est avarus. At ex neces-
sariis propositionibus necessario colliguntur conclusiones

ut

ut homo est rationis participans et mortalis, at Socrates
est homo, ergo Socrates est rationis participans
et mortalis.

In illis verbis, Dico. Entimemata p. Tradit
primo loco, quod Entimemata solent quae ex
verisimilibus et signis, Verisimilia non sunt ne-
cessaria, at quaedam signa sunt necessaria, qua-
rum non necessaria ut infra apparebit.

Secundo loco declarat quid sit verisimile, nempe
illud quod plerumque fit, et universale est, ut haec
propositio, Mater accipit filios, Et haec, Juvenes
sunt gloriae desiti.

Et hoc loco affert duas distinctiones signorum,
infra declarandas, quarum prima est, quod ex
signis unum est singulare, quod probat uni-
versale, alterum universale, quod probat singu-
lare. Altera distinctio est, quod ex signis, unum
est necessarium, et proprio nomine appellatur *Trigema*,
unum, alterum non est necessarium, necessarium
et non habet proprium nomen.

Quarto loco explicat secundam distinctionem,
quod signum necessarium est, et *Trigema*
quod solius non potest, et necessario concluditur,
ut si quis societatem agrotare probaret hoc signum
necessarium, quia febrem habet, vel aliquam
feminam cum viro concubuisse, hoc signum neces-
sarium, quod signum necessarium reducit ad signum
sillogisticum, sic, quia febrem habet, agrotat, At Socrates
febrem habet, ergo agrotat, quae vero signa
sunt solubilia et necessaria non concludunt,

ita

illa de comuni nois signa et non sunt Trigonum
quemadmodum haec quae nudo declarabuntur.
Primo loco explicat primam distinctionem,
quae continet ^{illa} idem signa, quae non sunt neces-
saria, quorum unum est singulare, quod pro-
bat universale, quemadmodum si quis dicit uni-
versale, quod omnes sapientes sunt iusti probo
hoc signo singulari, quia Socrates sapiens fuit
iustus, quod signum est solubile, si reducatur ad
hoc sillogismum, Socrates fuit iustus, Socrates
fuit sapiens, ergo omnes sapientes sunt iusti.
Fallacia est in hoc, quia ex furo singularibus nihil
probat per sillogismum, alterum signum est
universale, quod probat singulare, ut si quis hoc
singulare, quod Socrates febrem habet, probaret
hoc signum universale, quod omnes qui febrem
habent, ^{anxiantur} anxiantur, et Socrates anxiantur, quod sig-
num etiam est solubile, si reducatur ad sillogismum
sic, qui febrem habet, anxiantur, Socrates anxiantur,
ergo Socrates febrem habet, Fallacia est in hoc,
quia prima propositio non convertitur.
In illis verbis (nam exemplum esse inductionem)
primo loco repetit de exemplo, quod iam declar-
atum est, scilicet quemadmodum in exemplo sit
inductio oratoria et imperfecta, quemadmodum

etiam

etiam exemplum uersum in eo, quod est persuasibile,
Secundo loco distinguit exemplum à ceteris argu-
mentationibus, quia omnis argumentatio est uel tan-
quam pars ad totum, cum per singularia
probat universale, et est inductio, uel tanquam
totum ad partem, cum propositio aliqua uniuersa
salus probat conclusionem singularem, et est
uel syllogismus, uel Enthimema, ut omnis sapiens
est honorandus, Socrates est sapiens, ergo
Socrates honorandus, uel omnis sapiens est ho-
norandus, ergo Socrates est honorandus, uel est
tanquam Totum ad totum, cum propositiones
universales probant conclusionem uniuersalem
et est similis uel syllogismus uel Enthimema,
ut omnis uirtus est amanda, omnis iustitia est uirtus,
ergo omnis iustitia est amanda, uel omnis uirtus
est amanda, ergo omnis iustitia est amanda.

Uel est tanquam pars ad partem, cum per unum
singulare probat alterum, et est exemplum
receptum, ut Socrates sapiens fuit honorandus,
ergo etiam Bias sapiens

Tertio loco definit exemplum quod per similitudinem
quarum prima est, ut sit tanquam pars ad
partem, secunda est, ut sit tanquam simile
eius simile, tertia est, ut sit tanquam duo similia

qua

quod sunt in exemplo, subijciantur eidem generi
quemadmodum Socrates sapiens, et Bias sapiens
subijciuntur huic generi, quod ut capientes sunt homo
rati, Ita est, quod alterum simile altero est
notius, illud enim quod ponitur in conclusione, est mi-
nus notum, quam illud quod ponitur in probatione
ut Tibrius Gracchus pro seditionem fuit merito
interfectus, ratio etiam Caii Gracchus.

Quarto et ultimo loco declarat exemplum ex
pro, quemadmodum si quis ita argumentaretur,
Pisistratus Athenis postulans custodiam corporis
sui affertat Tyrannidem, et Arxip: occupavit,
idem fuit Theophrastus Megaris, quod etiam
Dionysius Siracensis postulans custodiam corporis
sui, affertat Tyrannidem, quae singulariter conti-
nentur sub hoc universali, quod viri qui postulant
custodiam corporis sui, affertant Tyrannidem,
quod attinet ad Historiam, Pisistratus insidias
inimicorum suorum adversus se simulavit, sibi
ab ipsis vulnera esse illata, et ob id postulavit
300 corporis sui custodes, quibus Arxip occu-
pavit. Theophrastus autem iugulavit pro-
locupletum, et ob id petiit custodes, quibus occu-
pavit Arxip. Dionysius similiter criminabatur
locupletes, et ob id custodes impetrauit, in quibus
tribus

tribus tamen mentione facit Arist. etiam
lib. 5. Ethic.

In illis verbis (Enthymematum uero maxima
est differentia) sunt Arist. argumentationes
Rhetoricas & Dialecticas distinguuntur non forma
sed materia, ab argumentationibus aliarum arti-
um, quae partes partim retant, partim nondum in
mente sunt, ut Xenocia, quae plumbum in
aurum conuertat, Oratores. a. quo magis
attingunt argumentationes aliarum artium
quam par est, uidentur a se ipsis, dum uolunt
uideri eruditionis, Debent. n. se accomodare
propterea ad communem intelligentiam, aliqui
non funguntur munere oratoris,

In illis uerbis (Sic. n. Dialecticos et oratores
dilogismos) tradit aliam differentiam inter
Enthymemata Dialectica & oratoria, atque En-
thymemata aliarum artium, quod argumen-
tationes Rhetoricae & Dialecticae sunt ex locis
communibus, qui dicuntur communes, quia communiter
sunt de rebus omnibus, ut de rebus iustis, de rebus
naturalibus, de rebus civilibus, et de alijs simi-
liter, qualis est locus maioris & minoris, de
rebus iustis sic, si iustum est propulsare iniu-
rias ab alijs, quanto iustius debet existimari,
propulsare iniurias a se ipso, de rebus naturalibus
sic, si quantoque uecundum est frigus, quod
no

16.
tradit Arist: quod quemadmodum in Topicis
distincta sunt formae & loci, Ita etiam in
Rhetorica distinguenda sunt et formae et loci,
habet. n. Rhetorica non solum locos, id est propo-
sitiones conuenissimas & Topicas, in quibus con-
uenit cum Dialectica, sed etiam formas, id est
propositiones proprias singulorum generum,
quae in hoc toto primo libro Archasunt. Ut
autem tales formas cognoscantur, et propositiones
quae singulis generibus conueniunt, primum
cognoscenda sunt genera orationum, id quod Ar-
istoteles in 3. Capite.

CAP. III

In Cap: 3. probat Arist: tria esse genera oratio-
num & modo, primo modo, quia tria etiam
sunt genera auditorum, etenim oratio constat
ex tribus ex eo, qui loquitur, ex eo de quo loquitur,
ex eo, ad quem loquitur, nempe ex auditore, ad
quem refertur ipsa oratio, et auditor est triam
generum, etenim aut est auscultator, qui uenit
ad audiendum, ut delectetur, et iudicet de fandi-
tate ac constantia oratoris, et tunc genus orati-
onis est demonstratiuum, aut est indicator rerum
futurarum, ut concilio et senatu, et tunc est
genus deliberatiuum, aut disceptator rerum
controversarum, ut tunc est iudex, et tunc est genus
iudiciale.

Secundo modo, in illis verbis (ac deliberationis ydem),
quia tria sunt munera oratoris, ergo etiam tria
sunt genera orationum. Nam si^m mung est, sua-
dere vel dissuadere in consultatione, et tunc gens
est Deliberativum, aut accusare vel defendere, et
tunc gens est Iudiciale, aut laudare vel vituperare,
et tunc gens est Demonstrativum.

Secundo modo in illis verbis (Tempora etiam) quia
tria sunt tempora de quibus agit orator, ergo
etiam sunt tria genera orationum. Nam vel
tempus est futurum, quod est accommodatum generi
Deliberativo, vel tempus est praesens, et tunc
est in genere Iudiciali, vel tempus est praesens, et
est maxime proprium generi Demonstrativo.
Hanc enim et sic in genere Demonstrativo agit orator
tempore, tamen si spectet iudicium, quod fit in
tali genere. Quoniam iudicium est de praesenti
nempe de facultate et substantia oratoris, idcirco
tempus praesens est maxime proprium huius generis.
Quarto loco in illis verbis (finis externa) quia
tres sunt fines, quos orator solet propositos ha-
bere, primus finis est, uti et perniciosum, quos
spectat in genere Deliberativo, etiamsi alia in tali
genere solent assumi, sed non tenet, ut iustum vel
iniustum, honestum vel turpe. Secundus finis
est iustum vel iniustum, quod spectat in genere
iudiciali, etiamsi alia, utendumque assumant.

Tertio

17.

Tertius finis est honestum et turpe, quod spe-
ctat in gra demonstratione, quatenus alii
ad talem finem referri soleant, facta igitur pro-
batione quod tria sunt genera orationu
In illis verbis (signum vero est) probat finis
propriam finem generis judicialis. Nam qd
semper attendit in gra judiciali, est proprius
finis viz, ut semper attendit iustum et ini-
ustum, alia vero quandoq; confitetur vbi, ut
se fecisse aut se nocuisse, sed nunquam
confitetur, se iniuste fecisse, ergo proprius finis
talis qris est iustum et iniustum

In illis a. verbis (Similiter etiam) Probat
propriam finem qris deliberativis, quod in
tali gra semper attendit utile et inutile,
alia vero sepe numero finitum dimittit
ut, an res sit iusta vel iniusta, an hone-
sta vel turpis, ergo utile et inutile est proprius
finis deliberationis.

In illis verbis (eodem modo etiam) Probat
propriam finem qris demonstrativis,
ubi semper attendit honestum et turpe, et
quandam aliam laudat, quod neglecto proprio
contudo et propria utilitate secutus sit solam
honestatem et gloriam, quemadmodum Achilles
laureat, quod voluit adire a vicum suum
patroclum, id est, ut eius morte vindictam
facere

facere, quamvis sciret, illud quod fuerat
dictum, fore, si pugnaret in bello Tro-
no, ut ra de causa tandem interficeret. Iose-
ign. elegit honestum, et finisit utile.

In illis verbis apparet. a. d. Tradit Arist. in
colligenda esse propositiones, q. probent tales
fines, nimirum, propositiones, quae probent
utile et peritiosum in grae deliberativo, et pro-
positiones, quae probent honestum & turpe
in grae demonstrativo, et propositiones, q. pro-
bent iustum & iniustum in grae iudiciali.

Denique, in illis verbis, et quonia fieri non posse
monet per propositiones proprias singulo-
rum generum, quae declarantur in toto libe-
p. etiam cognoscenda esse propositiones
oibz generibz orationum communes, nimirum
quae probant possibile vel impossibile, quae
probant futurum vel non futurum, quae
probant factum vel non factum, q. probant ma-
gnum vel parvum, quae quidem tanetsi
diferunt, ut modo notatum est, tamen proposi-
tiones de possibili et impossibili de futuro et non
futuro, & convenient magis grae deliberativo
et propositiones de facto vel non facto, conveni-
unt magis grae iudiciali, et propositiones
de magno et parvo convenient magis grae
demonstrativo, ut traditum est lib. 2. Rhet.

Cap:

Cap: 18. infine.

De q^{re} Delib: 2. sunt observanda, de q^{ib}
 sit Deliberatio, et ex quib^{us} sit, Quod attinet
 ad q^u observandum est p^{ri}mo, quod res sunt
 trium generum, aut contingentes, ut uter
 ducere, militare, aut necessaria, ut Caelum
 moveri, Stellas oriri, vicem mori, Aut Impossi
 biles, ut hominem volare et non mori, Jam
 Deliberatio est de primis, non de 2. et 3. q^u
 na ut contingentes sunt, etiam trium gen^{er}
 aut naturales, ut siccitates et Imbres, aut fortu
 ta, ut invenire thesaurum, et tunc percuti
 a fulmine et non illum, aut humanas, ut Reg^{es}
 gubernare, Jam Deliberatio non est de natu
 ralib^{us} nec futuris, sed humanis, Quoniam
 ut humanas aut non sunt in nostra potestate
 ut quomodo sibi optime administrant Rom^{ani}
 aut sunt in nostra potestate, Deliberatio ja. no
 est de p^{ri}mo sed de secundis

Deo loco de illis verbis. (Ac ut singula q^uerant)
 Cum Deliberatio sit de re contingenti et huma
 nis quae sunt in nostra potestate, hoc Philosopho
 talia non pertinere ad Rhetoricam, ut singula
 enumerentur et dividantur in suas species q^uia
 id pertinet ad artem poetice et videret^{ur}
 nihil enim ad Philosophiam agere, quia
 gra.

gra consiliorum et deliberationum exquisita
dat, ut facit Arist. lib. 3. Eth. Cap. 3.

Deinde quia Historica debet esse contempta illis
quae ipsi concessa sunt, cum dictum est, tam con-
flatam esse partim ex logica per argumentatio-
nes, partim ex Philosophia agenti per mores et
affectus.

3o loco in illis verbis. quod si quis vel Dial. dia-
ostendit talia contingentia pertinere ad His-
toricam, non ut tractans modo ex adto, qui con-
uenit. sicutis in quantum numero negat Arist.
esse Dial. historicam & Historicam, sed modo non
ex adto, quatenus scilicet ad persuasionem accomodent
et ut contingant ex adto in consideratione politica
a Philosophia agenti.

Quarto loco in illis verbis. Quoniam n. d. by
concentratior. Cum ad Historicam non pertinet
numerare omnia contingentia, quae pertinent
ad Deliberationem, colligit seipsum quaedam, quae
Deliberatio tractat in Historica, quae quidem
sunt quinque:

- 1 De pecunia pecuniarum,
- 2 De bello et pace,
- 3 De custodia religionis.

De rebus ad vicium pertinentibus vel in urbem
importandis, vel ex urbe exportandis,
de legibus

De legibus ferendis, Eorum vero summum est
illud, quod dicit Demosthenes in 1. Olynthica,
op^{us} est pecunijs, et sine his nihil fieri potest,
eorumque utilia & decora sunt, et illud
quod dicit Demosthenes alibi, quam bonum
est habere pacem, et necesse est, ex bello con-
firi quae molesta sunt, et illud quod Ovidij,
Non minor est virtus quam quare, parata
tueri. Et illud quod Cicero in lib. off. Sic q
imp: gubernabunt, consilium d^otr^obuat, ut
causa, aurum copia sit, quae ad victum
sunt necessaria. Et denique illud quod Arist.
lib. 10. Ethic. Oportet in omni vita legibus op^{us} est,
quia ut leges etiam in hoc cap: in legibus est
posita civitatis d^otr^o salus, Itaque de his quae
legibus d^otr^o solent ab oratoribus haberi d^otr^o
iones.

Quinto loco in illis verbis. Quare de apparatus
libi pecuniarum d^otr^o quadruplicem esse
orationem paranda pecunia in civitatibus qua-
rum p^a est, ratio d^otr^orum, d^otr^oatio sum-
ptuum, d^otr^oia experientia in rebus privatarum
& Historia de varijs modis parandorum
pecuniarum. P^a d^otr^o d^otr^o in d^otr^oibus civitatis

duplex

Subiecta habenda est cogitatio, ut si quis dicit ad
iungat, ut si quis minor sit, audiatur. Deinde
de sumptibus liberalibus duplex etiam suscipitur
De est cogitatio, ut si qui sunt superabun-
danti, tollantur, ut si qui magis sunt, minu-
antur, non enim solum inquit Philosophus de re
quod habent adiungendo ditioris fuerit, sed
etiam de secundo modo de sumptibus attrahendo
Proterea, de experientia precationum uerum Aristoteles
lib. 1. Ethic. Cap. 7. tradit, Crumasticam esse
pecuniarum esse duplicem, unam quae quaerit
pecunias ex fructibus quadrupedum, agnatum,
involatilium, agrorum, Alteram, quae in com-
tatione consistit, quae est mercatura, foene-
ratis, opera mercenaria, et comminationis facti-
tatis, qui cum oleam ut inquit etiam Cicero lib.
1. de Amicitia, quae florem cepisset in agro
Milloisio emit, et exercens illam mercaturam cito
factus est dives, et factum etiam ipse, qui in
Sicilia ex ferrum emit, quorum uterque exagita-
uit, quomodo solum vendendi potestate habere,
id quod maximum habet commodum in mercatura
Denique oportet re historicam, de variis modis pe-
cuniarum pecuniarum sic autem esse historia
non ualet esse explicatore uerum gestarum
sua

20.
sive scriptorum Historiarum sic esse intelligente
Historiarum, legendus est. a. lib. 2. *Dea Decoro:*

De varijs modis parandarum pecuniarum,
In illis verbis (ac de bello et pace) Dicit Arist.
Oratio nem habituro de bello et pace in aliqua
ciuitate tenenda esse quatuor p. loco, quae
sit potentia ciuitatis, 1°, Bello non solum
illis ciuitatis, sed etiam finitimorum et eorum
quibus cum bellare gloriosum est hoc fine, ut
cum potentioribus pax egerat, cum minoribus
bellum gerere in arbitrio sic, 3°. An potentia
qua habeas sit similis vel dissimilis potentia
hostium; Quarto etiam bella aliena, quia ex
similibus similia colligantur per coniecturam.

In illis verbis (praeterea vero) Dicit Philostrophus
qui nullo habere orationem in re cibaria, ^{et custodia} cum
Dicitur regionis sine oportere quatuor p. loco, qui sit modus
custodiendi 1° qua sit multitudo custodiae,
2° qua forma praesidiorum, 3° qua loca
sint praesidiorum, quod sciri non potest, sine
primito ubi actionis, et tunc debet esse propositum
ut si minor sit custodia augeat, si grauior sit
superuacanea tollat, et opportuna loca imprimis
seruare

In illis verbis (tum de re cibaria) Dicit

7

x. articulum

qui est loquutus de rebus pertinentibus ad
licentiam, si cognoscenda esse quatuor, p. loco
quantum sumptibus sit necessarium civitati in re
cibariam. 1. ut quid laborat nativum, et quod
absitum; 2. ut quae res possint exportari; 3. ut
quae res debeant importari ut laborans conven-
tiones et pactiones, cum illis principibus vel
populis, qui possunt esse utiles ad rem cibariam
ubi Arist. ponit pulcherrimam sententiam
quod apud Deo dominum gra cives ut sint
culpa carentes debet curari, tum apud pot-
tiores, tum apud eos qui possunt esse utiles ad
rem cibariam.

+ securitatem

In illis rebus, ad securitatem autem. Dicitur
si creatio laborans sit de legibus fundis, q. v. p.
cognoscenda, p. loco q. sint forma rerum publi-
carum, uti cognoscatur natura proprietas civi-
tis. Totam tres sunt forma rerum publica-
rum, q. aut unus bonus regnat, et res pub-
licae reguntur, aut pauci boni regnant, et res
publicae dicuntur Aristocratiae seu optimatum
dominatio, aut multi boni regnant, et res
pub. in Politica, seu statu civili, Respub-
licae mala etiam est triplex, aut Tyrannus
unus malis regnat, aut Oligarchia, seu pau-

Com

eorum factio, cum pauci mali regnant, aut
Democratia, seu popularis resp. cum multi
mali regnant. 2do loco sciendum est, qd
prosint cuius respub. quae sint utilia
ad finem cuius respub. consequendum.

Haec quatuor sunt fines rerum publicarum,
aut custodia principis in regno pp bonum
publicum in Tyrannide pp bonum Tyrannij,
aut conservatio legum ip Aristocratia, aut
divitiae in oligarchia, aut libertas in Poli-
thia et Democratia. Etio loco, quomodo
respub. corrumpantur vel a contrariis, cum
Prispub. in bona fit mala, vel a propriis,
cuius propria natura vel in eis intendit
vel resp. veniunt, exopti gratia, qd sit res
pura paucorum corrumpit per intentionem
vel remissionem, si inimis pauci vel
dominant, vel non tam pauci, quod probat
Arist. exemplo Hasi, in quo est gruppitas
et visitas, 4o loco cognoscendum
est, etiam et tunc, quod possit esse bona vel
mala in resp. ad quam cognitionem hic
Arist. dicitur duo nempe terra peregrinatio,
ner et Historias. Intelligunt. a. explicatur
per terra peregrinationes libros de Civogna-
phia

gruppitas, et similes

plura enim ego vix intelligo etiam neque
grinationes quas esse uti h^{is} ad prudentiam
civilem comparandam, declaravit et h^{is}, q
mores continentur multorum vitiis et vitiis
et siccirco fuit prudentissimus.

IN CAP. V.

Cum declaratio sit de quibus sit deliberatio, inquit
declares ex quibus sit, et quae propositiones possint
probare proprium finem generis deliberati,
nempe quid sit utile vel periculosum, Nam
utile ex doctrina Aristotelis probatur, s. modis
ut sit illud, quod parat felicitate vel parsum
aliquam felicitatem, et modo illud, quod est
bonum et confectum. Tertio modo illud, quod est bo-
num controversum: quarto modo illud, quod
est bonam comparatum: et modo illud, quod
valet ad finem civitatis consequendam, quod
ita sunt singulatum intelligenda, ut cognoscatur
quid sit utile vel periculosum. Ostendit. a. Arist
in principio huius Capituli cur agendum sit
de felicitate et partibus eius. Nam quicquid
est utique propositum ad eligendum et fugendum,
de eo oportet agere, quia ad talem finem ten-
dit deliberatio eius. Et felicitas et pars eius
sunt scilicet utique proposita, ad eligendum et
fugendum

fugendum, ergo de talibus oportet agere.

Præterea ex quibus rebus existunt suasiones & dissuasiones de his agendum est, quia tales sunt artes quæ deliberatiuæ. At ex his rebus, quæ pertinent ad felicitatem et partes eius, et ex his quæ contrariæ sunt, existunt suasiones & dissuasiones ergo de felicitate & partibus eius est agendum.

In illis verbis. Sit igitur felicitas. P. a. definitiones felicitatis, quarum prima quæ sunt ex sententia Arist. alia uero quæ ex opinione aliorum. P. a. definitio est, ut felicitas sit actio bene se habens cum virtute. Dicitur actio, quæ est duplex, non considerandum, tum administratio, et sic completio felicitate contemplati & agentis. Dicitur bene se habere, id est quod sit coniuncta cum bonis corporis ut ex his. Sicut cum virtute & non virtute, quia virtus conuenit etiam infortunatis, felicitas uero non conuenit infortunatis. Sic virtus non potest esse felicitas. Vbi est obseruandum quod ex doctrina Aristoteli quædam conditiones essentia felicitatis, nempe actiones virtutis, quædam uero inquantum tanquam instrumenta et ornamenta, ut bona corporis & externa. Et hæc definitio est, ut felicitas sit uita seipsa contenta.

contempta, seu bonam sufficiens, ut pro-
bavit Arist. lib. 1. Eth. Cap. 7.

Tertia definitio est, ut felicitas sit vita inceden-
tissima cum securitate, & posita sit in voluptate
se, quam opinionem postea seutq est Epicurus
sic Arist. refutavit lib. 1. Eth. Cap. 5. quia
est commune cum bestiis non potest esse propria
felicitas vis, sed felicitas est commune cum
bestiis, ergo.

Quarta definitio est, ut felicitas sit bona consti-
tutio. perfectionem ut corporum cum facultate
harum rerum conservatrice atq. fructrice, &
felicitas posita sit in divitiis, quam opinionem
eodem Cap. 5. Arist. refutavit, quia divitiis
voluntariam quandam habent, et refutavit ad
aliud, nempe ut homines habeant comoda
et honores, atq. si felicitas non consistit in vir-
tute qua est substantior divitiis, multo magis
debet collocari in ipsis divitiis.

In illis verbis (quod si est felicitas) dividuntur
partes felicitatis & bona omnia, quorum 3.
sunt divisiones, Prima divisio satis Aristote-
lica est, quod bona aut sunt aij aut corporis aut
externa, Secunda divisio colligitur ex hoc
loco, quod partes felicitatis & bona ipsa
aut sunt extra corpus, ut nobilitas, ut bonum
multum

23
multorum amicitia, ^{bonas} ~~neorum~~ amicitia,
firmitas, bonasides multa ^{propter} calor, aut sunt
in corpore, ut bona similitudo, et gratia, virtutes
corpore, Sanitas, pulchritudo, magnitudo,
Robur, facultas certandi, aut sunt extra
aerem, ut gloria, Honor, bona fortuna, aut
sunt in aere ut prudentia, temperantia
fortitudo et iustitia.

Tertia divisio est, quod bona omnia aut sunt in
ipso aut extra ipsum, in ipso duobus modis,
vel in ipso aere ut virtutes aere, vel in ipso
corpore ut virtutes corpore, Extra ipsum
extra omnia.

In illis verbis. (Ac nobilitas quidem) docet
Arist. duplicem nobilitatem, unam publicam,
scilicet alicuius populi et civitatis, alteram privatam
singularem familiarem. Nobilitas Publica
requiritur ex quorum p. est ut sint indigenae
cujus nec infucant. Arcades & Athenienses
alteram est ut sint antiqui, .3. est ut auctores
ut generis proprio illustres, .4. ut ex ipsis
natis sint multi illustres; Privata vero
civitate nobilitas requirit etiam quatuor,
quorum primum est, ut non solum sit in
eorum

sed etiam faminarum, alterum est ut sit
legitima origo, ubi observat ex sententia
Arist: illos q non sunt legitime nati, non
posse esse nobilitate, licet possint esse illustres
et principes nobilitatis, qualis fuit The-
mistocheus et Hercules. 3. est ut autem
gignatur similiter furvis clari vel in virtute
vel in divitijs, vel in alia causa rerum, q
notantur, ubi est observandum, quod etiam
divitia contemnantur inter illa, qua valent
ad efficiendam nobilitate. 4. est, ut in
familia multi illustres nati sint, tum iu-
tum multique, tum iuvenes, tum senes.

In illis verbis bona proles et multa proles.
Multa proles patit bona a. proles conside-
ratis quibus modis, vel publicis, vel privatis.
Bona a. proles publica, potissimum spectat
in moribus, in quibus debent esse quaedam
virtutes corporis, et quaedam animi. Virtutes
corporis in moribus sunt, magnitudo, pul-
chritudo, robur, facultas certandi, ubi sunt
intelligitur sanitas, qua est fundamentum omnium
honorum. Virtutes vero animi in moribus sunt
duae, temperantia et fortitudo; Bona a.
proles privata spectat potissimum in fortuna

in

in qbz uirtutes sua uirtutes corporis. Quae
aij. Nam uirtutes corporis in feminis sunt
pudicitudo et magnitudo, Ad uirtutes
saij in feminis sunt, temperantia et
studium operis sine sordibus, quae uirtutes
sunt publice quam privatae primum regna
q ad perfidie feli citatem ciuitatis, et sic
eo obseruat Arist: quod Lacedaemonij ca
rebant diuitia parte feli citatis, quia ha
bebant uirtuosa ea, quae pertinebat ad fe
minas, quae appellabant honas suas, et
Plutarchus in Thama dixit appellatas fuisse
phanomenides, quia coxae uteruntur
In illis uerbis diuitiarum parte. 3^a

docet Philosophus de diuitijs, p^m quot sint
partes diuitiarum, deinde quod sint pro
prietates diuitiarum, postremo in quo
consistat diuitia.

Primo loco igitur, partes diuitiarum aut sunt
inanimatae, aut animatae, si sunt inani
matae partim sunt mobiles, partim im
mobiles, utrimq; mobiles sunt, numi, et sup
peltibilia, immobiles uero sunt, multitudo
locorum, et possessiones locorum, ad
quas referuntur p^odia rustica, et p^odia urbana
Si uero

Sincero sunt animata, partim sunt pars
pro rationis, partim ex parte rationis, et
nim participo rationis sunt serui, atque
ratione sunt pecora.

Secundo loco, sunt proprietate iustitia-
rum, ut in illis sint tunc utilia, tunc libe-
raria, tunc sicura, et tunc utilia sunt
fructuosa, a quibus colligitur fructus, libera-
ria vero sunt voluptaria, in quibus spectatur
sola voluptas. Sicura vero sunt illa, quo-
rum terminus est, si res possideantur, vel
utro modo, ut in possidentis arbitrio sit
ipsarum usus, in quibus spectatur ea, quae sunt
propria, quorum terminus est, ut ex arbitrio
pendeat, ipsorum alienatio, et cum his
alienatio intelligitur donatio et testis.

Et loco quibus utrum iustitia consistat
in possidendo, an in utendo, et Aristoteles pro-
bat, iustitiam magis consistere in utendo,
quam in possidendo, et sunt probationes
a definitione iustitiarum, quae quidem
infinita sunt, ut sunt actus et usus rerum.
ergo qui non habet actionem et usum non
est iustus, non sunt vere iustitiae, etiam
si nihil sit magnorum, et tunc possideantur.

alibi in hoc ipso libro definiuntur diuitia, ut
sint virtus possidendi, ergo qui non habent vir-
tute possidendi, ut prodigi, non possint appellari
diuites.

In illis verbis (bona fama est) Bona existi-
matio est sua bona fama superius appellata
est gloria, et definitur, ut sicut opinio de virtute
alterius, vel de alio excellenti bono, cum sit
opinio distinguens ab honore, qui non est
positus in opinione, sed in signo externo, et di-
stinguitur a laude et Encomio, quia non sunt
posita in opinione sed in oratione. Nam
cum laudat virtus propriae sit laus, cum lau-
dat opus virtutis propriae sit Encomium.

Denique distinguuntur bona quae est duplex bona
et mala, cum gloria seu bona existimatio in-
telligatur tantum in bonam parte.

In illis verbis (Honor est signum) Docet
Philosophus, et quid sit honor, qui sint hono-
res honorandi, quid sit beneficium, ab ^{quo} officio,
scilicet honor, quae sunt partes honoris.

Primo loco igitur definitur honor, ut sit signum
opinionis beneficae, id est ut declarat situm opinionis
quae habet de benefica natura, sed contra
Pistorium dicimus, aliquid dici beneficium
non

non quod habet de beneficii natura, sed quod hono-
rarium faciunt. Maior aq[ue] loco opinio
legit gloria, quia Boetius apud Grecos significa-
t[ur] modo opinio[n]e modo gloria[m], et intrinsecus ut
non sit signum gloriae beneficii, id est gloria ex
beneficio comparata, non dicitur etiam contra
Majorem quia aliquid dici beneficium, non quod
ex beneficio comparatum est, sed quod beneficium
facit. Adstruere explicatio est, ut honor sit
signum beneficii opinio[n]is, id est signum quod fit
in honore, et quod significat beneficium opinio-
nem, et beneficium meum, vel beneficium alicui
honorati qui beneficit libenter quando potest.
Secundo loco docet Aristoteles duo genera honora-
rium, tum qui benefecerunt, tum qui beneficeri possunt.
Tertio loco declarat quid sit beneficium, ut ben-
fitium sit illud, quod spectat ad salutem; vel
ad divitiarum, vel ad aliquod bonum, cuius non
sit facere possessio; vel cum datur o[mn]i; vel cum
datur ubi oportet; vel cum datur quando oportet.
Quarto loco enumerat undecim partes hono-
rarum p[ri]m[ae] sunt sacrificia, secunda sunt
litinarum monum[en]ta, vel ~~est~~ metris, vel
soluta oratione comprehensa, tota sunt hono-
raria, sunt delubra, et lutij; ita sunt sacrificia
vel

Dicitur autem sepulchra, una sunt statuae, et haec
 sunt nutrimenta publica, 9. sunt adorationes,
 10. sunt excusiones, quae duae appellatur et
 ab Arist. partes honoris sed barbaricae, quia
 exerceantur apud Barbaros et non apud inter gentes
 humanas & civiles, 11. pars sunt dona, ubi
 affirmantur duae definitiones doni, p^a est ut sit
 traditio in possessionem quam quia studiosi pecu-
 niam desiderant, ideo etiam dona desiderant,
 altera definitio est, ut ^{donum} donum sit signum honoris,
 quum quia desiderant ambitiosi, et studiosi honoris,
 idcirco appetunt etiam dona, ex quibus duabus
 definitionibus colligit Arist. duo genera bonorum ap-
 petere dona, tum studiosos pecuniam, tum
 studiosos honoris.

In illis verbis (Corporis virtus est Sanitas.)
 Cum Sanitas nihil aliud sit nisi temperamentum
 quoddam quatuor qualitatum, calidi, frigidi,
 siccitatis et humiditatis, docet Aristoteli, duas esse proprietates
 sanitatis, gressum p^a est, ut homines sint expediti
 morbi, secunda est, ut habeant usum rerum omnium
 aut plurimarum, nam qui non habent usum
 rerum, non sunt vere sani, quod fuisse de
 Herodico Schimbrico qui commemoratur in in
 loco ab Arist. et a Platone lib. 3. de rep.

hic

ff. n. se abstinere à primis cibis, et hoc ratione
In die uisitee,

In illis uerbis. Pulchritudo diuersa est. Quoniam
pulchritudo sit apta figura membrorum cum coloris
suauitate. Considerat Arist. triplicem
pulchritudine, prout sunt tres etates. Iuuenis
usq. ad annos triginta, etas uiris quantum
ad corp. à triginta usq. ad 35. Quantum
ad aum. circiter annos. 49. S. med. princ. p.
ut tradit lib. 2. de vit. cap. 14. Triplex igitur est
pulchritudo, una iuuenis, altera uirg. tertia
senis. Pulchritudo iuuenis requirit duo
quorum p.^m est, ut corp. sit utile ad labores
et ad cursum, et ad uim. Item est ut corp.
sit inuentionem uisu ad voluptate. Pulchritudo
uirg. habet etiam duas proprietates, quarum
p.^a est, ut corp. sit utile ad labores bellicos
altera est, ut corp. sit inuentionem cum ferore.
Pulchritudo senis etiam requirit duo, p.^m ut
corp. sit idoneum ad labores necessarios, et
inob. ut corp. sit inob. quia nihil habeat
eorum, quae bonedute offerunt.

In illis uerbis. Robor est facultas. ff. de
definitione Roboris, ut Robor est facultas

nouendij

movendi alteram arbitrio suo, quod quidem
 robur spectat in .5. motibz in trahendo, in
 bello, in tollendo, in comprimendo, in colligendo,
 in illis verbis (Magnitudinis virtus est) consi-
 derat duas proprietates in magnitudine, ut
 possit appellari virtus, quarum 1^a est, ut aliquis
 superet multo longitudine, vel profunditate,
 vel latitudine, altera est, ut ~~est~~ magnitudinem
 non habeat tardas motiones.

In illis verbis (certandi virtus est) explicat
 facultatem certandi, ut constet ex magnitudine
 et robore et velocitate, et cum considerat in tribz
 generibz certaminum, unde existunt quinqz
 gra certatorum, precipue n. certaminum
 gra erant tria, scilicet cursus, lucta, pugilatio, unde
 existebant quinqz gra certatorum, scilicet
 valebant in cursu dicebantur cursores, et erat
 primum gens, qui valebant in lucta, erat lucta,
 tunc, et erat secundum gens, qui valebant
 in pugilatione, dicebantur pugiles et erat tertium
 gens, qui valebant simul lucta & pugilatione
 dicebantur pancratiastici et erat quartum gens
 Doniqz, qui valebant in superioribz tribz generibz
 certaminibz simul, cursu, lucta & pugilatione
 dicebantur

dicbantur quinqueeciones, non quod ualeret in
quing certaminibus, ut multi falso putarunt
quia esset in quinto gre certatorum,
In illis uerbis (bona senectus) Definit Arist:
bona senectutem quing, proprietatibus quam
prima est, ut sit tarditas senectutis, ita ut
ut sit cum indolentia. Itia est ut sit ex quibus
dam uirtutibus corporis, nempe sanitate & sobri-
etate. Ita est ut sit etiam ex bonis fortuna si-
ne quibus homo diu durare non potest: Ita
est, ut sit etiam ex alia ratione, qua non per-
tinet ad historiam, nempe ex diligenti sa-
tione uiuendi, & qua usq est Herodotus ut
sui uiueret.

In illis uerbis. Multorum amicitia. ostendit
Arist. multorum amicitiam & honorum amicitiam
facile cognosci posse ex definitione amicitie,
et ideo dicitur amicum, quicum eorum
qua arbitrat bona esse illi cui est amicus esse
dicitur esse illi. Intelligendum est etiam
quid sit amicitia ex doctrina Arist. lib. 8.
Et sic: Unde colligitur hae definitio ut amicitia
sit amor mutus, apertus et confirmatus,
Pro bonum bonum ex probitate cognitione

##

propter honesta vita coniunctione, ubi sunt
expressa 4. causa, Nam forma amicitia
est, amor mutus, apertus & confirmatus. materia
est proborum hominum, efficiens est exprobitatis
cognitione, finis est propter honeste vita
coniunctione.

In illis verbis (bona fortuna. Primobus observat,
quem est, illud quod est satis manifestum, est bona
fortuna. et causa aliquorum bonorum quemadmodum
ut aliquis sit nobilis, ut dives. Et hoc loco fortuna est
causa quorundam bonorum, quae veniunt etiam ab
arte & a natura et tunc dicuntur fieri a fortuna,
cum sunt ultra rationem, exempli gratia, sanitas
fit ab arte medica, tamen etiam a fortuna, ut cum
inimicus Phrygiae Iosone vellet interficere, impetans
in eum fecisset, gladio quo mica melius aperuit,
quam medici nunquam sanare poterat, sic pulchri-
tudo et magnitudo liberorum provenit a natura,
tamen etiam a fortuna, ut si alij fratres & domus
& parvi sint, sic a pulchre & magni. Ex quo
loco Aristoteles patet, ad fortunam pertinere non
solum bona externa, sed etiam bona corporis,
et addi potest etiam animi, cum sunt operatione
Tertio

Tertio loco fortuna est causa bonorum quorum duo
sunt signa propria, et enim si ⁱⁿ signum est, si
in eis versetur invidia, alterum signum est, si sint
super ratione,
quod uero loco de bonis fortunae afferuntur duo
exempla, quae pertinent ad commodum acquisi-
tionis. ⁱⁿ exemplum est, si quis fornicator sit,
cum alii factus sint infames, decaudum
exemplum est, si quis thesaurum absconditum
redderit, cum aliqui, qui necessarii sunt in eodem
loco nunquam auerterent.

Quinto loco affertur duo exempla quae pertinet
ad uitiationem in commodum. ⁱⁿ exemplum est
si ex iis, qui prope stabat unus iacens est offensus,
alter uero non est percussus, si is dicendum
exemplum est, si is qui solebat locum frequenta-
re non uenit eo die, quo ille locus uel fuit pla-
nus latronum, uel in aedificium concidit qui
uero nunquam antea eo in loco fuerat, uenit
eo die et interfecit. Inquebat agendum in
partes felicitatis, uel uirtutis animi, sed que-
niam talis uirtus pertinet ad genus de-
mondationum, ideo referuat tractatione
uirtutum ad illum locum. Possit enim à

nobis

obis hoc ipso in loco dicitur vix in duas partes,
 quoniam si virtus aut pertinet ad intelligendum,
 aut pertinet ad agendum, si pertinet ad intelli-
 gendum vel cognoscit principia, ut de totam
 esse magis sua parte, et de intelligentia, vel cogno-
 scit conclusiones, ut si de totum est magis sua
 parte, ergo tota magis est maior uno digito
 et de scientia, vel cognoscit simul de principia
 et conclusiones de appellat sapientia vel cognoscit
 agenda, et vocat prudentia, vel cognoscit efficientia
 et vocat ars sci operosa; si virtus pertinet ad
 agendum de moralis est, aut ordinat vim irascendi,
 et circa metum ac et fiduciam vocat fortitudo
 circa iram vocat mansuetudo, aut ordinat vim
 concupiscendi tribus modis, scilicet modo circa ma-
 teriam iucundam id est circa voluptates, et de
 temperantia, secundo modo circa materiam utilem
 et in dandis pecuniis, de liberalitas. In magnis
 sumptibus vocat magnificentia, in moderata etiam
 unicuique vocat iustitia, vel de nique circa materiam
 honorum, et appellat magnanimitas, atque sunt
 qui prae virtutes, quae describuntur singillatim
 in gre demonstratio,

In Cap: vi. quia declaratum est quomodo in quod
liberatio p. modo probat; illud, quod est utile et
pertinet ad felicitatem, vel ad partem felicitatis, sicut
ut declarat quomodo probat secundo loco necesse
quod est bonum confessum ubi proponit Aristot:
agendum de bono sic ratione, quia quod afferunt
utilitatem de it in gre deliberatio, ut est illa
quod offert utilitatem in gre de bonis agendum

Probatur maior quia finis in hoc gre est uti-
litas, et ad finem sunt quod afferunt utilitatem
non deliberata. de fine ut docet Arist. lib.
Ethicorum cap: .3. supponit, n. finis ad quod
trahit, sed deliberat per illud quod sunt ad
finem, qualia sunt bona de quibus agendum
est, quoniam bona in quibus modis considerantur
vel confessa de quibus nemo fere dubitat, aut
controversa, in quibus potest esse controversia
utrum sint bona vel mala, sunt n. quodam
quod possunt esse vel bona vel mala, ut
pax de bellum, paupertas de divitia, vel
comparata quate ad ^{unum} bonum loquuntur
bonis, ideo hoc in loco offert Arist: 10.
propositiones boni confessa, quarum p. a. est.
horum est, quod per se eligendum est,

ut vivit. De amicitia, Ita est bonum est
 quod eligimus alia, ut honor, et gloria
 propter quam multos labores suscipimus. Ita
 bonum est, quod appetunt oia, vel oia sensum
 habentia aut mentem, vel si mentem haberet,
 ut voluptas, indolentia. Ita bonum est, quod
 mens unicuique dictauerit esse bonum ut se
 ipsum tuum, se custodire. Ita bonum est
 quod singulari accommodatum est, ut Clauis beatorum,
 Equitas, Intra dori, et aliis bonis, Curia
 beatauina, Ita bonum est quod ipse se
 bene se habet, ut quod sibi ut probitas
 et integritas vita. Ita bonum est quod sibi
 subsistentis est, ut bona animi, corporis, et externa,
 sufficiunt ad plenam hominis felicitatem.
 Ita bonum est quod est idoneum ad efficiendas
 res bonas, ut diuitia, robur, paulo infra efficiens
 et tribus modis, vel tanquam naturale, ut tra-
 hamentum et qualitatibus efficit sanitatem
 naturaliter, vel tanquam instrumentum, ut
 boni cibi efficiunt sanitatem: vel tanquam actio
 ut exercitatio corporis, vel et plerumque ad efficiendam
 sanitatem. In loco Bonum est quod habet conse-
 quentis res bonas, ut scientia, artes et stu-
 dia litterarum, paulo infra et aliquid consequuntur
 duobus

quodlibet modo, vel posterius, ut si dicitur prosterius
consequitur ut fiat, vel simul, ut si dicitur
simul consequitur ut uiuat. In bonis. a. com-
paratis Philosophus addit tertium consequendi
modum, qui est facultate & honestate, ut si
fuit sacrilegium, facultate consistit magis ut
sit facturus furtum. 10. propositio est, bonum
est, quod potest prohibere contraria, ut
desidia nihilum, copia armorum, quibus dicitur
propositionibus declaratis numerat Aristoteles:
quodam bona quae probantur esse bona per
ipsas propositiones, quorum quaedam sunt
magis uersalia, ut 1. loco sumptio uer-
borum, 2. loco impulsiones malorum, 3. pro
minore bono maioris sumptio, 4. pro ma-
iore malo minoris sumptio, 5. virtutes,
6. voluptas, 7. diuina, 8. honesta.
quodam uero sunt magis uersalia, quae
tamen reducuntur ad sex genera, 1. loco bonum
perfectum ut felicitas, 2. loco bonum animae,
ut iustitia, fortitudo, temperantia, magna-
nimitas, magnificentia, & aliae uirtutes,
virtutes, 3. bonum corporis, ut sanitas
& pulchritudo, 4. bona ueterina, ut diu-
tiae, quae ad finem ut sint uirtutis possessione
qua

quam virtute qui non habent, non sunt in re
 finiter, sed prodigi talium virtutum non habent,
 ergo non sunt vere finiter, Similiter in bonis
 virtutibus est amicitia & amicitia, & honor &
 gloria, s. loco facultates in terra partim
 naturales, ut facultas dicendi et agendi, quae
 quandoque naturalis est, et ingenium, et memoria,
 et docilitas, et velocitas motus, partim acquisita,
 ut scientia & artes. 6. et ultimo bonum
 commune ut vivere, et iustum,

In illis verbis (in contrariis a.) tertio loco
 spectat utile, quatenus est bonum contrarium, id est,
 quatenus est bonum ita ut de eo possit esse controversia,
 et quo licet argumentari 2. modis, scilicet modo
 bonum est, cuius contrarium est malum, ut
 illud est malum, ergo pax est bona, Imo pax quandoque
 mala, ergo bellum quandoque bonum.

bonum est, cuius contrarium inimicis prodest,
 timidor nos esse inimicis prodest, ergo fortis
 nos esse nobis secundum est, Imo fortis nos esse
 inimicis prodest, quia sic pugnamus, et sic ab eis
 vincimur, ergo timidor nos esse secundum est nobis.
 bonum est, cuius contrarium inimici volunt,
 ut inimici volunt discordiam inter nos, ergo concordia
 bona.

Imò quandoq; bonum est, non cuius contrarium
inimici uolunt, sed quod duo inter se inimici
simul uolunt contra reos inimicos, quod est
Sinceritatis,

4. loco bonum est cuius non est nimium, ut Virtutis
non est nimium, tamen Aristoteli uirtus et iustitia
uisa est nimia, cum sit pulex in exilium,

5. Bonum est, cuius causa multi labores suscepti
et multi sumptus facti sunt, ut doctrinae causa
tamen doctrinam ^{non} semper bonam.

6. bonum est quod multi appetunt, ut multi
appetunt magistratus, ergo magistratus boni,
tamen quandoq; mali.

7. Bonum est quod laudandum est, ut diuitias
laudamus ergo bona. Et diuitias quandoq; uim,
ferantur, et aliqua uidentur laudanda, quae non
sunt bona, ut apud Aegyptios et Lacedaemonios
laudabatur furtum, Arguuntur Gel. sap. xi. lib. ii.
cap. ultimum.

8. bonum est quod etiam inimici laudant, ut Li-
pionem etiam Hannibal inimicus laudabat, ergo
Scipio bonus, quod tamen non sequitur necessario.

9. Bonum est, quod ex prudentibus aliquis iudic-
cauit esse bonum, ut de Achilles Homerus
quod

quod etiam nullam habet necessitatem.

10. Bonum est, quod contra praecipuum est, ut
malum inimicorum et bonum amicorum, et quod
fieri potest, hoc a. dupliciter est, tum quod
fit, tum quod facile fit, videt, sine molestia et brevi
temporis spatio. Quandoq; tñ aliquis putat eligendo
id quod malum est,

11. Bonum est, quod homines volunt. Volunt
a. vel nullum malum vel minus malum, quandoq;
tamen sub specie boni volunt malum.

12. Bonum est quod proprium est. Tunc illud
Vergilii, propriamq; dicabo, tamen multa propria
sunt mala.

13. Bonum est, quod nemo alius habet, ut nemo
alio habebat illa quinq; summa, quae habuit Crassus
qui fuit nobilissimus, divitissimus, eloquentissimus,
jurisconsultissimus, Pontifex Maximus, ergo illa
erunt bona Crasso, quod tamen non oro sequitur.

14. Bonum est, quod eximium est, ut aerea
Luculli, sunt tñ quaedam eximia mala.

15. Bonum est quod congruit ipsis, ut eximia non
congrua divitibus, q; tñ possunt esse mala.

16. Bonum est quod deficit ut Paris deficiebat
aqua in maxima siti ergo aqua illi fuit bona
quamvis turpida et excaueribus inquinata, ut
ait Cic: in d. Tusculan:

17. Bonum est quod bene deducit in actum, ut
cum aliqua re occupat, tunc sepe inducunt in
actum etiam mala.

18. Bonum est quod gratum est amicis, et odium
inimicis, ut nos sepe studia literarum
quod tunc reputant esse mala.

19. Bonum est quod eligunt illi, quos admirantur
ut legem studium, quod tunc in malam partem
potest usque trahi.

20. Bonum est in quo ingeniosi sunt et expressi
sunt in sua quique arte, quod tamen potest esse
mala.

21. Bonum est, quod nemo improbus eligit ut
vita solitaria et vita religiosa, quod tamen ei
qui non bene utatur potest nocere.

22. Bonum est quod capiunt, ut capiunt honores
et divitias, quod tamen saepe sunt mala.

23. Ultimo bonum est cuius sunt studiosi
ut victoria est bona studiosis victoria, honor
bonis, studiosis honoris, pecunia bonis, studiis
orig

ois severiarum, quae tamen oia possunt
esse mala.

CAP. VII

Quarto loco utile considerat in comparatione,
quatenus est bonum, comparat cum altero bono
de quo bono comparato apud Arist. in Cap. 7.

sunt 7 o 6 propositiones sed tamen oer
possunt nunciari et genere comparatorum, quae enumerat a Cic. in
T. qua comparantur q. modis comparari possunt, Topicis et in
aut numero, aut specie, aut vi aut affi-
ctione.

Primo modo igitur, q. comparantur numero
habent s. locos quia spectantur p. loco in numero
vrum, ut plura bona quam unum vel pau-
ciora bona quam in illis pluribus sint connumerata,
sunt maior bonum, ut apud Cic. lib. 2. de finib.

si sapere expectandum est et valere, coniunctio
utrumque, magis expectandum est quam sapere.

2.º loco in numero temporum, ut diuturnio-
ra sunt maior bonum quam minus diuturna,
bona aij, quam civitatis.

3.º loco in numero locorum, ut longe et late
pervagata sunt maior bonum angustis, sic
lingua latina quam nostra vulgaris.

4.º loco

20
4. loco in numero efficiendum, ut quod sunt
efficientia plurium bonorum, sunt maior bo-
num, ut Philosophia agendi efficit plura bona
agendi, quam Philosophia contemplandi.

5. loco in n. electorum, ut quod plures sequuntur
sunt maior bonum, ut studium iuriscien-
tiarum plures sequuntur quam studium medicinae,
ergo &c.

Secundum genus comparationum est eorum quae com-
parantur specie, id est pulchritudine vel natura
quorum quinque sunt loci.

1. loco igitur quod est principium maior bonum
est, ut Lrodanus accusans Calistradum dixit
iniustius cogit cum qui consuluerit quam
qui cogit, non enim actum fuisset nisi con-
suluerit.

2. loco. quod est causa, id est finis maior
est, ut idem Lrodanus accusans Chabria
dixit iniustius fuisset cum qui cogit, quam
qui consuluerit. Non enim factum esset, nisi
cogitasset ille & ageret. Nam pro hoc consilio
est ut agat.

3. loco raris est maior quam copiosum, ut
aurum quam ferrum, pro difficultiorem pro-
visionem.

4. loco copiosum est magis maior bonum
quam raris

34
quam rarum ut aqua, pro frequentiore usu
5. loco. quae pro se experientia sunt maius bonum
sunt, quam quae pro alio, ut sanitas pro se
expetitur, medicina vero est pro sanitate, ergo
sanitas est melior quam medicina.

Tertium genus est eorum comparatorum, quae compa-
rantur in idem potentia & facultate, quorum
etiam sunt. 5. loci.

1. loco. n. efficiens causa est praestantior quam
non efficiens, sic artifex est dignior quam
non materia.

2. loco. quae se ipsis contenta sunt, praestantiora
sunt, quam quae egent alijs, sic sol, qui per se
lucet praestantior est quam Luna, quia indiget
lumine Solis. sic Deus praestantior quam
homines. sic agricultura apud Xenophontem
est ipse melior ceteris artibus.

3. loco. quae in nostra sunt potestate, maius bonum
sunt, quam quae in aliorum sunt potestate,
ut virtus, quae in nostra est potestate, praestantior
est honore, quae pendit ab honorantibus.

4. loco. stabilia sunt praestantiora inconstantibus
sic pulchritudo animi, quam pulchritudo
corporis & divitiarum. 5. loco

5. loco, quae capi non possunt, praestantiora sunt, quam quae capi possunt, sic dicebat Bias, omnia bona mecum porto, significans bona animi et virtutes, quae non possunt capi, quemadmodum bona externa.

Quartum genus est eorum Comparatorum, quae comparantur affectione, pro ut Robes affectio ad res aliquas, ut ad principes, ad pueros, ad optimum quemque. Idemque eorum Comparatorum sunt tres loci, etenim per locum principum comoda existimantur maiora quam reliquorum.

2. loco quae pluribus sunt incunda, et quae pluribus sunt probata putantur maiora.

3. loco quae ab optimis quoque laudata sunt, ea intelliguntur esse maiora bona, ad quae quatuor genera Comparatorum reducuntur tres propositiones Arist.: de bonis Comparatis.

Ad numerum n. refertur propositio Arist.:
1. et 29.

Ad speciem referuntur propositiones Arist.:
2. 3. 4. 7. 8. 11. 12. 17. 18. 19.
20. 27. 28. 29. 30. 31. 32.

36. 37. 41. 47. 48. 49. 50.
51. 52. 53. 54. 55. 56. 57.
59. 60. 63. 65. 66.

Ad vim referuntur propositiones Arist:

5. 6. 9. 10. 13. 14. 15.
16. 21. 22. 23. 24. 25. 26.
40.

Ad affectionem referuntur propositiones Arist:

33. 34. 35. 38. 58. 61.
62. 67.

CAP VIII

Primo loco in Cap. 8. illud dicitur, utile, quod con-
fert ad finem Reip. qua occasione Aristide,
clarat v. si, cur agat in hac materia de rebus
publicis 3o. 3. est, quia ut persuadere, et egre,
gie deliberare ponimus maxime ac potiss. cogno-
scendo sunt. nota rerum publicarum ut mores
ac instituta ipsarum, et quid sit utile in una
quaq. rep: cum sit persuasio in hoc genere fiat ab
utili, quod nihil aliud est, nisi illud quod conservat
civitatem.

Secundo loco declarat, quot sint genera rerum publicarum

et enumerat q. resp. Dem. i. dominatum pop:
oly: i dominatum paucorum, Arist. i. Dominatum
optimatum, Mor. i. i. Dominatum unig.

Sed ^{ovile} ~~est~~ dubitatio, quia l. t. Pol. Av. enumerat
Dubium non t. Resp. ut facit hoc in loco sed resp
rationem non solum nominat Dem. sed etiam Sol.
i. civilem Resp. et pro Mor: nominat regnum
et tyrannidem et hoc modo facit sex Resp. Dem.
quod est Resp: multorum mala, Poli: quod est Resp:
multorum bona, oly: est mala. Tyr: quod est
bona, Tyn: quod est mala, regnum quod est
bonum, sic facit etiam li. l. oct. Polit. ut vna
merat l. Resp. et non solum q.

Ad quam dubitationem duo sunt Resp. I. quod
hoc in loco loquitur non ex sententia sua, sed ex
opinionem eorum, qui faciebant tantum q.

^{resp.}
filiis responso est, quod resp: duobus modis con
siderat, vel ratione finis, et quoniam q. et
tantum fines verum. ut modo declarabit.
ideo non ipsorum finium sunt tantum
q. Resp: vel ratione comparationum, q. sunt
sex et ideo etiam Resp: erunt sex, quoniam
var.

aut unq bono imperat, aut unq malo, aut
 pauci boni, aut pauci mali, aut multi boni
 aut multi mali. ^{nume.}
 R^o ubi dubitas de sufficienti partium ^{ratione}
 quia videt, hoc modo enumerandi statz ^{nump.}
 ut aut unq dominaty vel bono vel malo,
 aut des. ^{des.} vel boni vel mali aut pauci si
 nichil vel boni vel mali, aut multi itidem
 vel boni vel mali, aut dividuum per vel
 boni vel mali, ergo. i. o. sunt statz ^{nump.}
 et non 6.

R^o s^o enumeraciones tantum 6. statz ^{nump.}
 quare reliquit illos, qui non videntur fieri posse
 ut i. o. simul dominaty, vel boni vel mali,
 et similiter dividua eorum dominaty, vel bona
 vel mala qbz reliqua reliq sunt 6. statz.

T. loco declarat qd sit unaquaqz, vesp. d. illis q.
 sup^o notatis, quod Democratia est, in qua
 magistraty sorte distribuunt oby est, in qua
 excellunt qui valent civibz, Arist. est in qua
 excellunt qui valent legum disciplina, Mon.
 in qua unq dominat, qui si bono est, des. p.
 appellat, regnum si malus d. des. p. dicitur
 Tyrannic.
 4. loco

Quarto loco declarat. q. esse fines unum. Haec
vel finis est libertas, ut in Democratia, quae
maiusmodum etiam in Pol. quod quamvis sint
duae corp. t. numerantur pro una, quia habent
eundem finem, vel finis sunt divisi ut
in obj. vel finis est disciplina legum
ut in Arist. vel finis est custodia principis
ut in Tyranni: quemadmodum etiam in
regno, sed rex utilis se custodiri pro bonum pu-
blicum, Tyrannus pro suum, cotinuum, et
sensu quamvis sint duo, t. ratione finis
ponuntur pro uno, qui habent eundem finem.
V^o et ult. loco declarat h. quomodo cognoscatur
mores unum. An mores cognoscantur ex pro-
electione, et relectio cognoscitur ex fine, quare
si finis est bonus, etiam bona est relectio, et boni
sunt mores, si vero finis est malus, etiam
relectio est mala, et mores erunt mali. In
unaquaq. a. Rep: Eligite illud, quod pertinet
ad finem, eius ad quem finem et per consequens
ad quam relectionem et ad quos mores erit
accommodanda omnis oratio deliberativa, et
omnis oratio, atq. haec sunt omnia precepta Arist.

de propositionibus. proprijs quib. Deliberationi
quod est illud quod est utile.

CAP. IX

De gratia demonstrat. p. loco declarat Arist. cur agetur
sit in hoc gratia de virtute et vitio, de honesto
et turpi.

Affectus primam rationem, quia talis est finis
generis demonstrat: cum laus ducatur ab honesto
et vituperatio ab turpi, ubi dubitatur, quia ut
dicitur laus etiam ab utili, quemadmodum cum
quis prodat patriam, propinquos, amicis, et
dicitur etiam laus a perditioso, cum Achilles
contempsit mortem, ut eadem patriam amici sui
ulcisceretur, sic laudatus est Corvus rex Atheniensis,
quod pro patria est mortuus contra Duros. Sic Marci
Cicero, qui atrocissima supplicia utitur
maluit, Vituperatio quoque ducitur ab utili,
ut cum quis pro diuina comodum prodat patriam,
propinquos, amicos, et a perditioso ut cum
quis comitit furtum, sacrilegium, patriam

et cetera

respondet, utile & pernitiosum, spectari dicitur
inter, vel p se vel per accidens. In hac ma-
teria p accidens quatenus referantur ad honestum
et ad turpe, quomodo admodum si laudans ab
utili, quatenus est conuenientum cum honesto, quod
aliquis profuerit patrie, et a pernitioso quate-
nus est conuenientum cum honesto ut dicitur illud,
si qd vituperans ab utili, quatenus est con-
uenientum cum turpi, quod aliq psum
conuenientum prodit patriam, et a pernitioso
quatenus vitium est conuenientum cum turpi,
quod aliq fuerit sacri legy.

Affect altera ratione, quia hoc pertinet ad
secundam fidem, positam in moribz, ubi mo-
ri appellans secunda fides, quia p^a fides
seu persuasio est posita in argumentis, et
veris in moribz, maxime in que deliberat.
et demonstrat: qm in que iudiciali moris sunt
etia fides, post argumenta et affectz, ut traditur
lib. 2. Arist: cap: 1.

Secundo loco declarat Arist: Argbz sit laudatio,
quomodo supra etiam declarauit
Argbz est deliberatio, Et tunc laudatio est de

inanimata, vel de homine, vel de Deo, vel de aliqua
animata, vel de alicui rationis experte.

non igitur solet esse laudatio de homine, ut laudatio
Pindarum apud Pindarum in Pythijs, q. morti
obicit, ut servaret Historiam patrum suam
una memorare filiam suam. Sic Euagoras
de Cipriis apud Herodotum. Sic Caesar apud Cicero
de Marco: sic Pompeius apud eundem pro lege
Manilia.

Inde laudatio solet esse de Deo, quemadmodum
Moses ex Aegypto populum in patriam
eduxit, postquam mare rubrum & iuniorum & fratrum
transgressus est, carmine Heroico de Deo
laudavit, ac ei gratias egit,

Præterea solent laudari aliqua in inanimata,
ut laudata est fœbris quartana à Favonio
Sibulo apud Gel. lib. 17. Cap. 12. Hoc argumento
placet: quia q. fœbris quartana laboraverit, fidelis
et constantis sit uelutiq. et illo versu ipse dicit
quandocumq. mater quandocumq. nouerca est, sic
iniustitia fuit laudata a Roma à Carneade presente
Catonem, et stultitia ab Erasmo.

Denique laudatio solet fieri de aliquo alicui
rationis experti, quemadmodum laudata
est musca, et apud Virgil. et Prætorius
apud

apud Ovid. Et fornicia apud Plin: et Aufersa
3° loco ostendit Arist.: ex quibus sit laudatio, Haec
est ex honesto et ex propositionibus honesti, et
circa Philosophi definit, honestum, et enumerat
2. Principales propositiones honesti, unde dicitur
laudatio

Honestum igitur definit, ut sit illud, quod cum per
se eligendum sit, laudabile est, et afferat gloria
Definitio honesti, ut sit illud quod cum bonum sit
iudicandum est, cui et bonum, cum a. tria pr
ma sint propositi. honesti,

1. Omnis Virtus est honesta

2. quod efficit virtute honesta est.

3. quod efficit a virtute honesta est.

Quarto loco intelligendum est, quid sit virtus
Ac virtus quidem accipitur duobus modis, al
generatim, quae perficit id, cuius est virtus, et
perficit de operibus, ut virtus oculi, virtus equi,
testi Arist. lib. 2. Eth. cap. 6. De speciebus
et tunc est duplex, una intelligendi, altera
moralis, lib. 1. Eth. cap. ultimus. Virtus intelli
gendi est habitus mentis, aut circa principia
ut intelligentia, aut circa conclusiones, ut
Scientia, aut simul circa principia & con
clusiones

iones, ut sapientia, aut circa res agendas, ut prudentia, aut circa res efficiendas, ut ars, sc: perosa, de quib. agit in toto lib. 6. Eth:

Definitio virtus agendi lib. 2. Eth: Cap: 6. et finit proprietatis, quarum p. est, ut sit habitus quatinus diffinitur nobis, ad differentiam affectus, si est facile nobis, et ad differentiam facultatis moralis, quae tria spectantur in aro nostro lib. Eth: Cap: 5.

Secunda proprietas est praecedentis ad differentiam virtutum intelligentis, quae non continet ad peledione, sed ad mente. Tertia proprietas est, in mediocritate consistens, non ratione obnitatis, quia sic virtus moralis est extremum, quatenus bonus est contrarium a malo, sed ratione actus ex quibusdam circumstantiis lib. 2. Eth: Cap: 6.

Quarta proprietas est ad nos relata, nam mediocritas aut est rei, quae aequaliter distat ab extremis, ut sex inter duo 8 & decem, distat in quatuor, quia superant duo in quatuor et superant 8 decem in quatuor. Sic quatuor inter duo 8 & sex, aut ad nos relata, ut sex panes comedere singulis diebus potest esse multum et parum et mediocre, sc: multum puero, parum baulo, mediocre nobis.

sta

Ista proprietas est, ratione definita. Et am
agendum est ex ratione, ut generetur bonus
et virtus.

Et haec proprietas est, quemadmodum prudens de
finiret si ex recta ratione. Hec a. in loco,
ubi agitur de laudibus sumitur definitio virtutis
ab ipsa laude, ut sit facultas paratrix & conser-
vatrix bonorum, et facultas efficiens beneficium
multorum, magnorum et omnium in omnibus.

Quinto loco enumerantur novae virtutes, Iustitia,
Fortitudo, temperantia, magnificentia, magna-
nimitas, liberalitas, mansuetudo, Prudentia, Sapi-
entia, quarum virtutum duae pertinent ad in-
telligendum, prudentia & sapientia. Aliae vero
septem sunt morales, sed græcè cum .s. sunt vir-
tutes intelligendi, nempe intelligentia, scientia,
sapientia, prudentia, ars, cum hoc in loco com-
memorantur tantum duae virtutes, nempe pru-
dentia & sapientia, respondet, hoc in loco sub
sapientia comprehenditur etiam intelligentiam
& scientiam, permitti vero ars operosa
quae hic non pertinet ad laudem, ut infra
docet Aristoteles. At virtutes a. morales, quae
hoc in loco sunt commemoratae, et quarum ratio
attulimus in græco Scholæ: adiungenda sunt aliae
quaedam

43.
ad eam virtutes ex lib. 2. Eth. cap. 2. Hanc circa
materiam iucundam addunt tres virtutes,
in delectatione. Veni, veritas, In facibus, fusti;
In delectatione nutus, anionis, amicitia.
inter ea circa materiam honoris, addit in parvis
virtutibus, virtus ignominata honoris.
Loco deparat ab Arist. que sint maxime virtutes,
et hoc modo exprimitur laudabiles, et hoc argu,
sentum affectu, que virtutes alijs sunt utihs.
Ia sunt maxime. et tunc dicitur est virtute
esse illam que beneficium facit. At Justitia,
fortitudo, et liberalitas, alijs sunt utihs: ergo
sunt virtutes maxime. Probat minor
propositio, quia fortitudo est utilis in bello,
et iustitia est utilis etiam in bello, id est
in pacem in bello, sed etiam in pace, et
liberalitas est utilis, quia liberales et fundum confundunt
et non habent magnam pecuniam curam pecuniarum,
que maxime alijs appetunt. Subtilitas pro
de utilitate talium virtutum, et p. ^m subtilitas
et iustitia, que videtur esse nobis inutilis et
quam probabat Carneades Roma presente Catone
esse summa stultitiam, et quidem probabat
vicinis argumentis, vel exemplis quoru
erat, si fame conficiamus, et delingisse
ludi, stulte periclitamur alterum est, si rubeum
annulum auream, quem invenit Diger Dydes

Quintum et ultimum exemplum est, si possim
 in naufragio crepenti offerri tabellam, et
 sic esse causam, cur ille alter obruat, ut
 nos ipsos salvemus, hoc non faciamus, si erimus
 soluti, sed prius peribimus; si vero erimus
 in iudi, praeferebimus nostram salutem alijs,
 quibus rebus, quibus argumentis probabat Cae-
 sareas Inuentionem quandoq; esse summam
 sapientiam, et iustitiam summam stultitiam.
 Itaq; non videtur iustitia esse tam utilis,
 ut Cicero, Aristoteles dubitat etiam de fortitudine,
 quae videtur inutilis, quemadmodum cum Achilles
 cogit pugnam pro Patrolo, sciens ea de causa
 sibi esse mortuum, dubitatur tamen de
 liberalitate, quae videtur esse inutilis, quia priuat
 nos rebus nostris, ad quas dubitationes breuiter respon-
 det, cuiusmodi virtutes esse utiles dupliciter
 p. alijs, etiam si essent inutilis nobis. Deinde
 etiam nobis, si non ad aliud, at saltem ad
 bonam famam, ad gloriam immortalem, ad
 laudem singularem, de qua hoc in loco agit,
 sed quaeritur, quae virtus omnium sit instantis.
 et hoc modo laudabilis. ubi est obseruandum,
 quod diuersis rationibus diuersae virtutes
 obferuntur ceteris.

Etiam

Et enim ratione Imperij Iustitia est praerenda
quam praefert finis. hoc in loco etiam ratione
utilitatis, re. ad rei adu. Difficilis fortitudo
est praerandis. quia versatur in rebus difficilibus
et magis arduis; ratione similitudinis cum
charitate solet preferri liberalitas sed in hac
materia preferentia obseruanda est insignis de
cilio Alexandrij in lege Centurio num. 13. l. 1.
Digestis de vulgari et pupillari substitutione
quod doctores in actibus suis sunt preferendi
et milites in rebus militaribus. In actibus autem
indifferentibus s. locum debet habere doctor
ad latz principis, etiam locum milites ad latz
principis uel equites Imperatoris, etiam locum
doctores, qui non sunt ad latz principis, sed
clarj. 4. locum milites clarj. 5. doctores
minimi, 6. milites minimi.

De singulari virtutibus obseruanda est natura ipsa
rum, et quomodo ipse laudentur definitio iustitia
hoc in loco, ut sit virtus per quam, quae
sua sunt, singuli habent, et ut uelut lex in
iustitia uero per quam singuli habent aliam
contra preceptum legis, lib. 6. Ethic. cap. 1. legitur
hac definitio Iustitia, ut sit habitus, quo omni

res iusta agunt, et iusta adherens, in qua definitione
 est h. postea ratio, cum p. a sit uoluntas rerum
 iustarum. Deinde actus deniq. habitus quam
 definitione expressit Justinianus h. uerbis, Iam
 cum dixit iustitia est constant et perpetua
 significauit esse habitum, quia est habitus constant
 et perpetua, ad differentiam dispositionis q. facile
 mutatur, ut rubor in uerecundia, et pallor in
 timore. Cum dixit res suam unicuiq. tri
 butum significauit, quo homines iusta agunt,
 nihil n. aliud est iusta age, quam res suam
 unicuiq. tribuere. Adhuc est a Justiniano
 uoluntas, et ita significatum est, quo homines
 iusta uolunt. Duplex est iustitia, una uniuers
 salis, quae comprehendit ceteras ocs virtutes mo
 rales, cum contineat leges, prohibentes ea, quae
 reugnant fortitudini, temperantiae, mansue
 tudini ceteris virtutib, et praecipiente ea, quae
 ad optimum uis. statum pertinet. Complectit
 quadruplex huius. Merito inter Dominica et seruos,
 Paternum inter patre et filios, Oeconomicum
 inter patrem familiam, et ceteros qui sunt
 eiusdem familiae, Politicum, qui sunt inter ciues,
 singularis, quae ab alijs virtutib, distin
 guit, et complectit duplex ius, unum quod
 versat in distributionib. honorum, pecuniaru
 aliarumq. reru, q. solent inter ciues distribu
 Alton

Alterum quod uersus in ea conuertitur eorum
Laudas ab Arist. Iustitia in uniuersis
lib. 5. Ethic. cap. 1. et offerens quinque speciales
Laudes, quarum prima est quod Iustitia est uice
proxima Regine uirtutis, et hoc modo dicitur
neque Hesperus & Lucifer tantam sui exultat
admiracionem quam excitat Iustitia, Ius
est tanquam Sol, et sic Iustitia uice
soli, p. quia Sol lucet interitum, Iustitia uice
etiam non de, Deinde quia Sol lucet oculis
corporis, Iustitia uice etiam oculis animi, Laude
ita quia Sol quandoque obest calore suo, Iusti-
tia uice semper prodest, Denique quia, Sol
fatigat facit. de. atque tempora, Iustitia uice
efficit uice perpetuum, collocata in zodi-
aco sub uice uirginis inter Leone et libra
ut significaret eam fortiter et aq. esse ad
ministrandam, secunda laus est, quod Iusti-
tia est uice amplius. De qua etiam de
proverbium, Iustitia uice alias uirtutes
continet oes.

Tertia laus est, quod est uice perfectiss.
quoniam, qui ea laus est bene se habet non
solum erga se, sed etiam erga alios, et in
publicis administrationis. quo p. in
dictum illud celeberrimum, gigantem agna-
son aquosa dicitur, Magistratus uice uice
det.

4. 100

4. laus est, quod est omnia utilissima. In
 sola inter omnes virtutes quibus in bonis aliis
 est bonum alienum, quia alia in se sunt bonum
 proprium, in specie autem sunt bonum alienum, etenim
 in se tanquam virtutes et habitus perfectiores,
 habent sunt bonum proprium, in specie vero
 nimirum quatenus sunt species utilitatis universalis
 sunt bonum alienum, at Justitia semper considerat
 aliquam bonum alienum.

et ultima laus est, quod est omnino optima,
 in re versat circa carum cum opus, omnia
 ratione suam referens, non ad suam, sed ad
 aliorum utilitatem. Lib. 2. q. fin. apud Cic.

Laudas vir iusto illo proverbio, dignus est
 qui cum interebris nec. Apud Athen: Justissimus
 fuit Aristides, qui damnavit consilium
 Themistochis.

Apud Romanos tanquam
 iustissimus laudatus est Canillus, et ludimagister
 Faliscus, et Fabricius et Pirro. Inter Imperatores
 maxime iustitia laudam habuit, Alexander
 Severus, qui nulla legem nullumque iudicium faciebat

si a ^{prohibito} ~~digito~~ ^{digito} viginti inscriptum consilio, si
 si illo agebat, niliter interebris adhibebat
 in consilium, si unquam furia vidisset iudicium
 paratum habebat digitum, quo illi oculum
 torquent, ut scriptum reliquit Sabinus

Sampsonius.

In illis verbis Constantino & qua. d. d. d. d. d.
 fortitudo ut sit virtus, perquam virtus ad bonum
 sunt

sunt operum honestorum in periculo, ut lex loquitur
et hoc modo legis sunt Administrj lib. 3. Ethic. Casp.
8. 7. 8. 9. exadhy et exquisitis declaratis nat
fortitudinis, cuius sex sunt scilicet proprietates
1. est ut sit mediocritas inter audaciam et igno
viam, 2. est, ut versetur in terribilibus, et ultimo
terribilium a morte, 3. est, ut spectetur in pericu
lo mortis, ubi viri se excipiunt, et pulcherr
est mox, quae tres proprietates leguntur in leg.
8. 4. est ut metuat et fidat recte, id est scilicet
cum debitis circumstantiis, & non faciat que
modicam. Cetera, quae terremota, quae, ne
illuminationes timebat, quae proprietates leguntur
Quinta est, ut iura fortitudo spectetur in 3.
in fine honestatis, ita ut agat pro sola honestate
in electione actionis honeste, ut ita ut
non agat casu, sed praelegat actione honesta
in cognitione periculi, ita ut non agat signo
rancia, Insuper fortitudo distinguitur
a quibus fortitudinibus adumbratis, i. a for
titudine civili, et a fortitudine militari
quae non agunt pro sola honestate in
sed et agit, omittendas parvas et probas, vel
ob adquirendos honores. Altera agit ob
experientiam arriam, Unde, a fortitudi
ne furiosa & fiduciaris, quae non agunt
ex electione, sed una pro iram altera pro
spem concepta ex eo, quia saepe victoriam

& portavit, & non distinguit a fortitudine
 ignora, quae agit fortiter per ignorantiam, sed
 cum cognoscit periculum, ignave se gerit
 quemadmodum dicitur putaverit se pugnatores
 cum Sicionis, quorum arma sumpserant Lae-
 demonij fortiter pugnabant, sed cum in pugna
 agnouerunt Laedemonios, fugam cepuerunt
 ut narrat Xenophon lib. 6. Historiar: & hoc
 traditum est in capi 8. . 6. Etultima propri-
 tate est in capi 9. ut versus fortitudo, tum
 in rebus formidolosis, tum in rebus fiduciam
 ferentibus, sed magis in formidolosis, tanquam
 maiori extremo. In eod. capi 9. laudat
 fortitudo . 6. modis . p. modo, quia versat
 circa terribilia . 2. quia res molestas sustinet,
 3. quia circa difficultates versat quae temperantia,
 Nam difficultas est, molesta sustinere, quam
 a iucundis abstinere . 4. quia iucundum
 finem habet victoriae, vel gloriae immortalis,
 etiam si in eis quae circum sunt, id est in periculis
 et rebus molestis, cuiusmodi finis obscuratur
 videat, quod evenit etiam in gymnicijs
 certantibus . 5. quia res magnas tradat.
 6. quia distinguitur a re militari. Nam forte
 sunt prompti ad pericula ob honestate, milites
 ob lucrum, illi vitam cum parvo lucro non
 committunt, hi committunt De laudibus a fortitudinis
 attendendum est in primis Historiarum capis

laudat
 fortitudo

Mythiade

Gymre

ut solent appellari a Cicerone, id est illud quod
subministrat historia. Nam laudata est virtus
quod apud Athenienses Peisipri in troy, In Thiacis

qui ~~.....~~ Darium vicit ad Maratonas
trecentis milibus Persis In Thermistode

qui xxx en ad Salaminā, In Sinore
etiam persas ad plateas, apud Laedemonas
potissimum in Leonida qui contra xxx
fortiter mortuus est cum 1300, ad Thermistodas

Apud Epiaconas potissimum in Epaminonda
qui fortissime pugnando occubuit, Contala,
Kedmonios. Apud Romanos in Decem

1 In Bruto q fortiter occubuit pugnans cum
Aronse, 2 In Decio patre, q cum latinis

3 In Decio filio, qui cum Thermis, 4 In Decio
nepote, qui cum Lepiro, 5 In Publio Sypio

one qui cum contra penos, 6 In Scipio
Scipione qui etiam contra penos, 7. in

Marco Marpello, quem honoris sepulture
carere voluit Annibal, 8. in Paulo Cris-
lio q ad Cannas, 9. In albino q apud Ba-

finos, 10. in Graccho q apud Lucanos

De Temperantia (Temperantia temperantia
ut sit virtus per quam ad voluptates cor-
poris homo sic se habet, ut lex precipit quo
in loco est observandum, sex esse gra voluptatum
ut cognoscant in qly voluptati versentur semper
vicia

intra non versat in primo gre voluptatum,
sed in voluptatibus amicis, quibus gaudet, cum sine
motione corporis, ut in studio honoris, in studio
disciplinae, in studio fabularum, et narrationum,
in quibus dicuntur cupidi honoris cupidi discendi,
inquant, non temperanter aut intemperanter.
Tercio versat in tertio gre voluptate, ut in eo
voluptatibus, quae pertinent ad visum, ex colore, figura
structura, in quibus non versat temperantia
sed intemperantia nisi per accidens, quatenus
referuntur ad gustatum et tactum quae praedictum
leo gaudet videns cervum.
Sic versat in tertio gre voluptate, quae pertinent
ad auditum, ut ex sono ex cantu, et fabularum
narratione, quibus qui gaudent, nec temperanter
sed intemperanter dicuntur, nisi per accidens,
ut cum leo haec audit vocem bovis.
Sic versat in quarto gre voluptatum, quae pertinent
ad odorem, ut ex odoribus pomorum, rosarum,
affimentorum, unguentorum, obsoniorum quibus
gaudentes non vocantur intemperantes, nisi per
accidens, quia per unguenta odorifera, recordantur
lasciviam meretricum, per odorem obsoniorum
recordantur comidandi suavitatem, in qua
materia est observatione dignum, quod
causo

causo quidam uolebat sibi solum prouinciam
36 adonem a se carnis, hospes uero astute uoluit
Tollere sonum pecunias, sed uersa in. d.
que voluptatibus, quae pertinent ad tactum
et gustatum, quae quidem etiam alijs animalibus
communis sunt, unde seruiles et ferinae apparent
Maximè a. cernit temperantia et inueniuntur
in voluptatibus tactus, ad quem uideat referri
gustatus, quandem *Florens Erycis*, cum
obsonium vorax esset, optabat sibi esse gustatum
longius guttore. quibus, nec uersa in oibus
voluptatibus tactus, ut quae percipiuntur ex frictio-
ne, uel calefactione, in gymnasijs, sed circa
aliquas partes, ut circa gula et prudentia,
quae Tactus lib. 3. eth. cap. 10
sunt. a. obseruanda quae laudat Temper.
1. laur est, quod conseruat prudentiam
ut sonat uocabulum graecum, *Sophrosynis*
lib. 6. Eth. cap. 5.
2da laur est, quod frenat uoluptate quam
intelligit *Arist.* y *Hellenæ*, lib. 2. eth. cap. 9.
Ubi sic legitur, quoniam modum proceres affectus
sunt erga *Hellenæ*, sic oportet affectu etiam
nos erga uoluptatem et inotus uti illam
uocem, sic. n. ipsam cum diuiserint,
ningo peccabimus. 3. quod

quod est aij erga ut dicebat Ancines
fieri ne hono labas in belluam, ut conseruas
Arionum, sic pferat caeteris uirtutibus et Arion
F. laus est, quod ad eam ptinet qdam pulcherrima
ficta, ut illud apud Platone in Hippias,
et qd nimir, et illud Pitagora in Gorgia,
qz in nob optima temperantia, et illud
phei, uixim uunersitate temperantia
fit, et illud Auenenne, temperantem
uini equis temperamentu copant.

laus est, quod quemadmodu ex in temp:
uini potens humanis sensu, sic ex temperantia
uini sunt unum bonum omni potest, laudata
et temperantia, 1. loco In Iudice, qui dia
uita spae tempora a ualitudine in offensa
et in pestilentia Abherant morbum ^{nunc} fuit
breuig pp temperantiam Gel. lib. 2. Cap. 11.

2. loco in Democrite, q ne ob pbijre qdam comoty
3. loco, In Luano, qui spernit munera sacri Sarpitu
et fuit malle et aurum habentibz ne
imperare, quam aurum habere.

4. In Fabricas, q si niliter spernit munera
Sarpitum, cum atigit membra lenium ut
egit apud Gel. l. 1. C. 14.

5. In Alexandero magno, 7.

In

In Scipione Africano, apud Gel. lib. 8. cap. 5.

Definitur liberaliter ut sit virtus, quae in pecunia
beneficiis, illiberaliter vero contrarium. Tradit
Arist. lib. 4. Ethic. cap. 1. appellatione pecuniarum
intelligenda esse omnia, quorum aestimatio numeris
mensuratur. Sic in Pandectis lib. 50. Tit. 10. et
verborum et verum significatione traditum est
pecunia nomine non solum significari numerum
ita pecuniam, sed omnes res, tam immobiliter quam mobiliter
tam incorporales quam corporales. et lib. 5. Ethic. cap.
v. legitur, Quoniam et numerum dictum esse
a nomine, id est lege, quia non natura sed
lege valent.

Laudatur liberalitas 8. modis 1. modo in
proprietas. quae agit honestis causa, et modo
id est quibus, quae et quando oportet, et incunde
vel sine molestia.

2. modo in acceptione, quia non accipit unquam
de non oportet nec est appetendum procheinquam
sed accipit ex propriis possessionibus, nec suorum
res negligit, ut possit alijs subministrare.

3. modo in datione, quae non dat quod habet
et sibi pauciora relinquit, et dat profanibus
tibus,

4. modo in mediocritate, per quam dilert
a profusione, quae exsuperat in dando,
et

deficit in accipiendo, et differo ab illi liberalitate
eu a largitia, quae deficit in dando, et exsuperat
in accipiendo.

modo in similitudine cum DEO et cum
natura, videtur actio liberalitatis similitudine
se ad actiones DEI et naturae, Nam DEVS sua
liberalitate mundum creavit, et vno DEI
ministra sua munera vobis omnibus impertit,
et ultimo modo laudatur liberalitas in actione
humana, itaque videtur esse referenda Iustitiae, quia
Iustitia, aliena dona congruenter distribuit,
liberalitas vero sua ipsius bona largitur, quod
in re dubio difficilius est, laudata est mirabiliter
liberalitas in Cimone Atheniensi, qui ut
auctor Phylarchus, quotidie domi suae con-
suetum paratum iacebat, quo pauperes tur-
bati conuenirent, si intelligebat aliquem
indigere, eum collata pecunia adiuuabat,
donique pauperum suorum, si ipsi acciperent
esset, ut eos arbitrio suo fructus possent
recipere.

laudata est quoque in Quinto Fabio Romano
in quo scriptum reliquit Valerius, quod cum
captiuus ab Annibale recepisset, nec a senatu

nunq̄ postulare, misso in urbe filio fundum
quem unicum possidebat vendidit & precipio
cum captivis numeravit, quoniam
contraria magis cognoscuntur ex contrariis
iccirco magis apparebant laudes liberalitatis.
si declarabunt vituperationes extremas.

1. loco igitur prodigi sanari potest ab avaritia
et ab inopia, illiberalitas non potest.

2. loco ille prodest multis, hic denique
meis ^{meis} gremio ipsi.

3. profusio est nimis dissimilis liberalitati
et avaritiae.

4. in paucioribus reperitur profusio quam avaritia
nam plerique sunt paucis studiis
pervenientes, quam prochieles ad fundum.
Itaque cum profusio sit vituperanda, magis
quam avaritia vituperanda est, quam illiberalitas
suo vero sunt gratia illiberalitatis, seu avaritiae.

5. Nam 1. genus est coru[m] q[ui] diffident
in dando, et dicuntur, vel parvi, q[ui] nimis
tenent res suas, vel tenaces, quidam
difficiles, vel retracti, q[ui] non dant nisi
per vim, vel sedtores, namoru[m] et aliaru[m]
horu[m].

2. Est genus est coru[m] q[ui] in accipiendis exsu-
perant

erant, ut sunt p. loco exercens officia
liberalia, eto. honores, 3. Generali faeneratores,
e. Aleatores, hac ratione, qd uolunt lucrari
tam ab amicis, 5. Furres et latrones, quos
proprietates, tum liberalium, tum prodigorum,
cum auarorum sumptus sunt fere ex Arist.
6. 4. Eth. cap. 1.

finis magnanimitas ut sit virtus, effectrix
agnorum beneficentia, pusillanimitas,
liberarium definit lib. 4. Eth. cap. 3.

sit mediocritas magna posita inter duo extrema
ci in inferiore aij.

audat Magnanimitas, s. modis, i. modo
of materia, quod probat a noie, Han
debet in magnis pty, ut nomen ipsum indicat,
sed considerat duos modos Magni: aut ratione
magnitudinis, et sic magnanimitas est sumus,
ut ratione actus circa magnitudinem, et sic
magnanimitas seruat mediocritate.

loco laudat magnanimitas in propria ipsius
materia, quam affirmat Arist. esse honores,
qua materia probat tribus argumentis, p. sic, quod
est maximum externorum bonorum, et propria materia
magnanimitatis, at honor est maximum exter:
norum, cum honore deo tribuamus, et honore
maxime appetant, qui splendent dignitate
eigo

ergo honor est propria materia magnanimitatis
Deinde sic, quod est bonum pulcherrimum et maxime
propria virtutis, et honor est proprium pulcherrimum
magnam, ergo. Postremo sic, quod maxime con-

uenit magnanimitas, id est propria materia ma-
gnanimitatis. At honor maxime convenit
Magnanimitas, quia et optime et constantissimum
maxime honoribus dignus, ergo.

3. modo laudatur magnanimitas in materia forti-
tudinis, quia magnanimus non frequenter pe-
riculatur, nec est studiosus periculum, sed magna
pericula aggreditur, nec facit vitam, cum periculis

4. modo laudatur magnanimitas in materia liberalitatis.
Itam magnanimus libenter confert beneficia, et
libenter accipit, ne videatur esse inferior, atque si
accipit, studet superare ceteros liberalitate, et
audet libenter, quia contulit beneficia, quam quae
accipit. ^{Aristoteles} Itaque petens auxilium pro Achille
a Ioue. Et Lacedaemonij petentes auxilium

a Lacedaemonijs ab Atheniensibus contra Thebanos.
Praeterea magnanimus nemine se ostendit indige-
ntem, sed prompte alijs subministrat.

5. modo laudatur magnanimitas in materia caritatis
virtutum, quae pertinent ad communem
vitam consuetudinem. Itam praestat se apud
magnos magnam, apud medicos nihil.

nec

te est, sua dicitur, in persequi honores, cum
in vito se ostendit magna, etiam in adione
oporis id fecit. Nam motu eiq. et tunc, vox
suavis, locutio stabilis. Laudati sunt pp
magnanimitate

Loco in diversis materijs, duo, quos Phitarchy
in vita Pompeij observat a populo Romano fuisse
maximos appellatos, nempe Valerij, quod pater
e plebe dissidentes conciliauit, et Fabij Rully
uos diuites quosdam viros, ex libertis detitos
formata ex senatu mouit, Pompeij vero et
lutaty magno a Silia ut Cosm Mediceg
Pio. v. pont. Marci magno Helvina dux
et declaraty.

modo in materia honon. Casae qui victo Pompeio
et Pompeij filijs non recusauit ut quos honon
sibi a Senatu daretur ut pater patria interficeret. Dicitur
et Consul esset in decemviris, ut Dictator in pae,
statuimus, ut sacro sacro adores, ut quintilis
mensis appellaretur Julij, ut consilia tributa
essent in eius potestate, ut magistraty inuocent
in acta eius, et quicq. ut Imperator esset in noua
significatione.

modo in materia fortitudinis. Sic in tentaty
inquam is q. magna pericula sibi ob id
Achilles Romanus, quem admodum
Hadriang veneris merito potuit appellari
Achilles venci. Et. 5. Fabij ceptator
tanque

tang is, q non frequenter periclitabatur, ne
erat studiosus perceptorum.
4. modo in materia liberali: Gero Rex Siva
sanone, cum post victor Romanos ad lacum
Transianum ab Annibale eis donavit, tu
centa milia modiorum tritici, quicquid milia
modiorum orbis, ~~320~~ 320 pondus auri in
habitu victoriae.

5. et ultimo modo in materia carum
tutum quae pertinent ad comune vitam
videlicet Pompeius vir ut ait Cicero ad
suma natus, quia haberet in voce splendorem
in motu corporis dignitate.

Definitio magnificientia, ut sit virtus effectrix ma
gnitudinis in sumptibus, parcificientia vero est
libera quam Parsimonia in faciendo sumptu libe
rati: capi: ut. Definitio magnificientia ut sit moderatio
circa pecunias, quemadmodum etiam liberalitas
cuius huius defectio est pars parcificientia. D. Sordus
ex superantia vero sumptu inanis et infici
honesti. Distinguitur magnificientia a liberalitate
quia magnificientia fertur ad sumptuosas
actiones, liberalitas vero etiam ad eas, quae
sunt sumptuosae. Praeterea q in paucis vel
mediocribus pro dignitate sumptu factis, quae
magis sed si potest liberaliter, quemadmodum
cum videret dicebat, saepe dabam errant.

Deing

Deniq; or magni⁹ est liberalis, non e converso.
 Latusq; magi octo modis, 1. qia magi
 est similis sciatq; qui potest delectu contemplari,
 secundo, quia sequit magnos & exueienter sumptu,
 3. quia honesti causa agit, quod omib; virtutib;
 est commune, 4. quia agit uelunde, 5. quia
 large agit, exacta. u. ratio est viri parvifici.
 6. qia non considerat quantum et quomodo uini
 sumptu faciat, sed quomodo pulchre.

et conuenient. 7. quia etiam liberalis est,
 quia uisus agi magnum, splendorum, admirabile
 est post has octo laudes mag. consideranda
 sunt gra sumptuum honorabilium, in qib; maxime
 laudantur viij mag. Et enim gra sumptuum
 honorabilium sunt duo, uel publica, uel privata

hursy publica partim qua ad Deum pertinet
 ut sunt donacia, qua fiunt in honore DEI,
 et apparatus ecclesiarum, et sacrificia magnificentis.
 partim q; pertinet ad reip: et in rep: gloriosa
 sunt, quemadmodum laudes mag. edere
 quod fecit pompeij Consul, ut scripsit Ciceron
 Cic: ep: 1. lib. 2. fam. Et Dio. lib. 39.

Dum spectaculum populo, et inter
 alia spectacula curus equorum, et exdes ferarum,
 400. leones in quinq; dieb; fuerunt
 occisi, et Elephanti. 18. cum armatis hominib;
 certarunt, tunc cum pronuissides in cetta catu
 occiderent, numenq; vocabant in vindicta illor
 qui

qui prius quam illi in ^{causa} ^{ingredierentur}, ^{fidem}
iureiurando confirmauerant, nullum malum
ipsum ex Libia discedentes esse passuros, magna igitur
fuit magnitudo Pompeij in huiusmodi iudicio
qua non potest pauperis condonare, pauper enim
non potest esse magnificus, quia non habet ex quo
sumptus faciat congruentes, qui vero aggredi
sumptus facere maiores quam cui ferant facerent
tatis, stultus est.

Privata vero gratia sumptuum honorabilium sum
ptuum, partim qua semel fuerit, ut sunt ne
ptia, et alia similia, in quibus adhibenda est
magnificentia, partim quibus studeat civitas
et illi, quibus dignitate splendent, ut sunt
arma, equi, et quae pertinent ad hospitium, recep
tiones, et distributiones, et munera et remuneratio
nes, partim domum parare congruentem di
gnitati, hoc etiam ornaentum quoddam
est, et in ea opera potius sumptus facere, quae
diuturna sunt, quaeque in aeternum existunt.

Cicero lib. 1. de officiis testatur in eo Octavio homini non
suffragatorem esse domum ad consulatum adipsam
domum, edificatam in Palatio, etiam nisi magis
dono domus quam dono togis honestatis esse
videatur, ut ibi observat idem Cicero.

Definitio prudentia ut sit virtus rationis, per
quam bene consulatque possunt de bonis et malis
quod

quae videatur ad felicitatem pertinere.

lib. 1. Ethic. Definitur prudentia ut sit habitus in agitatione mentis dirigens ad actiones quae homini sunt bonae, in qua definitione exprimentur 4. causa, forma, efficiens materia & finis. Nam forma prudentia est habitus

Efficiens ea prudentia est agitatio mentis Materia prudentia sunt actiones Finis prudentiae sunt ea quae bona sunt & honesta.

Opera a. Ipsiorem est cognoscere, quomplex prudentia, cuius 6. afferatur divisione quarum 1. a. est quod duplex est prudentia, una

immortalis DEO tributa, ut mentibus caelestibus quatenus eminenti quadam providentia, recte regibus mundum gubernat. Altera mortaliter tributa animalibus.

Secunda Divisio vel subdivisio est quod prudentia mortalis duplex est, una naturalis & adumbrata, etiam in animalibus ratione

caerentibus, ut in formicis, apibus, serpentibus. Haec de prudentia formicuum sic scribit Plinius

lib. 11. Cap. 30. Ex his recipiunt memoria, cura senina arborum condunt, ne nubes in fruges se erant e terra, macora ad introitu

dirigunt, madefacta mure proferunt atque sicca, ut sapienter in se hinc Lucentium

Idem propter hanc. D. prudentia apum idem. lib. 11. Cap. 5. Sic Illa ad usum vitam laborat

laborant olera, olera conficiunt, nec
habent, consilia privatim, ac duces
tim, et quod maxime mirum sit monstrabit.
De prudentia serpentum ita legisset in saeculis literis
estote prudentes sicut serpentes.

Altera vero prudentia mortaliter est huma-
na in solis hominibus,
Tertia divisio seu subdivisio est, quod huma-
na prudentia est duplex una posita in spe,
qualis est puerorum. Quam ostendunt natura-
liter se a morte esse ad prudentiam sperant
libent. Tercia prudentia est, quae fit mentis
lib. 8. Ethic. capi. 43. Altera posita in habitu
de qua potissimum agitur in liberalibus.

Quarta divisio seu subdivisio est, quod
prudentia posita in habitu duplex est, una
imitatur virtutem et non est virtus, et est calli-
tas, malitia, aduersitas. Altera quae cum mo-
rali virtute coniungenda est, quam potissi-
mum intelligimus, cum agimus de bonis
prudentia.

Esta divisio seu subdivisio est, quod pru-
dentia illa, quae cum morali virtute con-
iungitur est, quadruplex existit, una sin-
gularis, quae homo sibi prospicit, et ge-
bernat seipsum, altera oeconomica seu
domestica, quae pertinet ad gubernationem familiarium

et est

12.
Homo Homothetica seu legislatrix,
qua pertinet ad leges ferendas, hinc propria legu
quarta politica seu civis, qua pertinet
ad gubernationem civitatum et rerum publicarum,
et est propria optimorum civium.
8. et ultima Divisio seu Subdivisio est,
quod prudentia Politica duplex est una
consultatrix, una consultatrix, qua dat con
silia de rebus bonis in senatus, altera iudicatrix
qua prudenter iudicat de hominum controversiis.
Cuiusmodi vero prudentia .v. modis. 1. modo
quod est perfectio et consummatio virtutis, hanc sine
prudentia virtus moralis nullus existere
ut legitur in fine lib. 6. Ethic. Cuiusmodi .n.
recta ratio rerum agendarum est prudentia,
et virtus moralis est cum recta ratione
rerum agendarum, ergo et virtus moralis est
cum prudentia. 2. modo quod est regula
humanae vitae, 3. quod est lex, ad felicitatem
perducens, 4. quod est via tutissima honestatis,
5. quod est auriga facultatum nostrarum, sicut
equos vitae humanae, id est appetitus humanos
ut legitur apud Platone. 6. quod est magistra
docens, quomodo et bona percipi possit,
7. et ultimo, quod est alius metus, qua
optimum finem spectans, omnia dirigit ad finem.
Ex.

Ex aibz . a . virtutibz superius enumeratis
videtur relinquere mansuetudinem et sapi-
tiam, quare hoc in loco non affert definitionem
quidam explicatores dicunt, id euenisse, pp. corruptam
memoriam Arist: quod ego nunq. fierem, alij
putant, desiderari & definitiones harum duarum
virtutum pp. iniuriam temporari, quod vbi
mihi affirmare non libet. 3. Porro dicere
omnifere Aristotele definitione mansuetudinis
propterea quod eius natura possit cognosci ex his
quae tradita sunt lib. 2. inter affectus de man-
suetudine seu lenitate, quae potest esse quum
affectus, tum habitus bonus, et sic virtus mor-
tis tum habitus malus, et sic vitium.

Omifere . a . definitione sapientia, quae in
eodem libro sapientia dicitur definienda, quae
nominatim definita est ubi agit de rebus in-
cunctis, quae definitio declarabitur suo loco.

Itaq. haec oia pertinent ad primam propo-
sitionem huius honestam et laudabilem quae
omnis virtus est honesta et laudabilis, sicut et
eunda et tertia propositio, ut, quod officium
virtutis sit honestum et laudabile, et officium
a virtute etiam sit honestum et laudabile
d. q. b. in sequenti.

De secunda propositioe intelligendum est, quod officium
aut virtutis, tum intelligentis, tum agentis. tum
efficientis virtutis agentis, quaedam extra ipsum
hominem

53
hominem quaedam in ipso aë hōis, quaedam in ipso
corde hōis.

Primo loco igitur extra ipsum hominem efficiunt virtutē
intelligendī, q. DEVS, praestantiss. hōium imita-
tio bona educatio seu bona institutio, & Divinitas.
Pr. . . efficit sapientiam DEVS, et iniquitas Caelis
significat non solum per mineruam, quae
est DEVS sapientia, sed etiam per alios tres
DEOS, qui videntur tribus muneribus sapientia,
nempe per Mercurium, qui est investigationi,
per Phœbum, qui est inventioni, per Venere
quae est ornamentis.

Deinde efficit sapientiam in ipso instantium
viorum, id est maiorum in nobilibus, et aliorum
etiam externorum in ignobilibus.

Præterea efficit sapientiam bona educatio et
bona institutio. Nam requiritur morum compositio
quae fit per educationem et institutionem
ut scribit Arist. lib. 2. Poli: & Operare debet omni
contemplationem et de studio, ut putant
simpliciter sanctorum efficiendam sapientiam, ut
leni dicitur, etiam lib. 1. Eth. scriptum est fieri
non potest, vel non facile fit, ut honeste agat
is, cui necessaria non suppetunt,

Secundo loco in ipso aë hōis efficiunt sapientiam
tria, ingenium, memoria, studium.

De ingenio scripsit Epicurus, quicquid abstinet:
lib. 1.

lib. 1. de orat. cap. 1. quod tria sunt gra, et magis
quidam n. sunt longe optimi, qui per se etiam
difficilia possunt discere, alij sunt bono ingenio
et mediocres, qui si non per se, et salte
a preceptoribus possunt discere, alij sunt prorsus
inutiles, qui nec per se, nec a preceptore possunt
aliquid percipere, in hoc collegit Cic. lib. 2. de orat. tria
gra ingeniorum, quodam diuina non solum horum
sed etiam obsecranda, ut bonis artibus studiant,
quod in sumis sunt alia humana et mediocria, quod
non sunt deterrenda, etia stulta & absurda &
infima, quod admonenda sunt, ut se contineant
quod adinet, ad memoriam legunt versus disti-
na apud Gel. sic

Vsque me genuit, mater peperit memoria
Sophiam vocans Graeque vos sapientiam.

Requisit etiam Studium, quod definitur a Cic. lib.
4. de inuent. ut sit occupatio, assidua & vche-
mens, applicata ad aliquam rem magna cum
voluptate.

3. loco in ipso corpore hinc valent ad efficiendam
sapientiam duo, sanitas & robur. p. n. seg. p.
Sanitas aduersus duos morbos, tanquam aduersus
Scillam & Caribidem, nempe aduersus Pituitam
et Melancholiam. De pituita scribebat Plon:
lib. 1. Epist. Epist. 1. ad Maccenas

to

ad summam, sapiens ano minor est Jove, Divus, p.
Liber, honoratus, pulcher, rex deniq, regum,

Quisq, sine sang, nisi cum civitate modesta est.

De Melancholia scripsit Cic. in p. Tusc. Sic,

Et Aristoteles ait, des ingeniosos melancholicos esse,
ut ego me tandem esse non moeste fero.

Democritus etiam requirit robur, ad tollendos labores,
frigidiorum, et frigidar vigilas, quare Demosthenes

olebat, quando opificum ante lucana forte
victus est industria.

quod attinet ad virtute agendi, etia. 3. valent
ad efficiendam talem virtute, Natura, que

homo nascunt, propens, ad unam vel ad altera
virtute. Doctrina cuius precepta multu appetant

ad . . . . . Consuetudo, que facit habitum

virtutis. Dubitasse tmo de natura, quia qua sunt,
non agnoscunt aliter fieri, ut lapis deorsu fertur,

ignis sursum. Et virtus moralis agnoscit
naturaliter fieri, quia de temperantia potest fieri

intemperans, ergo non est a natura. Praterea
qua sunt a natura, eorum habent prius poten-

tiam, postea adum, ut virtutis moralis habent
prius adum, et postea potentiam virtutis,

ergo non est a natura. Respondet, virtute
moralis esse a natura, tanquam a re inchoante,

sed non esse

sed non esse à natura, tanquam à re perfecta
re. Deniq; dubitas de consuetudine, quia quae
sunt à consuetudine, non oriuntur simul cum
hōie, at virtus moralis videtur simul ori cum
hōie, ergo non est à consuetudine, Respon-
des? esse à consuetudine, tanquam re efficiente,
non esse à consuetudine tanquam re adiuuante.
Ad tertiam propositionem honestum uel tau-
bilium ab Arist. referuntur 15. p. loco. In illis
uobis et quae à virtute efficiuntur, quod sunt
adiuunda virtutibus, ut signa, opera & per-
fessiones, exempli gratia, signa fortitudinis
sunt, dignitates militares, non deserere locum
& ordinem, obiecta re terribili non palle-scere,
cicatrices aduersa, spolia opima, dona militaria
triumphi, nuncijs & chorum, Opera uero for-
titudinis sunt ylia & victoriae, Perfectiones
autem fortitudinis sunt labores & vigiliae et
vulnera & mors & iniuria, de quibus perfectionibus
obseruat Arist. quod pati per aliam virtutem
semper est honestum, sed pati per iustitiam
non semper est honestum, ut uide laqueos
suspendi.

Secundo loco in illis uerbis. Et in quibus ymia sunt
quibus pro ymo tribuitur honor, ut cum tribu-
untur corone, de quibus Gr. lib. 5. Cap. 6.

Tertio

Tanto loco in illis verbis (et quaecumq; non sui
 causa id quae pertinet ad aliorum beneficium
 ut quae aguntur non sui causa, et simpliciter bona
 et quae geruntur pro patria nulla habita ratione
 proprii conuicti. Et naturaliter bona, ut erant
 bona illa, quae laudabamus in Catone, et erat
 tanto ingenio, ut epistolas quaternas, uel si nihil
 aliud ageret septenas librarius dicitur, et scripsit
 Phil. lib. 8. Cap. 35. Sic quae non sunt bona agentis
 ut quae magis mortuis contingunt, quam uiuentibus,
 ut referri in numerum eorum, et quae opera
 sunt alia aliorum causa, ut templa, places
 ariae publicae, et quae sunt actiones erga alios, ut
 patrocinia pupillarum Daviduarum, et remuneratio
 et remunera.

et loco in illis verbis (et contraria ijs, in q; b;
 uocantur aut) quae spectant ex consequenti,
 exempli gratia, si consequitur uoluntaria, factum
 est turpe, si non consequitur uoluntaria, factum
 est honestum, quod probat exemplo Saphonis et
 Alcay, nam cum diceret Alcay, sed me
 prohibet pudor, respondit Sapho si uenisset in
 bonarum rerum desiderium, aut honestarum,
 et dicere lingua tua non tam tentaret malum
 pudor nequaquam occuparet oculos tuos, sed
 loquereris de re iusta. Praterea si conspecte
 anxietas cum timore est factum turpe et ignauis,

si

si consequitur anxietas sine timore, et factum
honestum & gloriæ.

5. loco in illis verbis, et quæ natura sunt meliores,
quæ spectantur ex comparatione, ut quæ natura sunt
meliores, eorum virtutes sunt honestiores, et opera
sunt laudabiliora, ut viri sunt meliores quam
feminae, ergo virorum virtutes sunt honestiores
quam mulierum, et opera sunt laudabiliora.

Sic quæ virtutes sunt alijs magis voluptariae, et
magis fructuosae, quam agentibus, sunt potius
tiores & laudabiliores, ut iustum & iustitia, est
maxime laudanda, quia est bonum aliorum, cum
pertinet ad comoda privatorum hominum, et
horum publicarum, sic iniuriosus utique est
magis laudandum, quam non utique, et non
reconciliari est magis laudandum, quam reconciliari.
Affert ratio, quia par pari referre iustum est, et
utique est par pari referre, ergo iustum & iustitia
honestum et. et. iustum est honestum.

Ad fortitudinem vero pertinet non cedere,
qui vero non reconciliantur, non cedunt, ergo
videntur fortiores. Tm. observandum est quod
magnanimus non est iniuriarum memor, ut legimus
lib. 4. Eth. Cap. 4. et mansuetus facile reconciliatur,
atque, ut traditur lib. 4. Eth. Cap. 5. ergo alia est
ratio iustitiae et fortitudinis, quæ ratio habet
hoc in loco, et alia est ratio magnanimitatis.

Quam

et magnitudinis, quae ratio habet in. r. Eth.

Secundo loco in illis verbis. Et victoria & honorum
Inter illa, quae efficientiae à virtute ponuntur,
quae declarant excellentiam, et sunt maxime expec-
tenda, ut victoria & honor, tamen n. valde eligenda
sunt, etiamsi nullum fructum haberent, et excellen-
tiam virtutis declarant, virtus n. excellens
illa est, quae victoriam reportat & honorat.

Septimo loco in illis verbis. Et memorabilia. Ponuntur
ita, quae pertinent ad memoriam, ut sint memora-
bilis formata, memorabiles orationes, et quae me-
moria sunt digniora, etiam honorabiliora sunt, ut
monumenta literaria pertinent magis ad memoria
quam statuae: sic honorata sunt, quae nobilitate
sequuntur, ut insignia sepulchra, et quae honor
consequuntur, quemadmodum factum Ciceronis
cum oppressit conuersione Catilinariam, quing
maxime honores sunt consequuti.

Quone primus fuit, quod ei publica gratia
facta sunt amplius. Verbis. 1. quod se fore
est nuncupato, 2. quod eius nomine decreta sunt
supplicationes ad oia templa, 3. quod L. Gellij
dixit coronam civis ei debere propter eius
conseruatos. 4. quod Capua decuriones cum
statua in altaria honorant, et pronatas
optarunt.

J. Chaus

Octavo loco in illis verbis. Et quae excellunt.
Ponuntur ea quae afferunt admirationem
in rebus quae excellunt in aliquibus, et quae soli ali-
cui adsunt, quemadmodum soli P. Crasso Me-
tias aderant quinq; omnium maxima, ut
legis apud Gell. lib. 1. Cap. 13. Quod esse
nobilitatis, scribitur, Eloquencis, Juris Consultis,
Pont. Max: et soli M. Catoni aderant tria summa
ut legis apud Plin. lib. 2. Cap. 27. quod
esset summus senator, Summus Orator, Summus
Imperator.

Nono loco in illis verbis. Et postiora non
frugifera. Ponuntur ea quae pertinent
ad splendorem, et ea quae liberalia sunt, id est
quae non pertinent ad utilitatem, sed ad solam
voluptatem, et quae singulorum sunt proterea
quemadmodum conat Atheniensis fuit illud pro-
brium, quod alabant bene meritos in
Prytaneo.

Decimo loco in illis verbis. Et quae cum
signa sunt. Ponuntur ea quae signa
sunt.

57. 47.
sunt liberalitatis, quemadmodum apud La,
ademonios signum erat libertatis, alere
comam, et non tondere barba, quod et esse
signum libertatis, quia non est facile ei, qui lo,
comam aut, ullam obire mung servile, ita ut qui
comam alunt, debeant esse nobiliores, et hoc a.
qui erant in rep. La ademoniorum, quales
fuerunt in Rep. Rom. Trib. Pleb. in principio
sui magistratus, ut obedientiam populi experirent
iubebant utq tondere barba. (usu. a. frascint. Ro.
manoru per consuetudines circa barba & Coma,
fuit sane laudabilior ex hoc concepto hist: prima
consuetudo, usq ad annu urbis. 454. ut oes
alerent non solum Coma, sed etiam barbam.

Quare legitur apud Cic. pro Murena, pro Calio, pro
Lectio, adus barbatos illos, id est apud veteres Romanos
fuit inquam turabilior talis consuetudo quam
Secunda Capta & q modo notaty est annu 454.
quo primum P. Licinij Menna duxit tonsorem
ex Sicilia, et institutum est, ut tonderentur simul
Senes & Juvenes, quare legitur Scipionem quotidie
radj solitum fuisse. Ita vero fuit consuetudo,
ut barbam alerent Juvenes, & tonderent Senes. Itaque notat
sere Cic. barbatulos adollescentes, quemadmodum a. apud
La ademonios signum libertatis fuit radere Comam,
sic etiam signum libertatis est, nullam exercere arte
operosa. Afferit ratio, quia pertinet ad libertate,
nequaquam ad alterij arbitrium vivere, quemad,
modum vivunt opifices lucij causa. Adde quos

Undecimo loco in illis verbis (Sumere uero oportet
ponunt illa honesta quae ab ijs efficiuntur, quae
vicina sunt virtutibus, ut prudentia et uicina
malitia, Indignitas accubitor & similia, for-
titudinis audacia, temperantiae inuicentia, uoluntatis
pauca aspectandis. Quilibet. n. uirtus habet
vicinum uicium quare quodlibet laudare sapie-
pro uicio non nominat uicina uirtute quod uoluit
uicium, sed ut pro uirtute non nominat uicina
uicium. Sumunt. n. uicina quasi eadem
sunt cum illis, quibus uicina sunt.

Unde dicitur causa paralogismi, id est, captiosae
argumentationis, tum in laudanda audacia
hoc argumento, quia si ubi non est necesse ad
pericula apparere est, multo magis uidebitur
paratus, ubi honestum sit, tum in laudanda
profusione hoc argumento, quod si paratus est ad
largendum quodlibet, multo magis erit paratus
ad largendum amicis, excellentia. n. uirtutis
uicibus benefacere.

12. loco in illis verbis (Considerare etiam
oportet) ponunt ea benigna laudabilia, quae
apud quosque in honore sunt, ut apud Sca-
eitarum in honore erat feritas, apud Latios
in honore erat etiam furtum, ut testatur Gellius.
11. Cap: 18. Apud Philosophos in honore est uita
solitaria, itaque uidentur est, apud quos laus
sit, ut ad illos accommodata oratio est,

13.

17. loco in illis verbis, et quaecumq; prout convenit
 ponunt ea, quae gesta sunt tribus modis, primo,
 prout convenit, ut si qd gestit digna meritis sit,
 ut dignareb; a se ante gestit. Secundo modo
 plerumq; convenit in rebus & honestis, ut si
 prospera fortuna uter moderata sit, si adversa
 fortuna uter magnanimitas sit, si maior factus
 melior sit & placabilior, ubi ponit exemplum
 Hippocratis, qd fuit filius Vlonis, et omni factus
 est vir maximus in re: Atheniensis et solebat dicere
 ex q; in qua a re q; humilib; initiis in
 quos gradus dignitatis ascendit. Et ponit
 etiam exemplum Solitionice, qd gloriabatur Olympionice.

versibus humeris.
 Et cumens cura imposita mihi corpore redibam,
 Ex argo praesens piscibus ad Thegeam
 Et cum factus fuerat Victor in ludis Olympiacis.
 Deniq; fuit exemplum Archedici filii Hippiae
 regis Athenarum, de qua Diononides sic cecinit
 quodq; parente habuit, regem, fratremq; virumq;
 Tertio modo ex electione, maior n. laur
 est et ferax minor, si qd agat recte et honeste
 ex electione, quam si casu et fortuito, ubi
 obiter Arist. declarat tres terminos, quod laur
 proprie est virtutis, ut Pompeius fuit virtutis.
 Exconium vero est operum virtutis, ut Pompeius
 plurimum hostes fortissime superavit.
 Fides vero demonstrativa est coru, qd circa
 homin

hominum sunt quemadmodum, cum laudat
nobilitas et exspectatio alicuius in hoc modo,
Pompeii ex nobilitate. Ut dicitur: maioribus ortu
est, et optime curatus atque institutus est. Adde:
Arist. quod sit Macarius, seu Eudemonius
v. Ubi dicitur: vinum beatum, seu vinum felicitatis, quod
inter se sunt idem, sed continent illa tria
id est laudem, Encomium, et fidem Deum,
stratiuam, quemadmodum felicitas continet
virtute, et opera virtutis, et ea, quae circa
hominem sunt.

14. loco in illis verbis (habes. a. commune
forma) ponuntur ea, quae accipere, tunc
laudabilia, nam laus et consilium sunt per
affines. Itaque laus facile potest converteri in
consilium, et consilium in laudem. Exempli
gratia hoc modo laudando, Ephagoram esse
qui sic dicitur: ut se gloriabatur, non
quod a fortuna daretur, sed suis ipsius bonis,
et virtutibus suis. Et a. laus facile potest con-
verti in consilium per verbum aliquid quod
in potest consilium, ut oportet, convenit, deus
et similia. In hoc modo non oportet val-
de gloriari istis, quae a fortuna proficiunt,
sed istis, quae propria sunt, ut faciebat
Ephagoras quare optima ratione Arist.
dicit, quod cum laudaveris, debet videre
quod accipere, et cum accipere vis, debet vid.

na, qd laudares,

15. et ultimo in illis verbis (utendum est ante)
 ponunt ea, quae spectant ex ratione amplificandi,
 amplificatio .n. solet fieri, octo modis, scilicet
 modo 1. solo fecit, 2. secundo si prius, 3. si cum
 paucis, 4. si maxime, 5. in primis, 6. si ob
 fortune, 7. si si sepe, 8. si ita ut nonos honores
 ad invenerit, quemadmodum dicit Arist. p. 11
 Encomium factum est de Hippoloco, et p. 12 status
 publicae potestatis fuisse in foro Athenarum in odio
 ut Aristodigoni, q. interfecerat Hipparcum
 Tyrannum. 8. modo, si ita erit, ut cum alijs
 comparatq. ceteris, q. ferat, quare nollet Arist.
 in laudatq. faciendam esse comparatione
 cum Illustribus, Dignis, si Illust. personam
 copiam non habet, sicut facientiam esse
 comparatione cum minus Illustribus, per qua
 comparatione apparet excellentia, sigillatim
 excellentia indicare virtute videtur.

Concludit Arist. propria instrumentum
 demonstrat: esse amplificatione, quemadmodum
 exemplum est propria instrumentum q. dicitur:
 et ostendit q. d. propria instrumentum
 q. d. dicitur, atq. haec ora tradita sunt
 Ab Arist. q. d. q. d. demonstrativos.

IN CAPUT X.
Præcipue Septa de Genere Judiciali.

Primo loco observandum est, quemadmodum materia
Orationum Judicialis, sit iniuria, et quidem in
iuria quolibet in statu, et p.^m in statu coniecturam
ut fecisti, non feci, de quo agit in Cap: 10. 11. 12.
Deinde statu definitivo, cum negat nomen facti
ut, surripuisti, et fecisti sacrilegium, surripisti
quidem sed non feci sacrilegium, de quo statu
agit in Cap: 13. Ad Præterea in statu generali
seu qualitatis, cum negat qualitas facti, ut,
inuste occidisti, iuste occidi, de quo statu agit
in Cap: 13. Denique in statu quantitatis, ut, ma-
gna fuit iniuria, non magna fuit iniuria, de
quo statu agit in. 14. Quoniam materia
talem Oracionum est iniuria, ideo proponuntur
3.^a cognoscenda de materia, ob quatuor causas:
1. faciunt iniuriam, 2. qui faciunt iniuriam, 3.
quibus fiunt iniuria.

Ado loco in illis verbis (Sit ergo iniuria p.) Definio
quid sit iniuriam facere, quod iniuriam facere
nihil aliud est, nisi nocere sponte contra legem.

Tres igitur sunt proprietates iniuria.

1.^a proprietatis est nocere, q. medicus, qui non
nocet, dum medetur corpori, nullam iniuriam facit.
sic

sicceptor dwn medepais.

1^a propria est sponte; quare venator, qui non agit sponte, cum volens interficere feram, interficit hominem, non facit iniuriam.

3^a ^{prop.} est contra legem, Nam si quis noceret, et sponte noceret, non contra legem, sed ~~in~~ ^{contra} legem non faceret iniuriam; ut iudex et p[ro]f[er]dy ^{no}ram Capitalium.

3° loco in illis verbis Lex vero est ^{ostendit} quid sit agere contra legem, ubi dividit legem in 2. partes, Jurisconsulti. a. dividunt legem in 3. partes, ut una sit naturalis, quae convenit etiam bestis; altera gentium, quae convenit omni hominibus. 3^a civilis, quae est propria cuiusque civitatis, sed non faciunt ^{divisionem} ^{hinc inde} ^{qua} perficienda est; melius igitur Arist. per divisionem bene merito dividit legem ut una sit propria, ut una sit propria, id est, civilis; altera communis; propria vero duplex, una scripta, ut ^{et} hoc in loca, altera non scripta, ut inferius dicitur, quemadmodum communis apud Jurisconsultos est, duplex una naturalis, et altera gentium. Agere igitur contra legem contingit quatuor modis, vel contra legem propriam scriptam, vel contra legem propriam non scriptam: vel contra legem

communem naturalem: uel contra legem commune
Gentium.

4. loco in illis uerbis. Sponte autem faciunt.
obseruandum est, quod aliud est sponte agere
quod conuenit etiam pueris, et bellis, aliud est
agere ex selectione, quod conuenit illis, qui
habent cons^m. illud gratum est hoc minus grate.
5. Ultimo loco in illis uerbis. Causa autem expo.
niss, quod sit causa nocendi per iniuriam.
Et enim duplex causa conuenit. Vitiostas & in-
continentia. Ut mittit feritas. Nam tradit Arist.
lib. 4. Eth: 3. etiam fugienda in moribz, vitiostas,
tatem, incontinentiam, feritatem. In hoc
in loco feritas potest intelligi sub vitiostate,
ac vitiostati quidem opponitur uirtus; Inconti-
nentia uero opponitur continentia, quae uirtus
uirtus. Sed mixta partim ex uirtute, quatenus
est uirtus uirtus: partim ex uicio, quatenus
habent cupiditates prauas. Feritati, a. opponitur
uirtus heroica & diuina, et unusquisque in eo est
in uirtute; in quo est in uirtute & nequam, quod
probat Arist. multis exemplis qua iniuria defini-
tione declarata reliquum est, ut intelligantur
illa

illa .3. quae sunt proposita de iniuria, et p.^a
 quae sint causa iniuriarum. In illis verbis
 Restat tunc cuius rei causa. tamen iniuria est
 actio summa intelligendum est, quing. motis
 distinguere actiones summas p. modo distinguuntur
 ex septem eis.

Nam homines agunt aut non per se, aut per se
 agunt homines non per se per tres causas
 agunt, uel per fortunam, uel necessitatem
 violentiam; uel per necessitatem naturam.

Si uero agunt per se, per 4. causas agunt
 uel per consuetudinem, uel per rationem
 comodi, uel per iram, cui proposita est ultio,
 uel per cupiditatem, cui proposita est utilitas.
 incumbunt, quae septem causa sunt actionum
 humanarum fort. necessitas violentia, necessitas
 natura, consuetudo, ratio comodi, ira, cupiditas.

Cum autem septem sint causa actionum hu-
 manarum, iniuria non igitur a fort. nec a neces-
 site violentia, nec a necessitudine, quia per
 istas tres causas homo non agit sponte; facere
 uero iniuriam est sponte agere contra legem.

Uniq. a. iniuria ab illis quattuor causis, per
 quas

quas homo agit sponte, et sic a mala consuetudine
a ratione comoti, ab ira, a cupiditate.

Secundo modo in illis verbis. ac diuidere ex aetatibus.
Distinguntur actiones humanae ex varijs aetatibus, quia
cum ex doctrina Arist. aetates sint tres, Iuuentus^{30.}
virilis aetas^{50.} senectus. Aliae actiones sunt iuuenum
alia virorum, alia senum, sed haec secunda
distinctio reducit ad primam, quia iuuenes
non agunt propter aetatem, sed propter iram
vel cupiditatem, sic viri & senes agunt
propter aliquas de illis 7. causis.

Tertio modo in illis verbis. Neque diuites & pauperes
Distinguntur actiones humanae ex varia fortuna,
quod aliae sunt nobilium, aliae ignobilium,
diuitum, pauperum, potentium, impotentium
fortunatorum, infortunatorum, quod 3. diuisio
etiam reducit ad primam, quia tales
non agunt propter uariam fortunam, sed vel
propter cupiditatem, vel propter aliam causam ex
superioribus septem.

quarto modo in illis verbis. (similiter vero)
Distinguntur actiones humanae ex habitibus animi
quod aliae sunt iustorum, aliae iniustorum, aliae
sempertim

temperantium, alia intemperantium, et sic diversorum
 habituum inversa sunt actiones, tamen etiam haec
 et alia reducuntur ad primam, quia multi & invidi
 & alii ^{similium} solent agere aut propter rationem comodi, aut
 propter unam de ipsis 4. causis, sic temperantes
 propter cupiditates bonas, intemperantes pro cupi-
 ditatibus malis.

Quinto loco in illis verbis. Nam si albus sit aut niger.
 Distinguantur actiones humanae ^{habitu} ex actibus corporis, quia alia
 actiones sunt alborum, alia nigrorum: alia magnorum
 alia parvorum et aliorum sit similitudo: quae tamen distinctio
 ex doctrina Arist. nihil habet, quod sit ratum & firma,
 maxime in manere Oratoris. Quando quis parvum corpus
 sit ingeniosus; magnum tardior; & album corpus viget
 signare calidorem animi; nigrum vero corpus astutiam,
 unde illud Horatii.

Hic niger est, hunc tu Romane cauto.

Quinque, et licet raro Oratores etiam argumentantur a
 corpore, ut Cic. in oratione pro Roscio Comaeto de
 Tannio, Scirco capite & supercilijs semper est ratio,
 ne ullum filium vni boni tero videret; sic in oratione
 pro Sextio de Gabinio & Pisone; alter unguentis
 affluens Calamistrata Coma

Cum 4. sint causa^o actionum humanarum, dechi-
rat Arist. ea, qua^o fiunt à singulis causis. &
1.º loco declarat ea, qua^o fiunt à natura, nempe,
quem habent certam causam efficientem, à qua
fiunt, nec certum finem, pp quem fiunt, nec
fiunt semper, nec fiunt plerumq; ut solent
fieri naturalia & artificiosa; nec fiunt or-
dinata, quemadmodum est inventio thesauri.
Secundo loco in illis verbis (Hanc fiunt) declarat
ea, qua^o sunt à natura, seu qua^o sunt gratia
ratio, nimirum qua^o habent causam in seipsis,
& sic distinguuntur ab artificiosis, qua^o habent
causam externam: Præterea qua^o sunt à natu-
ra habent causam ordinatam ad aliquem finem,
et fiunt semper aut plerumq;. Definitt. autem in
lib. 2.º Phys. ut sit principium motus & quietis
in quo est p. et p. se. Quæritur autem Phil. disputatione
de monstris, qua^o fiunt ipse naturam, utrum sint
aliquo modo à natura, vel ab alia causa, Hanc
hæc disquisitio pertinet ad Philosophiam, quam ad
Rhetoricam.

Tertio loco in illis verbis (Veni fiunt) declarat ea,
qua^o fiunt vi, nimirum qua^o sunt ipse cupiditate
hominis, vel ipse voluntate. 4.º loco

Quarto loco in illis verbis. (Consuetudine fuit) De,
clarat consuetudinem esse, cum homines iucundo faciunt
aliquid; quia saepe fecerunt, Consuetudo. n. only ex
frequentatis actibus.

Quinto loco in illis verbis. (Propter rationem boni) De,
explicat rationem boni esse cum aliquid agitur pro uti-
tatem, secus. a. est si aliquid ageretur propter voluptatem,
etiamsi illud esset utile, exempli gratia, Intempe-
rantes quaedam agunt sibi utilia propter voluptatem
sed tales actiones non dicuntur provenire a ratione
commodi, quia non agunt propter utili utilitatem.

Sexto loco in illis verbis. (propter exardescentiam) De,
Declarat ea fieri ab exardescencia & ira, quae per-
tinent ad ultionem, Ira enim est desiderium ulciscendi
et exardescencia est ira modo nascentis. Cum autem
tales affectus referantur ad ultionem, distinguit
Arist: ultionem a Castigatione, quia Castigatio est
causa patientis, ut. s. patiens relictusq. melior;
Ultio vero est causa agentis, ut est ille, quia agit
per iram, expleatq. et faturret.

7. & ultimo loco in illis verbis. (propter cupiditatem) De,
Declarat cupiditatem ^{pro-}positam esse incunditatem, Itaque
ea fieri propter cupiditatem, quae sunt incunda,
vel ^{vane} incunda. Oia. n. quae sponte agunt homines,
aut sunt bona seu utilia, aut videntur bona seu
utilia

Item sunt aucti iucunda, aut qua videri iucunda
ut tradit Philos. in illis verbis, Quare ut beni-
ter dicam) et iccirco quoniam in grae Deliberatio
explicata sunt bona seu utilia, proponit explican-
dum, qua sint iucunda, sed prius definit illud
quod affert iucunditatem, nempe voluptas, &
illud, quod affert molestiam, et est iniucundum.
Definitio in voluptatis 2, ut sit motus qdam
animi, & constitutio subita & sentibitur ab re,
creantem naturam: Molestia vero est con-
trarium, sed dum de voluptas esse motus qda
& constitutio, notat duplex voluptas, una pos-
ita in motu, altera in statu: quemadmodum
alia est voluptas sitiens & bibentis, &
alia est voluptas post restinctam sitim.
Cognita igitur nam voluptatis consequens
est, ut explicemus iucunda qua efficiunt
voluptatem, Nam propter talem causam
saepe fiunt iniuriae, et iccirco in materia
iniuriarum agit de voluptate et iucundis

Handwritten text from a manuscript, visible on the right edge of the page. The text is written in a cursive script and includes words such as "Nied", "unt", "nack", "fic", "ran", "glat", "ten", "ju", "e. i", "nen", "T", "g", "T", "g", "e", "i".

In Cap. XI. enumerantur propositiones rerum secun-
 darium, tanquam pertinentium ad agilitate
 est una de causis iniuriarum. et cum tales propositiones
 sint una et triginta, tamen, reducuntur ad nouem Capita,
 seu genera. In p. 1. igitur gre. quod incipit ab illis verbis,
 necesse igitur, etc. ponuntur tanquam iucunda, ea qua
 sunt secundum naturam secundum consuetudinem secundum
 voluptate. P. 1. loco igitur iucundum est, agere secundum p. 1. loco
 naturam, quia id plerumque efficit propriam voluptate.
 Unde apud virgil. legitur, trahit sic quemq; voluptas,
 se auarq; gaudet, cum lucrum ei affert, quod est
 secundum naturam auari, et studiosus gaudet, cum
 igitur, quia illud est secundum naturam eius. Dicit Arist.
 enim, de deprauatas quorundam hominum mentes
 in delectatione agere contra natura. Secundo loco 2do loco.
 iucundum, quod secundum consuetudinem est, ge-
 nsectum est quasi natura, insitum. quare ait virgil.
 in Georgicis, Atque a teneris assuescere natum est.
 Tertio loco iucundum est, quod secundum voluptate est. Et hoc loco.
 iucundum secundum naturam est non violentum, et contra
 naturam est, atq; iniucundum, illud, quod est violentum
 e quo citatur ille virgil. Insuauis est etenim, fieri quodcumq; necesse est.
 in virgil. fuit aueni Poeta, apud Arist. lib. 4. Metaph.

lib. 2. Ethic ad Auderum, et hoc in loco et apud Platone.

Strogens,

In isto gre incurdionem ponunt ea, qua mouent sensum
et phantasiam, qualia sunt in primis quae p. loco
incurdion est, id cuius cupiditas est, Nam cupiditas
nisi appetitio rei inuendae, et cupiditates aut sunt sine
ratione, ut fames et sitis, aut cum ratione, quae
ex persuasione concipiunt. Isti loco incurdion est bona
ipsius, uteritum et futurum, et malum etiam uteritum
de quo ille versu citat,

Verum delectat saepe saluum meminisse laborem
et lib. 15. Odysseus apud Homer.

Nam delectat memor est quicumque dolorum
Cum res est multas passus, multasq; peregit.

Tertio loco incurdion est irasci, quia habet spem
futuri boni, quare apud Homerum lib. 18. Iliadis,
Achilles appellat iram melle liquente dulciorem.

Isti loco inter res incurdion ponit ois fere cupiditas
quia qui versantur in cupiditatibus, recordantur sperant
bonum, ut qui fecerunt, qui amant, et quae sunt
in iustis amicorum, ubi molestia quadam est, propter am-
sionem amicorum, sed voluptas quadam precipitur, tum
illi qui lugent sibi ante oculos ponunt, amicos et eorum
adiones, quod expressit Homerus lib. 18. Iliadis sub pers.
Achillis, de Patroclo interfecto.

Sic ait, et ^{causis} lachrimarum incendit amorem

5. loco ulcisci est incundum, quod probatur a contrario, quia non ulcisci habet dolorem.

6. 2° loco in incundum sunt ea quae gignunt Praestantiam excellentiam, et sunt in primis septem. 1° loco vincere, de quo Cicero lib. 2. de divinatione etiam bestiae propter victoriam moventur, et galli victi silere solent canere hiores.

2. loco luti sunt incundi ob victoriam inveni a liti cum liti et Thirrens ^{fratres} regnabant, et magna erat horum famer in Lidia.

3. loco Incunda est disputatio iudicialis et contentiosa, etiam ~~per~~ victoriam.

Quarta loco in rebus incundis est honor et gloria, quia delectant hominis excellentiam.

quinto loco in rebus incundis est amicus, qui amat et amatur. Nam incundum est amare, quia unguis capit incunditatem ex eo, quod amat, ut cum aliquis amat vinum et similia. Amari etiam est incundum, quia significat adesse bonum dignum quod ametur.

sexto loco, incundum est admirationi esse, quia qui suscipit, et cum admiratione ab aliis colitur, videtur esse ceteris excellentior.

7. et ultimo loco, incundum est, adulari, seu adulatione permulceri, et incundus solet esse adulator, quia videtur esse amicus, etiam si Diogenes solitus fuit dicere, melius esse in cornos quam in adulatoris incidere.

In illis verbis (et cetera agere) 2. quartum genus in-
iucundum, continet ea quae sunt acco-
modata, vel con-
suetudini vel naturae vel perfectioni humanae ut acco-
modati est quae tunc eadem agere, quare Apelles
nullam lineam sinebat iterare sine linea. Accommodati
est naturae permutatio, quare apud Euripidem dicitur
est permutatio oium dulcis, accommodati autem ipse
fectioni humanae est discere Sabinum, naturale exin-
tunc est discere, & in admersione cupiditas est discendum
notum est de Solone, et de Graeco Charade

quintum genus iucundum, in illis verbis (et bene
facere) continet ea quae pertinent ad beneficium, itaq.
p. loco, iucundum est benefacere & beneficium accipere
ratio est, quia benefacere significat habere et ex-
res, beneficium autem accipere est consequi quod
optat. Secundo loco iucundum est corrigere proximos,
quia hoc valet ad benefaciendum, 3. loco iucundum
est, inchoata perficere, quia etiam hoc valet ad
benefaciendum.

Sextum genus iucundum, in illis verbis (et quoniam)
continet ea quae admirabilia sunt, quare p. loco
est iucundum illud, quod imitatione expressum est,
quia in eo est admiratio, et sic iucunda est pictura
Statuaria Portica: secundo loco iucunda sunt
circumvolutiones & varij anapitese, casus, tunc cum
contrariis effectibus eveniunt quam inchoo habent.

Tales in casu sunt admirabiles & iccirco iucundi.
 Tertio loco iucundum est vix seruari ex periculis
 aliquos, id n. habet admirationem et hoc modo
 iucundum, in quo grae iucundorum observanda
 est, ex doctrina Arist. in Poetica, quod admiratio
 oritur q. modis p. modo, pp res sensu carentes,
 ut ob statum Antiochii, quia Thyrus interfecit auctore
 necis ipsius Antiochii, et ob columnam tumuli Hobercalij
 de qua Calimachus, Priuigii #

Provera exanimem uel tumulum fugite.
 Secundo modo pp animalia rationes experita ut pp
 Bucaphatu de quo Gelij lib. r. Cap. r. et pp
 equum Segianum, qui fuit primum Segij, deinde
 Solabeta, inde Calfi, inde Anthonij, et quicumq.
 eum possederunt, interfecerunt, unde factu est proverb.
 ille habet equum Segianum. Tertio modo pp hoies
 agentes ex proposito, cum quis occidit eum, qui non est
 iniurij. aut eum, q. existit a bastanij. q. modo pp
 hoies agentes ex accidenti, ut cum Oestipg discessit
 Corintho, ne patrem occideret, et ne matrem queres
 uxorem, acciditq. pp talem discessum, ut ea faceret,
 7. genij iucundum in illis verbis, C. et quoniam quod
 est secundum naturam, continet ea, quae amica sunt
 p. loco ipe, iucunda sunt cognata & similia, unde
 facta sunt pro verbia, aquat, aqualea delectat,
 simile simili amicum, Item cum ~~fero~~ ^{fero} congregat

Graculus cum Graculo, eto loco incunabulo est
quis sibi, quare quicquid est sui amans, et amor sui
occupat oes. De quo Arist. dicitur in Ethicis,
oportere esse amante sui, id est sua rationis
sed non oportere esse amante sui, id est appetitus sui
Et o loco incunabulo sunt cuius sua, et sua opera
sua rationes, sui verus, sui liberi.
Et o loco incunabulo est nichilata perficere, quod
eorum, et perficiunt fit opus suum.

In illis verbis, (et quoniam principem esse)
octavam generis incunabulo continet ea, quae pertinent
ad principatum, et quoniam incunabulo est
principem esse, idcirco et p. loco esse incunabulo
sapienter dicere haec ratione, quia ad principatum
pertinet sapere. Illi enim qui plus sapienter in actio-
nibus humanis, solent dominari, atque si non sunt
principes, at saltem loco principum dominantur.
Quo in loco definitur sapientia, ut sit rerum multarum
et admirabilem scientia. Observandi autem
sunt quatuor gradus sapientiae. 1.º cum ab incunabulo
aetate primam sapere incipimus, secundus, cum
magistris tractant aliqua didicimus, et nobis ipsi quaedam
modo scire oia videmus, variis tamen membrum
erroribus. 3.º Cum post quotidianos labores, dicitur,
quos

67.
quas vigiliis nostras, tandem aliquando cum Socrate
hoc unum scimus, quod nihil scimus. Quartus
ultimus cum post futuram contemplationem con-
iungimur cum DEO, et per rerum causas, quantum
fieri potest, veritatem intruemur.

Secundo loco iucundum est, principem esse, & in crepare
proximos, tanquam superiores illis, & id pro honore,
cuius plerumque homines amantes sunt, pro quam iucunditate
principatus saepe numero gravissima iniuria fuerit,
et occurrantur etiam regna. Quare legitur apud
Suet. Caesarem fuisse in ore 2. versu Euripidis,
qui sic latine conuersi sunt,

Hanc si violendus est ius imperii gratia

Violandus est, alijs rebus putantes colas

Tertio loco iucundum est, versari in eo, in quo aliquis
sibi videtur optimus, de quo citatur versu Euripidis,
conuersi in hunc modum:

Hanc quisque ab id frequens adest,

Magnamque in illo temporis partem terit;

In quo ipse se voluntiosum existimet.

Vnde etiam illud dictum est: quam quisque norit
arte, in ea se exerceat.

Horum & ultimum genus iucundorum in illis verbis
similium vero quae habet. Continet ea, quae ridicula
videntur

videtur. Quod enim ridiculosum est, iacundum est, et si
finis in Poetica artis ridiculosum, ut sit, quod mouet
risum ex turpitudine aliqua aut aij, aut corporis,
aut rerum extrinsecus positarum, quae turpitudines placeant
de p.^o loco, quod mouet risum, ubi cognoscenda
est, quid sit risus, nempe signum letitiae, quod facit
aui per dilatatione lothi ex spirituum resolutione, quibus
centi imaginatione rei letem contineri non possunt. In
loco de ex turpitudine, quia non omnes res, quae mouet
risum, appellatur ridiculosae, ut persona et res charae
quibus occurrunt, aut pr.^m aut post aliquod tempus.
Tertio loco de aut corporis aut aij, aut rerum extrinsecus
positarum: Nam quaedam turpitudine est corporis, cuius
exemplum affert Aristoteli: faciem turpe et distortam, qua
his filis Herculis Herculis: quaedam turpitudine est animi,
qualis fuit ut Margites. 3.^a turpitudine est rerum
extrinsecus positarum, ut ignis, res familiaris, consue-
tudinis impudica, vestium non convenientium.
quarto loco dicunt, quae placeat. Nam si non placeat,
non posset esse ridiculosum. Turpitudine, n. corporis, cum
dolore non mouet risum sed ^{indignationem} iram. Nam vero tur-
pitudine, q. placeat etiam consideratur tripliciter, una
vera, altera ficta, 3.^a fortuita. Turpitudine, n. vera
est, ut cum quidam, qui ferebat arcam, postquam
Catonem percussisset, dixit: Caue. Turpitudine
ficta

ficta est, ut cum Cato simulavit, se nescire, an ille
 aliud ferret Ister arcam. Turpitudō aij fortuita
 est, ut cum accidit aliquo dicto aut facto errorem
 aij patefacere: Turpitudō corporis vera est, ut
 Grippitas, vel Sjñitas; ficta, ut cum quis claudicat,
 ut claudicantem irideat: fortuita, ut cum qđ ita
 cecidit, ut nihil mali ei contigisse videat. Similiter
 vera turpitudō rerum extrinsecus positarū vel vera
 est, ut vera paupertas, vel ficta, ut ficta paupertas,
 vel fortuita, ut cum quis in periculo fuit amittendarū
 rerum, et hæc satis de iudiciali & de iaculatoria.

Itaq; absoluta est materia earum rerum, quæ sunt
 causa iniuriam. Sequitur ut videamus in hæc materia
 Iudiciali, qui faciant iniuriam & quibus faciant.

CAP. XII.

In Cap: 12. Trater causas iniuriarum declaratas illud
 explicatur, quod in isto loco fuit propositum in gre Iudiciali.

Hæc sc: faciet iniuriam, id, quod declaratur a. modis.
 1. modo ex opinione gentium, quam habent homines,
 1. quod putant fieri posse iniuriam, 2. quod putant fieri
 posse a se, ut qui valent in dicendo, in agendo, in experientia
 multarum contentionum, non et qui valent per se salte
 per alios, ut per amicos & propinquos. 3. quod
 putant

se latituros. & quod putant se parricidiorum latituros. S. quod
putant, se ita latituros parricidiorum, ut lucrum magis sit damno,
ubi ab Arist. nominatur Zeno, qui nihil fecit, parricidiorum
laudis Tyrannij, ut insignem vindictam faceret, pro
parentibus suis.

Secundo modo declaratur, ut aliqui faciunt iniuriam ex inex-
pectatione temporis, ut qui saepe ante latuerunt, & nullum
damnum habuerunt, qui saepe opinione lapsi sunt, Evenerit
aliquis in rebus bellicis pariter sunt fortunam belli rursus tenta-
re, sic qui saepe voluerunt facere iniurias, et non potuerunt,
rursus tentant, ut faciunt. Praeterea, qui patitur
habent incursum, & postea intemperantes, vel quia
e converso habent statum molestem & damnum, postea
vero incursum. Utile, ut continentis & castitioris.

Tertio modo declaratur. Illi qui faciunt iniurias a spe abso-
lutionis, vel qui habent excusationem, quod egerint
per fortunam, aut per necessitatem, aut per naturam
aut per consuetudinem, aut per errorem, & qui possunt
consequi aequitatem, et non sumunt ius, ut filii filij
principum & hominum potentium, cum quibus non agitur
ex summo iure, sed ex aequitate.

quarto modo ostenduntur qui faciunt iniuriam a diversis
conditione hominum, & quidem contraria, ut qui in-
gentes sunt duobus modis, aut rerum necessariorum

69.
ut pauperes, aut rerum exuperantium, ut diuites,
etenim pauperes et diuites inter se sunt contrarii, et tamen
ambo sicut indigentes, diuersis modis, ut supra notatum
est, et tanquam indigentes iniuriam faciunt, sic apti
sunt ad iniuriam faciendam, tum qui bonae sunt exi-
stimationis, faciunt iniuriam quandoque tanquam illi, qui
non existimabunt iniuriam fecisse, qui vero sunt
male existimationis, etiam faciunt iniuriam, tanquam
illi, qui non existimabunt esse peiores, quam adhuc in
hominum opinione sint. Cum autem Coniectura
que fit de illis, qui faciunt iniuriam, potissimum faciat
ab eo quod fieri potest, superius est declaratum in propo-
sitionibus bonorum controuersorum Cap: 6. huius libri, fieri
posse illa, quae fiunt duobus modis, vel difficilius, & talia
quandoque habent pro impossibilibus, vel facile. Hanc
propre dicuntur possibilia. Difficile a. finitum ab Arist.
quod fit vel cum molestia, uel cum longitudine temporis;
Facile uero finitum, quod fit sine molestia, et brevi
temporis spatio.

Quod cap: 12. in illis uerbis (iniuria uero
afficiunt eos) posteaquam docuit Arist. 6. causas
iniuriarum, et eos, qui faciunt iniuriam, simul docet
quibus faciunt iniuriam, qui quidem ad tres classes
reducuntur, Nam in 1. classe faciunt iniuriam
suis abundantibus, & inuidiam, tum vicinis

¶ facile comprehensione, tam longiquis, de tartarum
munitione, sic graeci facile spoliabant tartarum Carthaginienses,
a gracia valle tenetos, tum exulibus,
ganone habet tum soccor dibus, quia in non psequuntur
tum voracuntur, quia de lucro non pugnare, tum
non uliscentibus, quia sunt ignadi, unde comeno,
rati proverb. ^{apud Arist.} Misisonem yda, si quibus Strabo lib. 10 12.
tunc in Cautis, quia vel nunquam iniuria afferti
sunt, vel sapere,

proverb.

In secunda classe faciunt iniuriam Invisis, quia
non psequuntur, tum aferentibus ptextum de offensio,
ne, vnde est proverbium, Pre textu tantum gaudet
egrot improbitas, tum amicis pp facilitate, tum
inimicis, propter iucunditate, tum indigentibus amon
rum, quia aut non conantur inuadere, aut reconcilia,
ss, aut nihil proficiunt, tum iniuriosis, id. n. v. g. n.
est ei, quod non videtur iniuriam facere.

proverb.

In tertia classe faciunt iniuriam illis quibus iniuria
affectis gaudent patroni ut amici, tum illis, a quibus
iniurandi sunt, ut Calippus p. rig. sione contumelia affectis,
postea necavit, tum illis, qui ab alijs loquerentur nisi
a nobis loquerentur, quasi non liceat tamplig consultare
ut, Anesidemus Leonting misit Cottrabia id est placenta
dulcis gelonir dimensano, quod fecisset illud, ¶

ut ipse facere volebat, redigens in servitutem quosdam
populos, cum denique illis, quibus iniuria affectis, aliqua
iusta fieri possunt, ut dicebat Jason Thebais, oportere
se aliqua iniusta facere, ut posset postea multa
iusta facere.

Postremo Arist. docet in quibus rebus homines potissimum faciunt
iniuriam, 1. loco, in quibus ois ut multi solent peccare,
ut in luxuria, in pecunijs, 2. loco, in ijs, quae facilia
sunt ad occultandum, quia, ut celeriter consumuntur
ut esculenta, ut facile commutantur, ut figuris, coloribus
temperamentis. ut possunt ab aliis multis in locis
ut sunt similia multis quae habentur, 3. loco, in ijs
quae videtur dicere eos, qui facti sunt. 4. et ultimo in quibus
qui ius persequuntur, possit videri religiosum, atque
haec omnia pertinent ad statum coniecturalem in parte iudiciali,
secundum tractationem aliorum statuum, et 1. eius status generalis
seu qualitatis cum negatis qualitatibus facti,
ut iniuste occidisti, iniuste occisi.

In Cap. 13. declarat status generalis, cum manifestum
est factum et nomen facti, sed non qualitas facti, qui status
sicuti heterogenem duplex est, unus de re praesentata, et dicitur
iudicialis, ut iniuste fecisti, iniuste facti, alter de re
futura, et dicitur negotialis, ut an oporteat bellum gerere,
nec ne, de hoc statu qualitatis Arist. declarat et
1. loco quod sunt iniusta ut iniusta, Haec iniusta con-
stantur duobus modis, aut ratione legum, aut re hominum

1. loco igitur iustum est illud quod est secundum legem, et leges
diversas, aut una sit propria, altera communis, propria, a. lex
vel est scripta, posita in statutis civitatum, vel non
scripta, posita in institutis, et consuetudinibus, commu-
nis vero lex apud consultos et vel naturalis, ut gentium
et hoc in loco apud Arist. et lex communis et secundum
nam est, exempli gratia, Cnon vetuit se polire corpus
Pollinicijs, congressi se simulatum certamine cum Thr,
teocij, Antigone vero coram sepulchris, cum regia vxore
legis excusavit lege communi, sic Empedocles argumenta,
bals in a lege communi et non interficiendo eo, quod anima,
tum est, certe modo Alcidas orator in quadam oratione
sua disputavit de lege naturali servanda, et modo
ratione hominum iusta sunt, quae referuntur aut ad commu-
nitatem, aut ad unum ex his, qui participes sunt commu-
nitatis, exempli gratia, iustum est, quod refertur ad commu-
nitatem militare pro patria, iniustum est, non militare
Iustum vero est, quod refertur ad unum ex his, qui participes
sunt communitatis, ut abstinere ab uxore alterius, iniustum
est non abstinere.

2to loco declarat Arist. quid sit iniuriam accipere
et iniuriam facere, Nam iniuriam accipere est
ab his, qui sponte agunt iniusta pati, Iniuriam vero
facere injuriam est supra in Cap. 10. ut sit nocere,
sponte, contra legem.

3to loco declarat Arist. quae sint noxae, Nam iniuriam

71.
noxam mala illata ab his qui sponte agunt, et acceptas
ab iniuris.

quarto loco distinguit Arist. crimina, quod vel re,
feruntur ab comune, vel ad privatam, exempli gratia,
crimen Catilinae cum coniuravit contra patriam
erat publicum, crimen vero Miboris cum interfecit
Clodium, referebatur ad privatam, Præterea crimina
sunt de eo, quod aliquis comisit, aut nesciens et
iniurus, et sic potest excusari, aut sciens &
sponte duobus modis, vel consulto et cogitato, vel ^{Ital.} in caso pensato,
ex repentino aliquo motu, ut ira, et sic homo est
culpa affinis, vel magis vel minus. Postquam præcepta
Arist. essent exempla statim definitur, cum factum est
manifestum, sed non nomine facti et controversia est
et ipso nomine. 1. exemplum est, cum aliquis dicit se accipisse,
sed non furatum esse, quemadmodum cum socii ioci
causa socio crumenam rapit. 2. exemplum est,
cum dicit se percussisse sed non intulisse contumeliam.
3. exemplum est, cum aliquis dicit se concubuisse, sed non
commississe adulterium, ut si concubuit cum ea muliere,
quæ meretriciam vitam agit. 4. exemplum est, cum
dicit se foratum esse, sed non commississe sacrilegium,
ut cum aliquis surripit rem privatam ex loco sacro,
vel rem sacram ex loco privato. 5. exemplum est,
cum dicit se coluisse, sed non publicum, ut si quis
coluit agrum prope mania, 6. et ultimum

corrupta est cum dicit se collacatum esse cum hostibus sed
non profuisse, in quibus casibus definitum est, quid sit
furtum, quod contumelia, quod adulterium, quod sacrilegium,
quod publicus ager, quod proditor patria, et ideo dicitur statim
definitum.

De ratione iustorum. Hec Aristoteles ad tractationem istam
generatim et a generalitate, dum considerat factum, utrum sit
iustum an iniustum, nam et considerat aliquando ex iusto ut
non iusto, quod scriptum non est et iure agit Aristoteles hoc
in loco de iustis et iniustis non scriptis, quorum duo sunt
species, prima est secundum excessum virtutis
et vitij, quae quidem excessus ita clara solet esse,
ut scriptura non agat, In huiusmodi autem iniustis
iustis non scriptis, quae sunt secundum excessum
virtutis et vitij existunt proba, et laudes, in nomina
et honores, et dona et patria, exempli gratia, iustum est
esse memorem beneficii, iniustum est non esse memorem,
iustum est alimare amicos et patriam, iniustum est non adiu-
uare.

Haec species iustorum non scriptorum est supplementum legis
scriptae, quod dicitur equum, etiam definitur equum, quod dicitur
ut legem scriptam iustum est, contingit autem hoc
supplementum legis scriptae et hoc equum, ut sit necessarium
quandocumque suppleri legis scriptae, Quibus de causis, I. in
vitiis legumlatoribus, cum pro ignorantiam aliqui omiserint
in lege, deinde volentibus legumlatoribus, quos pro infirmitate
tatem rei distinguere sic non potuerunt, exempli gratia

est lex talis, qui aliquem percussit, condemnat.

Itaque non exprimitur casus, cum aliquis anulum habens manu sustulerit & aliquem percussit, hic. n. secundum legem scriptam regit, et iniuriam fecit, sed secundum equitatem non est reg. Cum igitur pateat, iustum non scriptum esse duplex. Arist. affert exempla eorum vera, quae sunt aequa. P^m exemplum est, ut aqua sint, in quibus oportet veritatem dare. Altera exemplum est, ut aequum sit, non iudicare digna aequali poena, errata, iniurias & infortunia. Vbi declaratur si terminari, quod infortunia ad, quae existunt sine cogitatione & sine malitia, quemadmodum non sibi nato deserto in loco vesper conueni vident ferrum esse putans, telum eo incidit, & hominem illic latente confodit. Errata

vero sunt, quae cum aliqua cogitatione sunt sed sine malitia sunt, ut si quis ira periret aut cupiditate impulsus accipiam obferit, iniurias vero est, quae cum cogitatione et malitia fiunt, ut si quis consilio hominem interficit.

Tertium exempl. est, ut aequum sit rebus humanis, id noscere. Exempl. 2. respicere non ad ^{legem} ~~ad legem~~ ^{sed ad legem} ~~legem~~ ^{legislatoris} ~~legislatoris~~ ^{sed} ~~legislatoris~~ ^{latorem} ~~legislatoris~~ ^{latorem} ab sententia, ut Cic. pro Mur. interpretatus suam legem de ambitu, quod non prohibuerit liberalitate, neque conuicia, sed largitionem, et corruptela. Exempl.

ut Cic. pro Mil. interpretatus lege senatus & Pompeii, quod immutauerit non re, ^{non} ~~re~~ ^{causa} ~~causa~~ ^{re}. 6. Exempl. est respicere non ad actionem, sed ad electionem, 7. respicere non ad partem sed ad totum, 8. spectare

non qualis nunc est homo, sed qualis semper et per unumq;
3. meminisse magis bonis beneficia accepta quam mala,
10. meminisse magis beneficia quae accipiunt, quam
quae fecerit. 11. cum q. iniuriam accipiat patiente esse.
12. malle verbis indicari quam de factis, 13. malle
ire ad arbitrum, quam ad iudicem, ubi distinguit
arbitrum a iudice, quia arbitrum spectat equum, iudex vero
spectat legem scriptam, et haec satis de statu qualitatis.

CAP. XIV.

In statu quantitatis, cognoscendum est quod sit maior
vel minor iniuria, maior n. iniuria de eorum motu, p.
loco ratione aut maxime depravati, cum homo iniurius
est etiam in rebus minimis, quemadmodum, si spoliat
viatorem pro unum numum, et quemadmodum Calistratus
accusabat Menalogenum, quod surripisset templi constru-
tionibus, tres sacros semiobolos, id est sesquibolum, obolus
autem erat sexta pars Tragma, et Tragma valebat
40. venetos, 44. Itaque obolus valebat 4. quadrantes,
et sesquibolum valebat 10. quadrantes cum finibus, ubi
observat Aristoteles non esse eandem rationem iustitiae et iniusti-
tiae, nam iustitia est maxima in re maxima, et minima
in re minima. In iniustitia vero, non solum est maxima in
re maxima, sed etiam in re minima, hoc n. spectat fac-
tate, Nam qui furatus est sesquibolum aliam faceret qua,
cumq. iniuriam, ubi loco maior iniuria sicque
ratione noxae, in qua maior noxa et magis damnum
allatum sit, ut qui vulnerat et interficit hominem, maior

iniuriam facit, quam qui ei surripit pecuniam, sic ira
 est maior iniuria, ^{sed} tamen non est aequalis pena, ut periculi
 iocundo solon interrogatus, cur in legibus suis, nullam pari
 citis penam constituisset, respondit, se putasse, nemine
 consilium tam atrox scilicet, ut legibus apud Cicero pro Dignio
 Amerino, similiter maior iniuria est, cuius non est medicina,
 ut manus amputata, & vita adempta, quemadmodum
 si minus iniuria si ostentat, sanari posse, ut in isto dicitur
 in Adelphiis, ad hunc modum, **Foris** effregit, restituens, **Foris**
 veste resarciens, est Hippocrates **Foris** gratia,
 & vnde haec fiant & adhuc non molesta sunt,
 Denique maior iniuria est, cuius non potest iudicium
 obtineri, ut pro impotentiam patientis, si sit illata videtur,
 pupillis, mentis, & agrotis, vel pro potentiam agentis,
 si sit illata filio principis, Tertio loco, maior
 iniuria est ratione patientis, qui in se ipsum graviter
 et animabuerit, videbitur, in maiori pena dicitur, q
 iniuriam intulerit, ut Lucretia, post stuprum
 illatum a Sexto Tergnio, se necavit, ergo multo
 magis necandus erat Tergnius, Et virginis hoc ob timore
 ne filia violaretur ab Appio Claudio uno q decemviris
 aequibus Romanae, eam interfecit, ergo multo magis erat
 interficiendus Appius, sic Sophocles argumentatus est, cum
 causam diceret, pro Eudemone, qui occiderat seipsum
 ob iniuriam acceptam, Nam sequebatur, rem multo

magis esse occidentem.
4. loco maior iniuria est ratione faciente. In quo fit
amplificatio si solus fecit iniuriam, si primus, si cum
paucis, si saepe, si detur causam novam legi, vel novam
penam, ut Agis urgebat eum, pro quem lex lata erat,
et eos pro quos carcer erat adfuitus, scribit n. Cornelius
Tacitus lib. 15. leges egregias exemplarum honesta apud bonos
ex delictis aliorum signi, et memoria proditura est, apud
veteres, pro fuisse carceris gratia, non in quo clauderentur
petulantes iuvenes, sed parum modesti, alterum in quo
ere alieno oppressi. 3. in quo malefici, s
5. loco maior iniuria est ratione. 4. adiunctorum, quo
rum p. est, si iniuria sit ferina, non est, si sit facta
et provisione consulto et cogitato. 3. est si incutatur
terrorem, quemadmodum si per scriptum aquilianum est
et est, si videatur plures iniurias continere, ut Agis
Agiothi, Conclitendram sibi comendatam, violasse
multa cura violari, pro invidiam complegerat
Agamemnoni, dextra quam iuraverat cum eo amicitia
causa, fidem quam dederat amico suo, conatibus, quod
sanctum et colebatur erat. 4. adiunctorum est, si sit aucta
iniuria facta ibi, ubi castigantur ei, quemadmodum
falsi testes, quem n. locum a seclera uacuum ubi
quod, q. etiam in isto iudicio seculi admittere non dubi
tant. 5. est, si afferat pudorem, maior n. iniuria est,
si rigor adulterio vitata sit, aut filia constuprata,

quam si pecunia fuerint ablata. Ultimum est. si proficiscas ab ingrato aro, Nam ingratus plures iniurias facere videtur, tum quod male faciat, tum quod non bene faciat.

6. et ultimo loco, maior iniuria est esse violati iuris, ut maior iniuria est violare ius non scriptum, quia sit notis peior quod probat sic quidem admodum melior est, q. servare ius non scriptum, quod non habent tanta necessitate, quanta habet ius scriptum, sic peior est, qui violat ius non scriptum, vel maior iniuria est, violare ius scriptum, pp. alteram rationem, sumptam a minor, et non a maior, ut putat Maioragis sic, qui in rebus metuendis iniuriam facit, et in his que penè obnoxia sunt per legem scriptam, multo magis faciet iniuriam in his, que non sunt obnoxia peiora, quippe que pertineant ad ius non scriptum.

CAPVT. XV.

De testib. q. observanda sunt, p. quot sint gra testium, d. imbe. quomodo argumenta alium sit contra testes. 3. quomodo pro testib. 4. que sint differentie novorum testium. 1. loco igr. testes aut antiqui sunt, aut noij. testes autē antiqui aut sunt de rebus spectatis, aut de futuris, de rebus spectatis, ut Poeta, & alij illustres viri, quorum iudicia clara fuerunt, quale fuit iudicium Homerij de Salamine Insula, cuius versu usi sunt Athenienses adversus Megalenses, et quale fuit iudicium Perientij, cuius

authoritate usi sunt Tenetij aduersus Sigeonser &
quale fuit iudicium Solonis de Crystia cuius pater
usq. est Cleophon sic, sic Flauo Critia, ut studeat parere
parenti.

De rebus futuris ut interpret oraculorum, qualis fuit
Themistocles de Murois hincis, quibus responderat Apollo,
indigere Athenienses abbasq. Xerxes persarum regem,
interpretatus est. n. Themistocles muros hincos esse Triemoros.
de qua interpretatione mentione fecit, Herodotus in Polini
& Tucidides lib. 1. Historiarum, qualia etiam sunt proverb.
ut illud, Senes amici non est comparandus, & illud;
Stultus qui nator matris occiso patre relinquit. Non autem
testes partim sunt expertes periculi, partim sunt par-
ticipes periculi. Nam expertes periculi sunt, ut Plato,
qui dixit, illud increpuit in ciuitate, ut homines se
improbos esse se fateantur. Participes vero periculi sunt
illi, qui falsum dicunt. Nam puniuntur, et testes sunt
tantum de facto, non .a. de qualitate facti, et quoniam lon-
ginquior sunt testes, eo fide sunt digniores, quales
sunt antiqui testes.

Ubi loco. non habentes testes contra eum qui habeat
tria propria sunt argumenta. 1.º argumentum est,
optime mentiri esse, iudicare ex rationibus. et non ex
testibus, qui saepe sunt falsi. 2.º argumentum est, non corrumpi
rationes, ut corrumpuntur testes. 3.º est non condemnari
rationes pro falsis in iudicio, ut solent condemnari testes

et ideo standum esse potius rationibus, quam testibus, quia tria
 argumenta sunt ex doctrina Arist. Nam ex doctrina
 Cic. in partitionibus orationis duo sunt loci contra testes,
 unus locus est, ut dicatur de toto genere testium, quam id
 sit infirmum, & argumenta generem esse propria, testimonia
 voluntatum, et voluntatis exempla, quibus non sit crepitum
 testibus. alius locus est, ut dicatur de singulis testibus, si natura sint
 vani, si leues, si cum ignominia, si spe, si metu,
 si iracundia impulsus, si premio, si gratia adducti,
 comparenturque cum superiore auctoritate testium, quibus
 tunc traditur non sit.

Tertio loco habentur testes contra eum, qui non habeat, ex
 doctrina Arist. duo proprie sunt argumenta, quorum primum est,
 rationes non esse subiectas iudicio, ita ut magis possint
 esse falsa, quam testes, altera argumentum est, nihil esse
 fore testimonium, si rationes satis rem probarent, apud
 Cic. vero duo sunt loci pro testibus. i. locus est, ut genus
 ipsum laudent, dicaturque ne argumentis tenerentur atque,
 ipsum sua cautione fuisse, testes vero fugere non
 possunt. alius est, ut singuli laudentur, et dicatur, arguendo
 firmo, quia tunc saepe falsum est, posse recte non dici,
 vno. a. bono & firmo, sine vitio iudicis non posse
 non creari.

quarto et ultimo Arist. & differentias a fortioribus
 testimonium, et seu quatuor observationes de testibus

1. ^a differentia est, qd proter sunt, aut qd ipso, aut do
adversario. ^a differentia est, qd testis aut qd
facto aut qd moribz. 3. ^a est, qd testis suat aut
aduei aut iniurij, aut medij. 4. ^a est, quod testis et
aut probati aut infames aut medij

De Pactis

et distinctio a pactis et pactis. 3. sunt obs: 1. qd sit pactum, unde
oral, unde etia, quibus do pro pactis sit argumentatio, postremo,
pax est nuncupatio modo etiam contra pacta possunt argumentari.
1. loco igit. l. p. lib. 2. pand. tit. 1. q. 1. d. finit pacta,
ut sit qd qd, plurimum, in ista, placitum et confessor et
Secundo loco dicit Arist. q. esse papua argta pro
pactis. Nam p. ^a argum est, quod parentum est legi,
ergo etiam pacto potest qdam lex. Nam pactum lex est
privata et secundum parte. Quomodo modum lex
est pactum publicum et comune. ^a Argumentum est
quod parentum rety confirmat a lege, ergo etiam
pactis, q. rata efficiunt a legibz, si ei cum lege
conueniant, quibus n. inquit vlp. tam congruum est
fidei humana et homum, quam eas seruare quas inter
eos facuerunt. Sed trahent pacta cum legibz conuenire.
Nam ut ait Gmp: Antonij, in Cap. C. de pactis
pacta, q. contra leges sunt vel constitutiones, et contra
bonos mores fuerit, nulla habere vim in iudicij,
Iuris est. Tertium argum est, quod si spernentur
esset pactum, etiam lex esset spernenda, q. est quodam
pacta, at lex non est spernenda, ergo ne facta qd.

Quarta arg: est si pacta spernarentur usus hominum tolleretur,
positi in contractibus & factis.

Ratio loco alia quatuor arg: sunt observanda, q: contra
pacta possunt adduci, Nam 1. est, ab absurdo, & minor,
quod si putamus legibus ipsis parendum non esse, quoties
non recte late sint, multo magis debentur putare spernenda,
esse pacta, q: non recta sint, Absurdum est, posse spernere
quatenus leges & non pacta. Altera arg: est, ab
inspeccione iustitiae, quod sit Index dispensator iustitiae,
ut debeat considerare, non qd est in pactis, sed quid est
iustitiae. Tertium est, a natura pactorum, q: quandoq: fiunt
ab a deceptoribus & a coactoribus, ita ut alia facta congrua
non debeant. 4. arg: est, a contrariis, quibus modis
1. modo, quod pacta sint contraria alicui legi scriptae.
2. modo, quod sint contraria legi communi. 3. quod
sint contraria alijs factis prioribus. 4. modo quod sint
contraria alijs factis posterioribus. 5. modo, quod sint
contraria aliquibus parte ipsius iustitiae.

De iustitiis.

De iustitiis 3. sunt observanda, 1. qd intelligatur
hoc in loco q: iustitiae, deinde, quomodo sit argumentum
pro iustitiis. 2. quomodo contra iustitias. 1. loco igitur
iustitiae intelliguntur ea q: tormentis q: quaerita sunt,
quae quidem sunt tanquam testimonia & fidei dicentis
habere, quia insit in eis necessitas gratiae, etiam si
illud vulgo iactetur, mentiri in tormentis, non q: dolore

firmè potest, tunc qui dolorem ferre non potest.
Ista loci docet Arist. si quaestiones pro nobis ficiant,
earum explicandam esse, quod sola vera sint ex hinc testi-
moniorum. In quæstionibus autem, 6. sunt loci.
1. est ab idolorum, quod veritate extorqueat, 2. loci
est, ab opinione maiorum, quod eam sem totam nisi pro,
basent, repudiariscent. 3. loci est, ab exemplis populo-
rum ut Atheniensium & Rhodiorum, apud quos etiam de libris
cinesis, torquebant, & Romanorum, quod liberum captivorum
ei noluerunt, et reseruos quædam in feminas torserunt, si
si de incestu & coniuratione. 4. loci est, ab Inimicitia
contraria respectationis, quod tanquam merita & quædam
invidente est. 5. loci est, a modo currenti, quod si fuerit
diligenter & sine cupiditate fortiter. 6. loci est, a hinc
quæstionibus, quod ex libris sint, inter se constantia,
si igitur notata similibus iactata, convenientiam tem-
pori, loco, rei, personæ. Postremo docet Arist. quomodo
pro contra quæstiones sit argumentandum si nobis adversariis,
& pro adversario ficiant. Secundo de universo
quæstionum, quod qui cogunt, non minus falsam
quædam, vera dicunt, etiam quod dolorem tolerant, occultat
sua quod vera sunt, quod vero dolorem non tolerant, facile
mentiantur, ut citius requiescant. In qua materia
inquit Philosophus ^{Arist.} oportet habere potestatem reformam,
tam ad huiusmodi res exemplorum, sed. 3. de cupiditate

sunt loci, unq̄ a tollerantia, qua' q̄ntuplex est, ex
 natura corporis; ex consue consuetudine tollentis,
 ex metu supplicij aut mortis, ex odio, ex amore,
 2. loci est a non tollerantia, quod dolore fugentes nulli
 in tormentis ementiti perscabe sint, moii, qui maluerint
 falsum fatento quam dolendo vere inficiando. 3. loci
 est, a dictis & actionis, si aut ambigue, aut inconstanter,
 aut inerrubiter dicta sint, aut etiam aliter ab alio
 dicta fuerint.

De iure iurando p. loco est intelligentia, quid sit iuramentum.
 Definitio n. ut sit Dei contestatio, instituta propter infirmitate
 horum facile dubitantium, ad euitanda Idolatriam. Euenim
 iurare, est aliquid Deo teste dicere, et institutum fuit ius
 iurandum pp̄ 2. causas. p. pp̄ infirmitate horum facile
 dubitantium, quibz ius iurandum fidem affert, et ideo in
 rebz dubijs et necessarijs iurandum est. Nam etia sanct. Paulus
 iurauit in epist. 1. Corint. cap: 15. in illis verb. quotidi
 melior, Ita me DEVS adiuet per nostra gloria, quam
 habeo in Christo Iesu Domino nostro. Et de ipso, quod q̄dam
 nolunt iurare habenti sunt Heretici, ut notant Soltner
 in iure Canonico in cap: non est contra precepta, in causa
 22. quest. 1. Deinde fuit institutum iuramentum
 pp̄ euersionem Idolatriam, ut iuretz per DEVM, & non
 per creaturas, per quas non est iuramentum duplici r. causa,
 1. ne p̄ contemptu earum facile peieretur, Deinde

ne in eis esse numē videatur, ut Aristum est in Capitulo
considera, eadem causa & eate gestione. Quamobrem
Origenes scribens contra cultum Epicureum in hōie
Christiano reprehenti hos modos iurandi, Horac, me Horac,
ter, medig filig, per DEOS mortales, si diss. Si dispacer, Cauti,
tum est. n. ne dum uolumy videri Cicconianj, videar,
mur parum Christianj. Quibz tamē iurandi modis usi
sunt Bomby, Satolety, Longoly & alij. Et loco de Jure,
iurando intelligenti est, quemadmodum in hac doctrina Arist.
tractatio Iuris iurandi sit quadruplex, una ^{non} offerenti, altera
non accipientis, tertia accipientis, & offerenti. Quod
attinet ad eum, q. ^{non} offert ius iurandi et 3. sunt argta,
quorum p. est a facilitate peierandi, tū est a
periculo amittenti res suas, Nam qui iurauerit, nequa
quam reddet. 3. ⁱⁿ argta est, a fide, qua habet erga Iudi,
cer. Quod ipsi sit credendum & non aduersario. Quod
attinet ad eum, q. non uult accipere ius iurandi, tria
etiam sunt argta. 1. a probitate, quod si debet pecuni
or, nolit dare ius iurandum pro pecunijs, tū ab improbi,
tate, quod si improbus esset iuraret. 3. arguendo est,
ab inequali prouocatione, quia pius non facile accipit
ius iurandi, cum prouocatur ab impio, et impig facile acci
pit ius iurandum, Quod attinet ad eum, q. uult accipere
ius iurandum, & sunt argta, 1. est, a fide, quam de se
habet, quod sicut robusty non potest laudabiliter recensare
pregnam, sic pius non debet recensare ius iurandum

2. ^m argto est, ab absurdo, quod absurdum est, se nolle iurare,
 de illis rebz. de quibz existimat dignum esse, ut iurati iudices
 sententiam ferant, quod attinet ad eum, q offert ius iuranti
 adversario, duo etia sunt argta, 1. a pietate, quod
 pium sit, velle illi rem committere, 2. et ab absurdo,
 quod absurda est, si adversarij nollet iurare de illis rebz
 de quibz iudicat dignum, ut alij iurent. 3. loco intelli-
 gendum est, quomodo sit argumentantur pro eo, qui non
 stet illis, quod iuraverint, 2. n. sunticipue argta,
 1. ^m est qd coactz vel receptz iuraverit. 2. Argumentu
 est, quod ore, non mente iuraverit, iuxta illud verbum
 Euripidis, iuravi lingua, mentem vero iniuratum gero.
 Quarto & ultimo loco observandum est, quomodo argume-
 tantur sit contra eum, qui non n stet illi quod iuraverint.
 Sunt n. 2. ^micipue argta. 1. ^m est quod aia subvertit,
 qui ius iuranti servare recusent. 2. ^m est, quod in-
 dignum sit, eum velle, ut iudices servent ius iuranti
 in iudicando, & ipsum nolle stare ips, quod iuraverit
 Hqz haec sint satis in totum lib. 11. Aristi Rhetorica
 Arist.

FINIS LIB. I.

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

F. 11. 1